

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra geografie**

Bakalářská práce

**Územní polarita socioekonomické diference
Španělska**

Autor: Tomáš Rauscher

Vedoucí práce: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne .....

.....

Tomáš Rauscher

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu této práce RNDr. et PhDr. Aleši Nováčkovi, Ph.D. za rady při psaní a trpělivost.

ANOTACE

RAUSCHER, T. (2018): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Španělska. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 60 s.

Tato bakalářská práce se zabývá územní polaritou socioekonomické diferenciacie Španělska, která je sledována na základě ukazatelů rozdělených do tří skupin: ekonomické, sociální a politicko-kulturní. Hlavním cílem práce je provedení syntézy socioekonomické polarit vyvořením dvou pólů odlišné rozvojové úrovně, jádra a semi-periferie. Součástí syntézy jsou i popis hlavních determinantů vzniku disparit a specifika polarizace španělského prostoru. Práce je v analytické části doplněna mapovými výstupy jednotlivých indikátorů a v závěrečné syntéze pak vlastní územní polaritou, dělící Španělsko na vyspělejší a zaostávající část.

Klíčová slova: územní polarita, socioekonomická diferenciacie, regionální disparity, jádro-periferie, Modrý banán, jižní Evropa, Španělsko.

ANNOTATION

RAUSCHER, T. (2018): The Territorial Polarity of the Socioeconomic Differentiation of Spain. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, 60 p.

This bachelor thesis deals with the territorial polarity of the socioeconomic differentiation of Spain, which is observed based on indicators divided into three groups: economic, social and political-cultural. The main goal of the thesis is to carry out the synthesis of the socioeconomic polarity by creating two poles of different development level, the core and the semi-periphery. The description of the disparities' main determinants and the specifics of the Spanish space's polarization are included in the synthesis. In the analytical part, the thesis is complemented with the map outputs of individual indicators, while the final synthesis' maps portray the said territorial polarity dividing Spain into the developed and the lagging part.

Key words: territorial polarity, socioeconomic differentiation, regional disparities, core-periphery, Blue Banana, Southern Europe, Spain.

OBSAH

1. ÚVOD	5
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE A METODIKA	9
2.1 Teoretické přístupy	9
2.2 Diskuze s literaturou	12
2.3 Metodika	16
3. HISTORICKO-GEOGRAFICKÝ KONTEXT	22
3.1 Vybrané aspekty historického vývoje Španělska	22
3.2 Fyzicko-geografické podmínky	26
3.3 Současné Španělsko v evropském kontextu	27
4. ANALÝZA VYBRANÝCH UKAZATELŮ SOCIOEKONOMICKÉ DIFERENCIACE PROVINCÍ ŠPANĚLSKA	30
4.1 Ekonomické ukazatele	30
4.2 Sociální ukazatele	36
4.3 Ostatní ukazatele	42
4.4 Analýza faktorů	45
5. SYNTÉZA ÚZEMNÍ POLARITY ŠPANĚLSKA	50
5.1 Hlavní determinanty	55
5.2 Kategorizace indikátorů dle míry polarity	56
5.3 Specifika	57
6. ZÁVĚR	59
7. SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY	61
8. PŘÍLOHY	66
9. SEZNAM TABULEK	68
10. SEZNAM MAP	68
11. SEZNAM PŘÍLOH	69

1. ÚVOD

Španělské království je unitární monarchie tvořená sedmnácti autonomními společenstvími, která se dále dělí na celkem padesát provincií a dvě města, Ceutu a Melillu, nacházející se v podobě zámořských exkláv na severu Afriky, mající titul autonomních měst a řadící se tak na roveň autonomních společenství. Španělsko tedy není ve srovnání s jinými centrálně řízenými zeměmi tak jednotné. Ve skutečnosti je silně decentralizovanou zemí, v níž si autonomní společenství - rozdělená dle statutu na regiony, historické regiony a národnosti - zachovávají omezené pravomoci upravené v ústavě z roku 1978. Základní kameny jednotného moderního španělského státu byly položeny již před objevením Ameriky v 15. století, kdy si kastilská princezna Isabela vzala dědice aragonského trůnu Ferdinanda. Svým královským sňatkem tak spojili dva tradičně si konkurující hegemony dominující Iberskému poloostrovu. Animosita panující mezi těmito dvěma uskupeními i přesto nadále pokračovala a přetrvala až do dnešní doby v podobě snahy Katalánců (etnika obývajících Katalánsko, Baleárské ostrovy a většinu Valencie) o získání nezávislosti Katalánska na centrální vládě v hlavním městě Madridu. Tato snaha vyvrcholila na podzim roku 2017 referendem o nezávislosti Katalánska, které se španělská vláda pokusila násilně potlačit. Referendum se i přesto uskutečnilo a 92% zúčastněných voličů se vyjádřilo pro nezávislost. Ta však nebyla uznána Španělskem ani žádnou jinou zemí světa. Katalánsko ale není zdaleka jedinou částí Španělska usilující o samostatnost. Na španělském pobřeží Atlantiku se nachází hned několik autonomních společenství, v nichž se dlouhodobě ozývají hlasy volající po větší autonomii či dokonce nezávislosti. Patří mezi ně společenství Galicie, Kantabrie, Asturie, ale především mezinárodně známé Baskicko, které je v zahraničí známo hlavně kvůli činnosti separatistické, teroristické organizace ETA. Do budoucna se tak dá očekávat, že by mohla být celistvost Španělska značně ohrožena.

Úvodem si je také třeba vytyčit cíle. Hlavním cílem práce je na základě teoretických přístupů zmíněných v další kapitole skrze syntézu získaných informací rozdělit španělské provincie na vyspělejší a zaostávající polovinu. Prvním z dílčích cílů je volba dostatečného množství adekvátních ukazatelů jakožto vstupních informací pro analýzu územní polarity socioekonomické diferenciaci na úrovni nižších celků Španělska. Tyto ukazatele jsou pracovní rozděleny do tří skupin na ekonomické, sociální (demografické) a ostatní (politicko-kulturní) a jsou společně se sledovanými územními celky blíže popsány v následující kapitole v rámci metodiky. Samotná analýza je dalším z cílů práce. Na jejím základě bude následně vytvořena objektivní syntéza rozdílů ve vyspělosti částí sledovaného státu.

Teoretická východiska této práce vychází především z teorií zabývajících se konceptem jádro-periferie a z Brunetových myšlenek tzv. Modrého banánu. Ten je vnímán jako jádro progresivního Západu, v němž se soustřeďuje nepoměrně velké množství ekonomických příležitostí a z něhož se šíří inovace do zbytku Evropy. Dříve zpracované práce, inspirované Nováčkovou (2012) historicko-geografickou analýzou duality Evropy, se zaměřovaly na západovýchodní gradient disparit mezi regiony. Východ však nebyl jedinou oblastí, která přejímala inovace ze Západu, podobně se západní pokrok šířil i směrem na Jih. Severojižní směr sice ztratil svou dominanci v utváření evropského prostoru již v raném středověku, jistou roli si však zachoval v průběhu dějin až dodnes. Leč zanedbatelný pro oblast střední a středovýchodní Evropy, v práci zkoumaném Španělsku měl tento směr vývoje značný vliv. Na rozdíl od v dřívějších letech zpracovaných prací, zabývajících se státy středovýchodní Evropy, se dá, vzhledem k jeho poloze, předpokládat severojižní gradient šíření rozdílů mezi regiony, které budou děleny na pól jádra a semiperiferie.

Podobné rozdílnosti ve vývoji, jaké lze sledovat na celém světadílu Evropy, je možné sledovat i uvnitř jednoho státu. V tomto případě se jedná o rozdíly ve vyspělosti provincií a autonomních společenství Španělska. Ačkoliv je pozice Španělska v rámci Západu nesporná a rozdíly mezi jednotlivými provinciemi této země by tedy neměly být tak markantní jako u rozvojových států, dá se předpokládat, že i přesto budou mezi některými provinciemi znatelné rozdíly. Mezi aspekty, které by mohly mít ve Španělsku silný vliv, patří mimo jiné poloha jednotlivých provincií a to jak proximita k „Modrému banánu“, tak i poloha vůči moři, u kterého se soustřeďuje velké množství obyvatel a s ním i ekonomické činnosti. Dále se může v podobném duchu projevit na pozitivních hodnotách ukazatelů v provincii přítomnost velkoměsta. Z pohledu fyzicko-geografických podmínek lze očekávat rozdíly mezi rozsáhlými hornatými územími vnitrozemí a úzkým pruhem pobřežních či říčních nížin. Klima by mohlo dlouhodobé utváření rozdílů ještě umocnit, neboť centrální část Pyrenejského ostrova je velmi suchá a dá se tedy předpokládat její periferní charakter.

Z výše uvedených cílů práce a možných aspektů ovlivňujících disparitu vyspělosti provincií byly vymezeny výchozí hypotézy práce.

1. Z historického hlediska se Španělsko jasně profiluje jako součást evropského Západu. Vnitřní rozdíly ve vývoji lze tedy pozorovat na základě severojižního gradientu. Prvním možným dějinným vlivem je ve středověku postupně probíhající křesťanská reconquista, začínající v severních královstvích tehdejšího Pyrenejského poloostrova,

dále postupující jižním směrem (Ubieta, 1994). Dá se předpokládat, že území, která byla déle pod vlivem muslimských států, budou, i přes vyspělost tehdejšího orientu, v důsledku reconquisty zaostávat za severními provinciemi. Dále, jak uvádí Nováček (2012), v 17. století se ještě v době před průmyslovou revolucí vlivem táhlé krize v Evropě začal prohlubovat rozdíl mezi vyspělým severozápadním jádrem Evropy a Východem, respektive Jihem. Tento trend se po rozmachu průmyslu ještě umocnil. Lze tedy usoudit, že jižní provincie vzdálenější od evropského jádra byly tímto vývojem více zasaženy.

2. Vycházejíc z myšlenek o šíření inovací směrem z tzv. Modrého banánu, jak jej popisuje Hospers (2002), do zbytku evropského subkontinentu, by měla blízkost severních oblastí Španělska k této jádrové oblasti západní Evropy umocnit jejich náskok před jižními provinciemi země, u kterých se vlivem větší vzdálenosti počítá s pozdějším zavedením progresivních výtěžků jádra ale i s oslabením pozitivního hospodářského působení blízkosti k zmíněné, silně urbanizované oblasti.
3. Tento výhradně severojižní model může být narušen přítomností velkých měst v provinciích, potažmo mírou urbanizace. Vysoký počet městského obyvatelstva je bezesporu typický pro vyspělé regiony Evropy a světa. Do měst se v současné době soustřeďuje až 75 % světového HDP. Společně s nárůstem počtu obyvatel a výroby pak dochází i k houstnutí dopravní sítě a zvýšení poptávky. Za znak vyspělosti regionu považuje vysoký podíl urbanizace i Sýkora a Posová (2011). Některé provincie centrálního Španělska, ve kterých se nacházejí velkoměsta (např. Madrid, Valladolid či Albacete) by tak měla vybočovat z trendu jinak perifernějšího vnitrozemí. Velkoměsta pobřežních provincií pak nadále umocňují jejich inklinaci k pomyslnému Severu.
4. Dalším významným vlivem na socioekonomickou diferenciaci je přímořská poloha jednotlivých provincií. Kuncl (2008) tvrdí, že až polovina světové populace žije do 200 km od pobřeží moře. To nahrává vyšší hustotě zalidnění a míře urbanizace v pobřežních provinciích. Dále poloha na pobřeží moře přináší svou dopravní dostupností námořní přepravou větší množství obchodních příležitostí. Dle ECSCA (2015) činil v roce 2013 celkový přínos námořní dopravy v Evropské unii 147 miliard euro. Významný je ale hlavně vliv námořní dopravy na ostatní odvětví ekonomiky. Na každý milion eur HDP z námořní dopravy totiž navazuje 1,6 milionu eur v dalších odvětvích hospodářství EU. Dá se tedy předpokládat, že pobřežní provincie budou vykazovat vyšší hodnoty hrubého domácího produktu (na obyvatele) než provincie

vnitrozemské, což by se mělo vzhledem k významnosti tohoto ukazatele viditelně projevit na celkové socioekonomické diferenciaci.

5. Podle Vystoupila (2008) má cestovní ruch silný multiplikační efekt, přináší pracovní příležitosti a příjmy do místních rozpočtů. Lze tedy předpokládat, že pobřežní provincie a města, která splňují podmínky vhodné pro rozvoj cestovního ruchu, budou díky tomu vykazovat vyšší hodnoty u některých ekonomických a sociálních ukazatelů (HDP, příjmy či hustota zalidnění). Cestovní ruch by tak měl umocňovat lepší pozici severozápadního pobřeží, ale zároveň narušovat severojižní model podporou ostatních pobřežních provincií, ostrovů či měst ve vnitrozemí.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První z nich, teoretická východiska práce, obsahují teoretické přístupy, diskuzi s literaturou a metodiku zpracování dat. Další kapitolou je historicko-geografický kontext zahrnující stručný popis vývoje země, fyzicko-geografických podmínek a současného stavu Španělska v evropském kontextu. Třetí na řadě je analýza vybraných ukazatelů rozdělená dle skupin indikátorů, završená analýzou faktorů. Tu následuje syntéza územní polariry s hlavními determinanty, kategorizací ukazatelů dle míry polariry a pohledem na specifika země. Před seznamem zdrojů a příloh se pak ještě nachází závěr práce, který zhodnocuje získané poznatky o socioekonomické polarizaci Španělska na základě uvedených hypotéz.

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE A METODIKA

Práci otevírá kapitola obsahující seznámení s teoretickými přístupy, vztahujícími se k danému tématu, či diskuzi s literaturou s podstatnou terminologií a zmínkami již existujících publikací na téma socioekonomické diferenciacie Španělska. Závěrem je v rámci metodiky zahrnut postup, který bude následně aplikován v analytické části práce.

2.1 Teoretické přístupy

S přihlédnutím k zaměření této práce na regionální problematiku je v začátku vhodné zmínit, jak se vlastně samotný region utváří. Velmi důležitou teorii představil v roce 1933 německý geograf Christaller, který v teorii centrálních míst rozvinul myšlenky svého předchůdce von Thüna. Mulíček (2008) uvádí, že dle zmíněné teorie si města postupem času utvářejí obslužnou funkci pro své okolí. V návaznosti na ně se následně vyprofilují i centra nižšího řádu. V tomto sídelním systému se pak služby s větší vzdáleností dosahu (tedy služby méně často vyhledávané) soustřeďují do center vyššího řádu, zatímco například služby běžné denní potřeby se nacházejí ve všech centrech. Takto vznikne systém center a jejich zázemí společně tvořící region.

Samotné formování regionu však není stěžejním tématem této práce. Výchozími poznatky celého bádání jsou teorie zabývající se konceptem vztahů jádro-periferie. Dle Blažka a Uhlíře (2011) se ve své podstatě všechny tyto teorie zakládají na principech tržní nerovnováhy a poptávky po zboží mezi regiony. Koncept jádro-periferie Friedmannovy teorie polarizovaného rozvoje definuje dva protipóly jmenované ve svém názvu. Jádrem je chápáno území, do kterého se soustřeďuje velké množství firem, výrobních prostředků, pracovních sil a řídicích či kontrolních institucí. Hlavním rysem jádra je však jeho schopnost aktivního vytváření a šíření inovací. Ty poté pasivně přejímají právě periferní regiony, z kterých navíc jádro odčerpává suroviny a pracovní sílu, a které jsou na centru rozvoje závislé. Závislost mezi jádrem a periferií je ale vzájemná, neboť jádro pro svůj rozvoj potřebuje suroviny a méně rentabilní zboží ze zaostávajících oblastí. Existence těchto protipólů v čisté podobě je ve vyspělých státech prakticky nepozorovatelná, jsou totiž spíše ideálními typy regionu, než reálnými územími. Různé regiony na sebe tedy navazují v jakémsi kontinuu, a zatímco jádrová oblast se dá relativně snadno vymezit, označit některý region za zcela periferní je velmi obtížné. Americký sociolog Wallerstein (1974) vyplnil tuto mezeru mezi ideálním jádrem a ideální periferií ještě třetím typem regionu a to semiperiferií. Semiperiferie je jádrem ovlivňována silněji než periferie, jeho pozitivní působení na ni je tedy silnější a samotné jádro se při dosažení svých limitů rozšiřuje, čímž se části semiperiferie stávají součástí centra. Dále

má také potenciál ke vzniku konkurenčního jádra k tomu, na kterém byla daná část přechodného území do té doby závislá.

S odkazem na autoritářskou minulost Španělska a aktuální centralizaci moci do hlavního města stojí za zmínku i Myrdalova teorie kumulativních příčin popsaná Blažkem a Uhlířem (2011), dle které rozdíl vzniklý mezi regiony je následným vývojem nadále umocňován. Z hlediska regionálních disparit tak zdůrazňuje tendenci jádrové oblasti k rychlému rozvoji v pomyslné růstové spirále na úkor periferie, jež si sama utváří a udržuje, a která se na této spirále pohybuje směrem dolů. Pozitivní působení jádra na periferii vidí pouze v marginálním rozsahu. Tyto tzv. „spread effects“ jsou dle Myrdala mnohem významnější ve vyspělých zemích a to především díky demokratickému uspořádání, funkční síti institucí, decentralizaci moci a cílené snaze státu o distribuci blahobytu z jádra do periferie. U rozvojových zemí a těch s autoritářským režimem se naopak periferie setkávají s problémem hromadění institucí a prostředků do jádrové oblasti, často do centra politické moci.

Nejspíše nejdůležitější teorií, kterou je třeba zmínit vzhledem k rozhodujícímu významu šíření průmyslové revoluce na vznik socioekonomických disparit ve Španělsku, je teorie šíření inovací. Touto problematikou se zabývali americký sociolog Rogers (2004) a švédský geograf Hägerstrand (1962). Zmiňovaný sociolog difúzi inovací chápal ve smyslu šíření myšlenek či produktů ve společnosti, kdy například dělil společnost na skupiny podle jejich otevřenosti ke změnám a rychlosti jejich zavádění. Hägerstrand, jakožto geograf, na tuto problematiku nahlížel z pohledu prostorové difúze. Na příkladu průmyslové revoluce lze snadno demonstrovat prostorové šíření tohoto procesu. Inovace se z Anglie, původce změn, šířily přímou difúzí do sousedních Flander a Francie, odkud se později zprostředkovaně nepřímou difúzí dostávaly do samotného Španělska. Inovace se tak v různých oblastech zaváděly s rozdílným časovým odstupem od svého vzniku v domovské Anglii. Rogersův sociologický náhled na věc byl uveden proto, že je nemožné, aby došlo k prostorovým změnám, pokud se určitá idea, informace, know-how, hodnota či životní styl nejprve nerozšíří mezi lidmi, neboť ti následně formují prostor okolo sebe.

Za hlavní jádrovou oblast Evropy se považuje tzv. Modrý banán, jehož pojmenování dle Hoserse (2002) prvně použil v roce 1989 francouzský geograf Brunet. Práce, ve které na konci osmdesátých let pojem zmínil, sloužila jako varování před možnými následky přílišné centralizace ekonomiky do Paříže. Brunet a jeho spolupracovníci se oprávněně obávali, že Francie zaspí dobu a zatímco ostatní státy stále více a více se sjednocující západní Evropy budou ekonomicky těžit ze společné jádrové oblasti a jednotného trhu, Francie začne kvůli

přílišnému důrazu na hlavní město zaostávat. Vlastní modrý banán zahrnuje nejvyspělejší oblasti Velké Británie, Nizozemsko, Belgie, severovýchodní pohraničí Francie, západní Německo, Švýcarsko a sever Itálie. Přibližně tedy území nacházející se mezi Londýnem a italskou finanční metropolí Milánem. Modrý banán bývá také někdy nazýván jako „městský pás.“ Na jeho území se nachází mnoho velkoměst, aglomerací a konurbací, do kterých se k roku 1996 soustřeďovalo dohromady 40 % obyvatel z celkové populace tehdejší Evropské unie. Toto soustředění obyvatel do oblasti je k tradičnímu průmyslu doprovázeno koncentrací dopravní sítě, služeb (především z lukrativnějších oborů jako je bankovníctví, služeb pro podnikání a administrativu), ale i kulturních a vzdělávacích zařízení.

Popsání Brunetova konceptu však nebylo Hospersovým cílem. Svou hlavní myšlenkou se snaží hledět za hranice modrého banánu a nastítnit možný vývoj jádrových oblastí Evropy. Upozorňuje na to, že by tradiční jádrová oblast Evropy mohla postupně ztrácet svoji hegemonii ve prospěch nových jádrových oblastí. Hospers zmiňuje dva potenciální póly růstu, o kterých se debatovalo v devadesátých letech a na začátku dvacátého prvního století. První z nich je tzv. Sunbelt, někdy označován jako „Sever Jihu či Zlatý banán,“ v jižní Evropě. Jádrová oblast táhnoucí se podél pobřeží Středoziemního moře na tradiční urbanizovanou zónu navazuje skrze město Milán a pokračuje přes Nice, Marseille a Barcelonu až k Valencii. Tahouny rozvoje této oblasti, na základě kterých by mohlo dojít k jejímu vzestupu, mají být high-tech obory, kvartérní služby, vysoce kvalifikovaná pracovní síla a příjemné životní prostředí. Dnes již však víme, že k výraznému přiblížení se úrovni modrého banánu nedošlo. Tuto pobřežní oblast silně postihla dluhová krize eurozóny, v níž silně figurovala jak Itálie, tak především Španělsko navíc bojující s vysokou nezaměstnaností. Očekávané rozšiřování Evropské unie směrem na východ a německá politika zaměřená na rozvoj zaostávajícího východního Německa vedla k vymezení dalšího pásma vzniku potenciální jádrové oblasti. Tzv. Žlutý banán by měl v budoucnu protínat starou evropskou jádrovou oblast v ose Paříž-Berlín-Varšava s potenciálem pro růst i dále na východ a oživení přístavních měst na pobřeží Baltského moře.

Zmíněné dva potenciální póly růstu nejsou jedině svého druhu. Metaxas a Tsavdaridou (2013) popisují i další diskutované modely budoucnosti jádrových oblastí v evropském prostoru. V roce 1990, rok po pojmenování Modrého banánu, představil Lutzky model "Domu se sedmi byty" (House with Seven Apartments). Tento model se soustřeďuje na dynamiku ekonomiky a produkce jednotlivých oblastí, jako je například hromadění ekonomické činnosti do cestovního ruchu, průmyslu či technologického rozvoje. Následující rok spatřil světlo světa tzv. "Green Grape," který podobně jako Lutzkyho model přisuzuje

potenciál většímu území, v tomto modelu však jeho autoři vidí budoucnost Evropy v propojené síti menších vzájemně si konkurujících městských uskupení. Posledním z popisovaných modelů je pak van der Meerova "Červená chobotnice" z konce devadesátých let. Vycházejíc ze vzestupu jihoevropských a středoevropských velkoměst, Červená chobotnice svými pomyslnými chapadly navazuje na tradiční jádrovou oblast středu západní Evropy inkorporujíc Zlatý a Žlutý banán společně s dalšími možnými směry rozvoje.

2.2 Diskuze s literaturou

V návaznosti na teorie zabývající se jádrovými oblastmi Evropy přichází na řadu objasnění postavení Španělska vůči těmto oblastem a obeznámení s různými pohledy na jeho pozici v rámci regionalizace Evropy. Kontinent se převážně dělí na západní, severní, jižní, východní a někdy i střední Evropu. Španělsko však nelze, vzhledem k tomuto dělení, jednoznačně zařadit, neboť se z různých důvodů nachází ve dvou ze zmíněných částí Evropy. Dvojí způsob ukotvení Španělska v Evropě se odvíjí především od jeho polohy, ale i od fyzicko-geografických, socioekonomických, kulturních, historických či politických odlišností subregionů. Hlavní důvod dvojího zařazení této země lze však najít ve vývoji vnímání duality Evropy. Nováček (2012) uvádí, že až do začátku devatenáctého století převažovalo především severo-j jižní schéma dělení kontinentu. Po vídeňském kongresu, nicméně, začalo dominovat západo-východní vnímání Evropy, které se nejvíce vyostřilo v desetiletích studené války následujících po druhé světové válce. Španělsko je tedy na základě tohoto duálního politického dělení řazeno do západní Evropy, kam ho řadí i Maddison (2001), zatímco například s přihlédnutím ke klimatu, vegetaci, etnicitě či jazyku obyvatel a především historickému kontextu, se řadí k subregionu jižní Evropy. Tam Španělsko zařazuje jak Evropská unie (2017) tak ve svých statistických šetřeních i Organizace spojených národů (2017). Ve vztahu Španělska k Modrému banánu a dalším konceptům rozvojových pólů zmíněným v předešlé kapitole, lze pak vyzdvihnout především polohu severovýchodní části země v Zlatém banánu, jehož potenciál rozšíření směrem do vnitrozemí k hlavnímu městu Madridu je podpořen i ve výše zmiňovaném, modelem van der Meerovi Červené chobotnice.

V rámci kapitoly je také třeba vysvětlit hlavní termíny, s kterými tato práce operuje. Důležitým termínem je samotný region. Regionální problematikou se nezabývá pouze regionální či politická geografie, ale mnohé další disciplíny jako například ekonomie a regionální politika. Chromý (2009) popisuje tři koncepty regionu, jak se vyvíjely v oboru geografie dvacátého století: koncept tradičního regionu přirozeně existující jednotky, prostorové pojetí regionu jako způsobu organizace geografických informací z dob

kvantitativní revoluce a vnímání regionu jako sociální konstrukce z 80. let 20. století. V českém odborném prostředí však nemají regionální otázky dlouhou tradici, což je dle Blažka a Uhlíře (2011) způsobeno rovností mezi regiony vzniklou v době centrálně plánované ekonomiky. Chromý (2009) definuje region jako relativně ohraničenou jednotku se shodnými znaky či organizačními principy, které ji odlišují od dalších území. Regiony je možno klasifikovat dle čtyř základních hledisek: z hlediska odvětvového, metodologického, taxonomického a z hlediska formy. Formami regionů se zabývají Klapka, Halás a Tonev (2013), kteří popisují formální a funkční region jako základní formy. Region chápou ve smyslu prostoru, ve kterém fungují vzájemné vztahy natolik, aby byl dostatečně soběstačný a tudíž vyhraněný vůči okolním oblastem. Funkční regiony pak vzhledem k heterogennímu typu vnitřních vztahů rozřazují na orientované, směřované, cirkulární, nodální a náhodné. Příkladem formálního regionu s vertikálními vztahy může být podle Lněnička (2011) stát, jakožto základní jednotka politické geografie, či jeho dílčí části, provincie, kraje, okresy a další.

Dalším stěžejním pojmem této práce je polarizace. Obecně lze smysl tohoto termínu chápat jako dělení na dva diametrálně odlišné, často protichůdné, póly. V kontextu socioekonomické analýzy a geografie je možno jej chápat jako vztah jádra a periferie. První člen tohoto vztahu byl podrobněji popsán již v předešlé kapitole, nyní je tedy třeba více se zaměřit na periferii. Havlíček a Chromý (2006) kladou důraz na to, že periferii nelze studovat samostatně, ale je nutno ji zkoumat ve vztahu k centru. Periferii popisují jako nedostatečně integrované území na okraji časoprostorového systému. Toto území si však zachovává alespoň nerovnoměrné vztahy s jádrem, především ty ekonomické. Jak již bylo zmíněno v teoretických přístupech, jádro ale především periferie neexistují v čisté podobě, vyskytují se ve formě kontinua. Mimo toto kontinuum autoři definují ještě tzv. marginální oblasti, území, kterým se nepodařilo integrovat do systému a stojí tak osamoceně mimo něj. Dále dvojice geografů zmiňuje čtyři tendence vývoje polarizace a to narůstající, stagnující, ubývající a nivelizující. První z nich je dominantním jevem, který bude pokračující globalizací nadále umocňován. Stagnující a ubývající polarizace jsou pak vzácnější jevy podmíněné mnoha okolnostmi, jako jsou například silné zásahy státu do regionálního rozvoje. Poslední typ polarizace je pouze teoretický, neboť snižování disparit z obou směrů, vedoucím ke stírání rozdílů mezi centrem a periferií, se zatím nikde nerealizuje.

Disparity jsou synonymem ke slovu rozdílnosti. Mezi nejdiskutovanější disparity Španělska patří otázka nezaměstnanosti. Dle Bande a Karanassou (2011), kteří Španělské regiony dělí, stejně jako tato práce, na dvě skupiny, spočívají regionální disparity

nezaměstnanosti v způsobu, jakým se oblasti těchto skupin vypořádávaly se specifickými regionálními ale i celostátními šoky. Kerimoglu a Can Karahasan (2012) definují stejný důvod vzniku disparit. Ty vztahují vzhledem k distribuci tzv. tvůrčího kapitálu, tedy kreativních lidí, kteří inklinují ke koncentrování se do určitých oblastí, čímž podporují zvětšování rozdílů v růstu a rozvoji regionů. Autoři uvádějí, že i přes nižší kreativní kapitál jižních provincií Španělska docházelo v období mezi lety 1996 a 2004 k růstu, ten však byl znatelně nižší, než u severních a především severovýchodních provincií, distribuce tvůrčího kapitálu tak umocňuje severojižní disparity v zemi. EPRC (2005) pak dělí problémové regiony Španělska do čtyř skupin dle problémů, s kterými se potýkají. Do první skupiny patří severozápadní regiony vyrovnávající se s průmyslovou přeměnou. Různé regiony s nízkou hustotou zalidnění a pomalým hospodářským růstem tvoří druhou skupinu. Třetím problémem je vysoká míra emigrace z vnitrozemských společenství. Finální skupinu tvoří regiony se speciální geografickou situací, mezi které patří města Ceuta a Melilla a Kanárské ostrovy.

Socioekonomickou diferenciací uvnitř Španělska se zabývá mnoho dalších publikací dostupných pro odbornou veřejnost v internetových databázích. Bande, Fernández a Montuenga (2007) se zabývají španělskou nezaměstnaností z hlediska jejího silného propojení s hospodářským cyklem. Jedenáct let stará práce je důkazem toho, že vysoká míra nezaměstnanosti není pouze současným fenoménem způsobeným ekonomickou krizí v roce 2008. Již před krizí Španělsko dosahovalo jedněch z nejvyšších hodnot v EU. Autoři dělí Španělsko na tři skupiny, skupinu A s nejvyšší mírou nezaměstnanosti (jihozápad a Galicie), skupinu B s nejnižší nezaměstnaností (severovýchod země a Madrid) a skupinu C (mezní regiony). Příčinou disparit je nevyvážený poměr produktivity a mezd. Ve skupině A platy a další příjmy, ve srovnání s ostatními dvěma skupinami, poměrně neodpovídají nízké produktivitě práce v jejich regionech. Zajímavé je, že autoři zmiňují trend stírání rozdílů mezi regiony v době krize, zatímco v dobách růstu dochází i k zvýrazňování disparit. Podobnou tematikou se zabývá i Fuente (2001), který vytyčuje tři důvody regionální konvergence (sbližování; stírání rozdílů). Těmi jsou technologické dohánění vyspělých regionů, vyrovnávání úrovně vzdělanosti a redistribuce zaměstnanosti mezi regiony. Jak ovšem vyplývá z práce autorského týmu Buesa a kol. (2006), který se zabývá regionálními kapacitami pro inovace, ve všech čtyřech zkoumaných oblastech vynikají tradiční jádrové oblasti Španělska, zatímco ostatní oblasti zaostávají. Madrid dominuje ve veřejné správě, Katalánsko v kvalitě inovativního prostředí, Baskicko v soukromých podnicích a Navara ve vysokoškolském vzdělání. Martinova (2015) práce na téma konvergence v EU sleduje přibližování zaostávajících regionů skrze specializaci oborů a druh sektoru. Předpoklad, že

tyto regiony porostou mnohem rychleji než ty vyspělé, se dle tohoto autora neaplikuje na hospodářství plošně. Rychlejší růst se projevuje spíše v moderních odvětvích ovlivněných technologiemi a ve službách. Naopak růst výroby v odvětvích, která jsou již tradičně rozvinutá ve vyspělých regionech, se ve slabších regionech neprojevuje.

Produktivitou regionů v návaznosti na dopravní infrastrukturu se zabývají Mar Salinas-Jiménez (2004), dvojice Álvarez a Blázquez (2014) či Maroto a Zofio (2016). Publikace shodně zmiňují pozitivní vliv veřejných investic do dopravní infrastruktury na růst produktivity a ekonomiky zaostávajících regionů. Španělská dálniční síť je jedenáctá nejhustější na světě, i přesto jsou ale v rámci ní některé regiony jihozápadně od Madridu, vůči jiným oblastem, znevýhodněny. Strategie veřejných investic do dopravní infrastruktury je silně podporována Evropskou unií. Disparity uvnitř země vlastně připomínají rozdíly mezi různými regiony unie jako celku. Španělsko tak musí stejně jako většina zemí investovat nemalé veřejné prostředky do budování dopravní sítě v zaostávajících regionech, srovnatelně například s českými investicemi do Ústeckého kraje, zmítaného problémy plynoucího z restrukturalizace hospodářství. Zvláštní přístup k indikaci socioekonomických disparit mezi regiony zvolili Gómez a Nicolás (2007). Dvojice autorů zkoumá disparity ve zdraví a dostupnosti zdravotní péče na regionální úrovni. Upozorňují na nešťastný fakt, že zdravotní péče, ke které mají obyvatelé různých částí Španělska přístup, je velmi diferencovaná. Nejlépe z výzkumu vychází autonomní společenství Baskicko, Navarra, La Rioja, Katalánsko, Baléary a Madrid, zatímco nejhorší situace ve zdravotnictví panuj v regionech Murcie a Extremadury.

Významným socioekonomickým vlivem na prostorovou diferenciaci relevantní pro zkoumané Španělsko je cestovní ruch. Ten má dle Vystoupila (2008) výrazný multiplikační efekt. Vytváří velké množství pracovních příležitostí a pozitivně ovlivňuje příjmy místních rozpočtů, čímž podporuje ekonomický růst regionu, ale i stěhování obyvatel do něj a to nejen v rámci vnitrostátní migrace. Cestovní ruch se orientuje do míst s příznivými podmínkami vzhledem k lokalizačním faktorům a předpokladům cestovního ruchu. Mezi hlavní takové lokalizační faktory patří z řad přírodních předpokladů klima a vodstvo, na které je navázána letní rekreace a turistika u vody. Podmínkou rozvoje městského cestovního ruchu je pak přítomnost kulturně-historických památek či kulturně-sportovních zařízení a akcí. Španělsko je nejnavštěvovanější turistickou destinací Evropské unie. Cestovní ruch by se dle Světové rady cestování a cestovního ruchu (2016) měl v roce 2017 celkově podílet až na 15 % hrubého domácího produktu této středozemní turistické velmoci. Značný význam Španělska na trhu cestovního ruchu potvrzuje také zpráva Evropské komise (2017), dle které v roce 2015

případlo na Španělsko přibližně 270 milionů všech nocí strávených turisty v Evropské unii, což odpovídá podílu 21,3%. Španělsko je velmi populární destinací pro turisty z Německa, Francie a Velké Británie, které tvoří tři největší ekonomiky Evropské unie. Dále je třeba zmínit fyzicko-geografické podmínky. Ty jsou ovšem podrobněji rozebrané ve třetí kapitole práce.

2.3 Metodika

Vymezení podcelků, do kterých bude Španělsko během analýzy a syntézy děleno, je prvním krokem metodologického postupu. Výběrem členění zájmového území se zabývali i autoři předešlých prací stejného ražení. Jednotlivé země zkoumali na úrovni takzvaných NUTS regionů. Nomenklatura územních statistických jednotek je hierarchický systém Eurostatu (2015a) sloužící k rozdělení ekonomického území Evropské unie za účelem shromažďování regionálních statistik, vypracovávání socioekonomických analýz regionů a určování směřování regionální politiky. Území rozčleňuje do tří hierarchických úrovní dle velikosti populace a administrativního členění členských států. Hlavní socioekonomické regiony sdružuje do skupiny NUTS 1, kam patří převážně oblasti velkého rozsahu či významu. Populační kvóty pro takovýto region jsou 3 000 000 až 7 000 000 obyvatel. Tyto mantinely jsou však spíše orientační, neboť často NUTS 1 kopírují administrativní členění a ignorují při tom velké populační rozdíly. Na této úrovni se například zabývala socioekonomickou diferenciací Německa Kněžíčková (2015). Pro většinu zemí unie by však k analýze jednotek nebyla vzhledem k jejich velikosti a početnosti první úroveň členění vhodná. Na střední úrovni, populačně vymezené počty obyvatel v rozmezí 800 000 až 3 000 000, se diferenciací ve svých pracích o Rakousku a Polsku zabývali Ležáková (2014) a Vácha (2014). Územní jednotky NUTS 2 lze již použít k analýze u většího počtu zemí, avšak jak uvádí Kebza (2015), například v případě Maďarska nejsou tyto jednotky pro analýzu vhodné, protože se jich na území zmiňované země nachází pouze sedm. V této práci sledovaném Španělsku je sice NUTS 2 jednotek dostatek, rozlohou a počtem obyvatel se výrazně liší. Autonomní společenství Španělska jsou výsledkem dlouhodobého historického vývoje. Každé autonomní společenství má přiřazen svůj status regionu, historického regionu či národnosti. Toto rozdělení Španělska tak nemá svůj základ ve snaze o vytvoření relativně srovnatelných administrativních území, nýbrž spíše v zachování autonomie různých historických či etnolingvistických uskupení. Pro vytvoření map v analýze tedy bude, ve snaze o větší podrobnost, stejně jako u Kebzy, Holakovského (2014) a Suchánka (2016), použito jednotek NUTS 3, které jsou vymezeny 150 000 až 800 000 obyvateli a jsou vhodné hlavně pro

srovnávání regionů v menších státech, jako jsou Maďarsko, Slovensko či Česká republika. Statistickým jednotkám NUTS 3 ve Španělsku odpovídají provincie, těch je v zemi celkem 50. Dvě z nich, kanárské Las Palmas a Santa Cruz de Tenerife, nebudou, společně s městy Ceutou a Melillou, do praktické části práce zahrnuty. Jejich hodnoty jsou pro srovnání zaneseny do tabulek kurzívou. Vhodnost volby provincií k analýze prostorové diferenciaci země lze demonstrovat na příkladu rozsáhlého autonomního společenství Andalusie, u kterého se dají předpokládat značné rozdíly mezi pobřežními provinciemi a jejich vnitrozemskými sousedy. Syntéza územní polaritě bude v zájmu generalizace provedena na úrovni jednotek NUTS 2, mapa polaritě však bude, v návaznosti na analýzu, vytvořena i pro jednotky nižšího řádu. Především u syntézy na úrovni autonomních společenství by mělo dojít k vytvoření dvou souvislých oblastí s vzájemně odlišnými socioekonomickými podmínkami.

Mapa č. 1:

Zdroj: vlastní zpracování

Nyní je na řadě výběr ukazatelů použitých pro analýzu územní polaritě Španělska. Ukazatele jsou úmyslně vybrány tak, aby byly výsledky této práce srovnatelné s pracemi zpracovanými na Katedře geografie Pedagogické fakulty JU v minulých letech stejně jako

s těmi souběžně vypracovávanými k roku 2018. Některé ukazatele se však liší především z důvodu absence některých dat, ale i s ohledem na specifika zkoumaného státu.

Ukazatele jsou stejně jako ve výše zmíněných pracích řazeny do tří skupin. Výběr ukazatelů je inspirován Nováčkem (2012), který ovšem vzhledem k mnohem větší komplexitě a celoevropskému rozsahu své práce vytvořil pro analýzu větší množství taxonů: kulturní, ekonomicko-sociální, politický a nejmenší taxon etnický. Deset zkoumaných položek analýzy španělských disparit se zjednodušeně třídí do skupiny ekonomické, sociální či skupiny ostatních ukazatelů. Data pro tuto práci byla shromážděna z více statistických zdrojů. Polovina dat pochází z Instituto Nacional de Estadística, neboli Španělského statistického úřadu (2017), čtyři ukazatele mají původ v databázi Eurostatu (2017) a výsledky parlamentních voleb byly opatřeny z internetových stránek španělského ministerstva vnitra, kde si lze zobrazit výsledky různých voleb až na úrovni jednotlivých obcí (Ministerio del Interior, 2017). Autor se snažil o vyhledání co nejaktuálnějších dat, zároveň však bylo záhodné, aby byla veškerá data přibližně ze stejného časového období. Osm z deseti ukazatelů je tak vztažených k roku 2015. Hrubý domácí produkt na obyvatele byl dostupný nejpозději k roku 2014, zatímco pro data volebního výsledku nejsilnější politické strany byly zvoleny výsledky předčasných voleb v roce 2016. Řádné volby v roce 2015 nebyly zvoleny vzhledem k přílišné fragmentaci španělského parlamentu, která vyústila v nemožnost sestavení vlády a vyhlášení zmíněných voleb následujícího roku. K jednotlivým ukazatelům jsou přiřazena písmena, pod kterými je lze najít v tabulkách praktické části práce viz tabulka č. 1. Tento krok byl učiněn z důvodu úspory místa v dokumentu v důsledku velkého počtu sledovaných provincií.

Tabulka č. 1: Kategorizace vybraných ukazatelů

Ekonomické ukazatele	Sociální ukazatele	Ostatní ukazatele
HDP na obyvatele (A)	Celkový přírůstek (E)	Volební výsledek nejsilnější politické strany (I)
Průměrný měsíční hrubý příjem (B)	Průměrný věk (F)	Podíl cizinců (J)
Míra nezaměstnanosti (C)	Hustota zalidnění (G)	
Podíl zaměstnaných v terciéru (D)	Hrubá míra rozvodovosti (H)	

Zdroj: vlastní zpracování

První skupina tvořena ekonomickými ukazateli se skládá z hrubého domácího produktu na obyvatele, míry nezaměstnanosti ekonomicky aktivního obyvatelstva, podílu ekonomicky aktivních obyvatel pracujících v třetím sektoru hospodářství a průměrného měsíčního hrubého příjmu. Obecně se dá říci, že velikost a rozvinutost ekonomiky je nesporným indikátorem vyspělosti území.

Hrubý domácí produkt poukazuje na hospodářskou výkonnost země či regionu a peněžně vyjadřuje veškerou produkci ve všech sektorech sledované ekonomiky. HDP na obyvatele pak vyjadřuje, kolik z tohoto celkového výdělku připadá na jednoho obyvatele země, čímž vzniká objektivní indikátor hospodářské úrovně jakožto jeden ze základních prostředků pro mezinárodní srovnání. Tento ukazatel je stejně jako průměrná mzda uváděn v euru, méně používané ve Španělsku a zbytku eurozóny, a jeho vyšší hodnoty indikují charakter jádrové provincie. Průměrný příjem je ukazatel velmi podobný HDP a umocňuje váhu těchto ukazatelů v celkové analýze. Bohužel nebyla dostupná data pro provincie, a tak jsou pro tento indikátor použita data vztažená k regionům NUTS 2, tedy autonomním společenstvím. Stejně jako předešlé dva ukazatele i vyšší podíl zaměstnaných ve službách je znakem vyspělých států a jádrových oblastí. V roce 2015 služby zaměstnávaly 75,7 % zaměstnaných obyvatel Španělska. Je tedy vidět, že Španělsko se drží trendu růstu významu služebního sektoru po vzoru vyspělých ekonomik severozápadní Evropy. Posledním ukazatelem z této skupiny je míra nezaměstnanosti, která vyjadřuje podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva bez zaměstnání. Míra nezaměstnanosti je jediným indikátorem této skupiny, jehož vyšší hodnoty jsou brány negativně a značí periferní ráz. Nezaměstnanost je od dob světové ekonomické krize v roce 2007 palčivým problémem Španělska. Tehdy se nezaměstnanost pohybovala okolo 8 %, vrcholu 27% dosáhla na začátku roku 2013 a od té doby poklesla až na aktuálních 16,5%.

Ze sociálního a demografického hlediska pak práce na Španělsko nahlíží skrze skupinu sociálních ukazatelů. Ty tvoří celkový přírůstek, průměrný věk, hrubá míra rozvodovosti a hustota zalidnění. Pro všechny zmíněné kategorie, vyjma průměrného věku, platí, že vyšší hodnoty jsou brány pozitivně. Celkový přírůstek je tvořen kombinací přirozeného přírůstku (narození vs. zemřelí) a migračního přírůstku (imigrace vs. emigrace). V nejvyspělejších zemích světa je typická závislost růstu počtu obyvatel právě na imigraci a vyšší reprodukivitě přistěhovalců. Jádrové oblasti dále přirozeně vyvolávají vnitrostátní imigraci směrem ze zaostávajících regionů. Tato fakta ovlivňují i další demografický ukazatel, kterým je průměrný věk. Přistěhovalectví převážně mladých lidí, jejich zakládání rodin a odchod

mladých obyvatel do jádrových oblastí v rámci vnitrostátní migrace ústí ve stárnutí marginálních oblastí a nižší průměrný věk provincií s výraznými centry imigrace.

Další indikátor, hrubá míra rozvodovosti, poukazuje na sociokulturní realitu jednotlivých provincií. Nováček (2012) popisuje dva evropské modely rodiny: model severozápadní a model jihovýchodní, z nichž první je typický větším podílem rozpadlých manželství. Vyšší rozvodovost tak bude specifická pro jádrové oblasti, zatímco nižší naopak. Poslední hodnoty tohoto taxonu patří hustotě zalidnění. Ta byla zvolena jako náhrada míry urbanizace, jejíž statistiky nejsou španělským statistickým úřadem zpracovávány. Třebaže vysoká hustota zalidnění nemusí být znakem pouze vyspělých regionů, lze říci, že v evropském prostoru je typická pro urbanizované, potažmo jádrové oblasti.

Nejmenší skupinou ukazatelů, které je navíc udělena i menší váha, je skupina ostatních indikátorů. Patří sem volební výsledek nejsilnější politické strany a podíl cizinců. Nejsilnější politickou stranou ve Španělsku je momentálně vládne Lidová strana (Partido Popular). Tento středo-pravicový konzervativní subjekt získal v posledních parlamentních volbách 33 % hlasů. Vyšší podíl cizinců na populaci provincie je hodnocen jako znak jejího jádrového charakteru. Tento ukazatel je spjat s ekonomickými a také sociálními ukazateli a imigrací. Jak již bylo zmíněno, jádrové oblasti, díky koncentraci hospodářské činnosti, lákají větší počet imigrantů a zahraniční pracovní síly.

Závěrem kapitoly je nutno popsat postup, dle kterého se bude pracovat během analýzy a následné syntézy španělské socioekonomické polarity. Stejně jako v pracích Kebzy (2015) a Ležákové (2014) bude analýza faktorů rozdělena do dvou částí kvantitativního výzkumu, pomocí metody pořadí jednotek a metody odchylky od mediánu. Předešlé práce se zabývaly střední Evropou a sledovaly takzvaný západovýchodní či východo-západní gradient. Pro potřeby této práce však bude vzhledem k odlišné poloze Španělska použita škála jádro-periferie. Regiony vycházející z analýzy jako vyspělejší budou označeny jako jádro, zbylé celky budou spadat do kategorie semiperiferie.

Na začátek metody pořadí jednotek budou provincie, potažmo autonomní společenství, sestupně seřazeny v rámci jednotlivých ukazatelů od těch s nejvyššími hodnotami po ty s nejnižšími. U ukazatelů, jejichž vyšší hodnoty značí periferní charakter, bude pořadí opačné, tedy vzestupné. Následně bude vypočten aritmetický průměr z pořadí všech ukazatelů jednotlivých skupin, čímž vznikne index skupiny (I_E , I_S , I_O).

$$I_E = \frac{n_1 + n_2 + n_3 + n_4}{4}$$

Celkového indexu za územní jednotku se pak dosáhne výpočtem aritmetického průměru dílčích indexů skupin s tím, že skupině ekonomických a sociálních ukazatelů bude vynásobením dvěma udělena vyšší váha oproti ukazatelům ostatním. Posledním krokem metody je výsledné seřazení provincií od těch, které celkově vykazují hodnoty nejvíce blížíci se ideálnímu jádru, po ty s nejperifernějším charakterem.

$$I_C = \frac{2I_E + 2I_S + I_O}{5}$$

Použití druhé metody by mělo sloužit k zamezení vzniku zkreslení, které by se mohlo projevit v případě metody pořadí jednotek. K výslednému hodnocení tak bude přistupováno s přihlédnutím k oběma metodám. Prvním krokem metody odchylky od mediánu je výpočet mediánu jednotlivých ukazatelů. Ten je vypočten z hodnot všech provincií (n) za pomoci níže uvedeného vzorce.

$$M = \frac{n + 1}{2}$$

V případě sudého počtu hodnot se mediánu dosáhne výpočtem průměru dvou středních hodnot dle následujícího vzorce.

$$M = \frac{n + 1}{2} + \frac{n}{2}$$

Mediánu je poté při výpočtu odchylky, stejně jako v práci Kebzy (2015), udělen index 100, kdy H_i představuje hodnotu indikátoru a M reprezentuje medián ukazatele.

$$O = \frac{100H_i}{M}$$

Princip výpočtu celkového indexu a určení výsledného pořadí provincií je stejný jako u metody pořadí jednotek. Po určení pořadí jednotlivých provincií budou získané výsledky interpretovány v analýze faktorů a následné syntéze polarity.

Analýza hodnot ukazatelů provincií a syntéza územní polarity bude hodnocena kvantitativně. K syntéze na úrovni NUTS 3 jednotek je třeba zmínit, že by mohla být částečně generalizována, potažmo lehce zkreslena, užitím hodnot NUTS 2 pro průměrnou mzdu jednotlivých provincií, neboť hodnoty pro provincie nebyly k dispozici. Generalizace závěrečného polarizovaného modelu bude dosaženo užitím vyšších územních jednotek NUTS 2, případně dodatečnými zásahy autora, založenými na kvalitativním posouzení výsledků. Tím bude dosaženo i kategorizace ukazatelů dle váhy vlivu na diferenciaci španělského prostoru. Součástí syntézy polarity je i popis jejích hlavních determinantů a specifik v konkrétním případě Španělska.

3. HISTORICKO-GEOGRAFICKÝ KONTEXT

Poslední částí teoretické části práce, předcházející analýze ukazatelů a syntéze územní polarit, je i historický kontext obsahující možné dějinné vlivy na rozvoj regionálních disparit ve Španělsku. Krom historického pohledu je dále na zkoumané území nahlíženo jak z úhlu fyzicko-geografických podmínek a současného vnitřního stavu Španělska, tak i jeho pozice v kontextu Evropy.

3.1 Vybrané aspekty historického vývoje Španělska

Španělsko, jakožto jednotný stát okupující většinu pyrenejského poloostrova, je konceptem vzniklým na konci 15. století. Do té doby je nejvýraznějším historickým procesem na jeho území reconquista. Znovudobývání poloostrova probíhalo ve třech hlavních proudech skrze portugalskou, kastilsko-leonskou a katalánsko-aragonskou reconquistu, ze kterých vzešly tři dominantní mocnosti regionu: Portugalsko, Kastilie a Aragonie, jejichž odkaz je znatelný do dnešní doby. Postupný severojižní proces rozšiřování křesťanského vlivu byl završen dobytím Granady v roce 1492 za vlády tzv. katolických králů Ferdinanda II. Aragonského a Isabely Kastilské, kteří po staletích bojů mezi Kastilií a Aragonií sjednotili Španělsko. Ubieta (1995) uvádí, že v těchto dobách země Koruny aragonské směřovaly po vzoru vyspělého muslimského jihu k hospodářství založeném na obchodu a silném měšťanstvu. Naopak ekonomické činnosti v Leonu a Kastili se soustřeďovaly okolo chovu dobytka a vlnářství. Nelze ale říci, že toto zaměření indikuje zaostávání Kastilie, neboť v tomto historickém období na vlnářství stála například i hospodářství Anglie či Flander.

Roku 1492 Kryštof Kolumbus ve službách Kastilie objevil Ameriku. Dovoz zboží a surovin a obchod s koloniemi Nového světa přinesl zemi velké bohatství, které ovšem nebylo po království rovnoměrně rozděleno. Z obchodu se zámořím profitovala především Kastilie, země Koruny aragonské byly ze styku s koloniemi vyloučeny. Obě části země se až do 18. století vyvíjely kvůli externím i interním vlivům hospodářsky odděleně. Kastilie se se svými sedmi miliony obyvateli a silnější ekonomikou, založenou na vlnářství, rychle stala hegemonem ve společném soustátí, kterému nemohly zaostávající země Koruny aragonské s pouhým milionem obyvatel mocensky příliš konkurovat.

Období španělské hegemonie šestnáctého století se ve svých počátcích neslo ve znamení prudkého hospodářského rozmachu. Od poloviny století však začaly zemi sužovat krize a postupný úpadek směřující až k celoevropské krizi 17. století. Paradoxem je, že původ budoucího zaostávání Iberského poloostrova za Anglií, Flandrami a dalšími jádrovými oblastmi Evropy dle některých teoretiků spočívá právě v jeho bohatství první poloviny

16. století, které umožňovalo relativně nízký rozdíl mezi výškou rapidně rostoucích cen a mezd, zatímco v ostatních zemích Evropy, kam se dostalo bohatství Nového světa později, došlo k velkému nárůstu cen, kterému mzdy nestačily. Díky těmto skutečnostem se ve zmiňovaných oblastech západní Evropy začala utvářet podnikatelská vrstva schopná shromažďovat a reinvestovat kapitál.

Krise společnosti, která provázela Evropu skoro celým 17. stoletím, dopadla na Španělsko o čtvrtstoletí dříve než na zbytek západní Evropy. Kastilie, a především oblast náhorní plošiny Mesety, byla krizí zasažena nejvíce. Směr vývoje se v této době začal obracet ve prospěch doposud periferních oblastí. Odchod obyvatelstva z kastilské Mesety znamenal nárůst populace v zemích Koruny aragonské, ale i na severním a jižním pobřeží Kastilie. Výjimku tvořil pouze vnitrozemský Madrid, jehož počátky urbanistického rozvoje je možno hledat v tomto období. V druhé polovině století dochází vlivem zavedení volného obchodu k částečné hospodářské integraci monarchie a vzestupu Katalánska, především pak Barcelony, která získala přístup ke koloniálnímu trhu a převzala až polovinu Sevillského námořního obchodu. Začátkem 18. století pak i přes válku o španělské nástupnictví dochází ke konsolidaci v celé zemi, včetně doposud upadající Kastilie. Skoro celé století provázal rychlý hospodářský nárůst západní Evropy, který byl znatelný i v samotném Španělsku. Nejrychleji rostly politické periferie severu a severovýchodu země. Významným se do budoucna stal hlavně rozvoj katalánského textilního průmyslu, který představoval stěžejní složku počátků průmyslové revoluce šířící se do Španělska koncem století právě skrze Katalánsko. Závěr 18. století zaznamenal konec starých feudálních pořádků, městského cechovního systému, ale také vznik jistého dualismu mezi politickým jádrem vnitrozemí a Katalánskem dominujícím v hospodářské sféře.

V první polovině 19. století Španělsko definitivně ztratilo svoji pozici na světové politické scéně. Chudoba, která ho znatelně odlišovala od severozápadní Evropy, a ztráta skoro všech kolonií v důsledku bojů o nezávislost na napoleonské Francii posunula dříve nejmocnější zemi Evropy do pozadí. Nadále však i přes zmíněné negativní předpoklady hospodářsky rostla. Tento růst byl od poloviny století značně podporován budováním železnice, symbolu doby. Krom zrychlení dopravy a propojení různých regionů také způsobila jejich specializaci v určitých odvětvích. Katalánský textilní průmysl patřil mezi nejvýkonnější svého druhu na světě, zatímco v Baskicku začalo docházet k rapidní industrializaci v podobě rozvoje metalurgie a strojírenství. Vnitrozemí a jih Španělska si nadále držely silný agrární charakter, což ještě více prohlubovalo rozdíly mezi těmito územími a průmyslově avantgardním severem. Vzestupem regionálních disparit druhé poloviny 19. a konce 20.

století způsobených industriální specializací a prodlevami v šíření průmyslové revoluce se podrobněji zabývá publikace autorského týmu Rosés, Martínez-Galarraga a Tirado (2010). Rozdíly vzniklé v tomto období demonstrují například na vývoji podílu jednotlivých regionů na HDP země, kdy průmyslové regiony vykazují největší růst, viz tabulka č. 2. Demografie tohoto období zaznamenala zintenzivnění růstu století předešlého, který však na rozdíl od ostatních států západní Evropy nebylo Španělsko schopno uživit, a tak se rostoucí populace potýkala s hladem a chudobou.

Tabulka č. 2: Vývoj podílu regionů NUTS 2 na HDP Španělska v letech 1860-1930

Region NUTS 2	1860		1900		1910		1920		1930
Andalusie	8,2	-3,1	5,1	+0,9	6,0	-1,5	4,5	-0,1	4,4
Aragonie	6,2	-0,8	5,4	+0,4	5,8	+0,6	6,4	-0,8	5,6
Asturie	3,4	+2,1	5,5	-1,4	4,1	+1,1	5,2	+0,3	5,5
Baleárské ostrovy	6,4	-1,6	4,8	-1,4	6,2	-1,3	4,9	+2,2	7,1
Baskicko	5,6	+6,4	12,0	-2,6	9,4	+1,2	10,6	-1,1	9,5
Kastilie–La Mancha	5,9	-0,9	5,0	-0,2	4,8	-0,5	4,3	-0,6	3,7
Kastilie a León	5,2	-0,4	4,8	+0,1	4,9	-0,1	4,8	-0,6	4,2
Extremadura	4,6	-0,7	3,9	+0,1	4,0	-0,8	3,2	+0,1	3,3
Galicie	3,0	+0,2	3,2	+0,5	3,7	-0,8	2,9	+0,8	3,7
Kanárské ostrovy	4,8	-1,3	3,5	+0,5	4,0	+0,3	4,3	-0,2	4,1
Kantábrie	5,0	+0,8	5,8	-0,3	5,5	+0,1	5,6	+0,9	6,5
Katalánsko	6,9	+3,8	10,7	+1,0	11,7	+0,3	12,1	-2,5	9,6
La Rioja	5,4	+0,9	6,3	-0,9	5,4	-1,2	4,2	+0,6	4,8
Madrid	10,7	-1,2	9,5	-0,2	9,3	+0,5	9,8	+0,6	10,4
Murcie	6,2	-2,6	3,6	+0,5	4,1	+0,0	4,1	+0,9	5,0
Navarra	6,4	-1,6	4,8	+0,5	5,3	+1,4	6,7	-1,0	5,7
Valencie	6,4	-0,3	6,1	+0,0	6,1	+0,4	6,5	+0,4	6,9

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística (2017)

Koncem roku 1929 začala celosvětová hospodářská krize přetrvávající do třicátých let, která se ve Španělsku projevila specifickým způsobem. Rurální oblasti vnitrozemí byly vzhledem ke své pokračující zemědělské specializaci a levicové politice podporující venkovské dělníky krizí postiženy mnohem méně než průmyslové oblasti na pobřeží. Nejvíce krizi skrze prudce klesající vývoz z metalurgie pocítilo Baskicko, zatímco Katalánsko, ač také silně zasaženo, krizi přečkalo díky stabilnímu textilnímu průmyslu o něco lépe. V následujících letech bohužel Španělsko zlepšení hospodářské situace nečekalo. V roce 1936 vypukla krvavá občanská válka mezi zvolenými republikány a povstaleckými nacionalisty vedenými generálem Francem. Válka trávající tři roky způsobila destrukci španělské infrastruktury a hospodářství. Na desetiletí hospodářské regrese navázala další překážka

v rozvoji v podobě druhé světové války, do které se sice Španělsko nezapojilo, zároveň se ale bez možnosti dovážení prostředků do své občanskou válkou zničené země nemohlo pokoušet o vymanění se ze socioekonomických problémů.

Jak uvádí Benešová (2009), Francův režim ze začátku ve snaze ukotvení nezpochybnitelné pozice zastavil vyvlastňování půdy započaté poraženými republikány a navrátil pozemky původním vlastníkům, čímž si získal jejich podporu. Industriální regiony severního pobřeží a Katalánska, které byly během občanské války hlavními baštami republikánských sil, naopak pocítily kroky ze strany centrální vlády omezující jejich hospodářský rozvoj ve strachu z obnovení jejich požadavků autonomie. Zlepšení situace nepřišlo ani v prvních letech po skončení druhé světové války. Španělsko bylo s odkazem na omezování svobod a zločiny občanské války izolováno ostatními státy a jako jediná země západní Evropy bylo vyčleněno z Marshallova plánu na poválečnou obnovu. Mezinárodní izolace Španělska však skončila po vítězství komunismu ve střední a východní Evropě, které silně protikomunistického Franca dostalo roku 1948 do přízně USA a západní Evropy. Následná hospodářská podpora ze strany Ameriky konečně nastartovala po dvou desetiletích úpadku španělskou ekonomiku. Koncem padesátých let růst výrazně podpořila ekonomická liberalizace ze strany režimu a orientace na mezinárodní spolupráci. Španělsko bylo v tomto období druhou nejrychleji rostoucí ekonomikou na světě. Tzv. „španělský zázrak“ pokračoval až do ropných šoků 70. let. Konec frankistického období se nesl ve znamení hluboké celospolečenské a ekonomické krize, po jejímž začátku diktátor roku 1975 zemřel.

Po smrti generála Franca byly zahájeny kroky vedoucí k demokratickému zřízení, liberalizaci trhu a většímu začlenění do evropských struktur. Samotná politická stabilizace, kterou přinesla Ústava z roku 1978, nebyla dostatečným impulzem k překonání hospodářské krize 70. let. Politická reprezentace post-frankovského období se soustředila především na politicko-demokratizující změny, zatímco ekonomické problémy zůstávaly upozaděny. Španělsko nutně potřebovalo restrukturalizaci průmyslu, která nejúspěšněji proběhla v tradičních průmyslových regionech, nyní již nezatěžovaných opresí diktatury. Tyto regiony si i přes téměř padesát let nepříznivého vývoje udržely svoji dominantní hospodářskou roli, získanou v období průmyslové revoluce. Pozitivní ekonomický vývoj první poloviny osmdesátých let a nově nabitý status demokratické země dovolil Španělsku roku 1986 vstoupit po boku Portugalska do Evropského hospodářského společenství. Příliv zahraničního kapitálu podnítil rychlý nárůst španělské ekonomiky. Devadesátá léta byla, až na období okolo roku 1993 doprovázena růstem pokračujícího „španělského zázraku.“ Země se, jakožto jedna z „periferií“ tehdejší Evropy, za podpory investic z evropského Západu, nadále

posouvala dále od rurálního modelu. Dle Etxezarreta a kol. (2011) se levná pracovní síla ve Španělsku projevila industrializací spíše v méně výnosných oborech, jako je automobilový a potravinářský průmysl. Jistou ranou pro dlouhodobý ekonomický rozvoj Španělska bylo otevření trhů zemí bývalého socialistického bloku investicím ze Západu. Španělsko, ve kterém již do té doby relativně prudce narostly mzdy a s nimi i nezaměstnanost, nemohlo levnější pracovní síle z východu Evropy konkurovat. Investice dosud proudící do zemí jižní Evropy se tak postupně začaly přesouvat směrem na východ. Koncem 20. století pak Španělsko přijalo, v rámci nově vzniklé eurozóny, společnou evropskou měnu. Pozitivní hospodářský vývoj trval až do ekonomické krize v roce 2008, kdy se naplno projevíly dlouhodobé problémy Španělska, které pokračují až do dnešní doby.

3.2 Fyzicko-geografické podmínky

Fyzicko-geografické podmínky dle Hampla (1998) již nemají v dnešní době tak markantní vliv na diferenciaci určitého území jako dříve, avšak stále hrají svoji roli. Takzvaný geografický (přírodní) determinismus měl největší vliv na uspořádání lidské společnosti v prostoru v počátcích osídlování nových území a svou vůdčí roli si udržel po celou dobu vývoje předindustriální lidské společnosti zaměřené na zemědělskou výrobu. Ta je náročná na specifické klimatické a půdní podmínky či reliéf. Španělsko nepatří mezi země s nejlepšími předpoklady pro zemědělství. Většina jeho území je hornatá, Španělsko je po Švýcarsku druhým nejvýše položeným státem v Evropě, pouze 40 % jeho rozlohy je vhodné pro pěstování plodin a pouze desetina z toho je pokryta velmi kvalitními půdami. To ve středověké a raně novověké historii způsobovalo velmi nízkou životní úroveň běžného obyvatelstva sužovaného častým nedostatkem jídla. Dalším nepříznivým faktorem je pak značně aridní podnebí. Nejpríznivějšími španělskými oblastmi pro agrární činnost jsou sever a severozápad země s mírným přímořským podnebím bohatým na srážky, jako například společenství Galicie, Asturie, Kantábie a sever Kastilie a Leonu, dále údolí řek Ebro a Guadalquivir, umožňující prosperující zemědělství v Aragonii, Katalánsku a Andalusii. Středomořské pobřeží je svým klimatem příhodné pro pěstování plodin vyžadujících semiaridní klima, zatímco suchá oblast rozsáhlé vnitrozemské náhorní plošiny Mesety je vhodná pro chov skotu a ovcí, který byl v předindustriální době významnou proměnou rozvoje této oblasti. Členitý reliéf dále po dlouhou dobu zamezoval snadnou komunikaci mezi španělskými regiony, a přispíval tak k dlouhodobě segregovanému kulturnímu a hospodářskému rozvoji.

Dalším přírodním aspektem, určujícím původní osídlení, byla přítomnost vody a vodních toků, kolem kterých se lidé usazovali. Později říční toky nabyly na významu díky rozvoji vnitrozemské vodní dopravy, nutnosti vodních kapacit pro průmyslovou výrobu a budování vodních elektráren. Vnitrozemská vodní doprava nemá ve Španělsku zdaleka takový význam, jako v zemích západní Evropy, což souvisí jak s reliéfem území, tak s jeho aridním klimatem. Zpráva Evropského účetního dvora (2015) na území Španělska považuje pouze krátké úseky řeky Duero a andaluského Guadalquiviru za vodní cestu globální a hlavní sítě Evropy. Druhý jmenovaný úsek, počínající v Seville, jediném vnitrozemském přístavu země, měří přibližně 90 kilometrů než řeka ústí do Atlantiku. Nejdelší řeka poloostrova, řeka Tajo, protékající Kastilií-La Manchou a Extremadurou, je hojně využívána k výrobě vodní energie. Severovýchodní Ebro má zemědělský význam, splavné je pouze pro turisty.

Za zmínku dále stojí surovinové zdroje. V dobách industriální revoluce se drtivá většina výroby soustředila do oblastí nalezišť nerostných surovin. S rozvojem dopravy se postupně potřeba lokalizovat výrobu do místa těžby zmenšovala, i přesto je ale blízkost k samotnému zdroji surovin stále výhodou (Vančura, 2008). V evropském kontextu má podle Odstrčilové (2007) Španělsko poměrně velké surovinové bohatství, které se v této zemi nachází díky přítomnosti tektonických pánví a vulkanických komplexů. Mezi suroviny těžené ve Španělsku patří černé uhlí, rudy železa, mědi, olova, zinku a cínu, rtuť a sůl pobřežních salin u měst Cádiz a Alicante. Většina surovin se nalézá na jihu poloostrova v pohořích Sierra Nevada a Sierra Morena a na severu v Kantaberském pohoří, z čehož především v dobách průmyslové revoluce těžila autonomní společenství Asturie, Kantábrie a Baskicka, která byla silně zaměřena na metalurgii a těžký průmysl. Význam přírodních determinantů v utváření lidského prostoru začal silně upadat zavedením železnice v druhé fázi průmyslové revoluce.

3.3 Současné Španělsko v evropském kontextu

Španělský stát je ve svých hranicích dlouhodobě ustáleným státním útvarem. Až na malé části severního Katalánska a Baskicka na území Francie nemá Španělsko žádné výrazné územní přesahy do teritoria svých evropských sousedů. Vzhledem ke svojí poloze, království nesousedí s velkým počtem států. Vyjma Andory a britského zámořského území, Gibraltar, sousedí na evropském kontinentu pouze s Francií, jejíž jižní hranice je jasně definována velehorským pásmem Pyrenejí a Portugalskem, s kterým sdílí téměř nezměněnou hranici již od roku 1297. Vnější hranice státu jsou tedy bezpečně ukotveny na mapě Evropy. S ohledem na aktuální dění v zemi v letech 2017 a 2018, spíše vyvstává otázka vnitřního ohrožení jednoty Španělska.

Prvního října 2017 se i přes zamítavé vyjádření španělského ústavního soudu a centrální vlády uskutečnilo referendum o nezávislosti Katalánska. Referendum bylo poznamenáno násilným pokusem o jeho zmaření ze strany španělské policie. Navzdory pokusu centrální vlády o zamezení konání referenda, proběhlo referendum relativně hladce, s konečným výsledkem okolo 90 % voličů pro nezávislost při 43% účasti. Katalánský parlament prohlásil referendum za platné, načež centrální vláda v Madridu zareagovala rozpuštěním regionálního parlamentu a převzetím moci nad autonomním společenstvím. Následné zatýkání z řad katalánské vlády společně s předešlými kroky španělské vlády poznamenaly obraz španělské demokracie jak mezi občany země, tak i na mezinárodní úrovni. V následných regionálních volbách majoritu v parlamentu znovuzískaly strany pro nezávislost. Silnou podporu katalánským snahám vyjádřili například Baskové, kteří vidí v katalánské nezávislosti naději na získání vlastní samostatnosti. Katalánská, či jinak španělská ústavní, krize vynesla do popředí otázku ústavní federalizace země, jakožto možného řešení aktuální politické krize. Důležité je také podotknout, že katalánské snažení není podníceno pouze nacionalismem, ale významným faktorem je podle britského deníku *The Economist* (2017) i pocit hospodářského omezování autonomního společenství problémovými regiony španělského vnitrozemí. Samotné Katalánsko totiž vytváří 20 % hrubého domácího produktu země a ostatní bohatá společenství taktéž vyjadřují nespokojenost ve společném státě.

K vnějšímu pohledu na Španělsko jako celek je použito srovnání základních socioekonomických indikátorů s ostatními zeměmi Evropské unie viz tabulka č. 3. Pro mezinárodní komparaci v evropském kontextu byly záměrně vybrány ostatní země jižní a největší zástupci západní Evropy, včetně dalších států z jednotlivých socioekonomicky odlišných regionů unie. V porovnání se státy střední a východní Evropy vykazuje Španělsko výrazně vyšší hospodářskou výkonnost. Komparace se západními zeměmi jako je Německo, Británie či Francie již však pro zkoumanou zemi tak příznivá není. Například španělské hodnoty HDP na obyvatele tvoří pouze 72,4 % hodnot dosahovaných v roce 2016 nejslabší ekonomikou ze jmenované západoevropské trojice, Francie. V jihoevropském makroregionu patří Španělsko společně s o něco bohatší Itálií k nejvýkonnějším ekonomikám. Rys typický pro státy jižní Evropy, nezaměstnanost, od ekonomické krize v roce 2008 přetrvává ve Španělsku s velmi vysokými hodnotami. Jedinou zemí Evropské unie, která trpí vyšší mírou nezaměstnanosti je Řecko. Index lidského rozvoje (HDI), který společně s HDP na obyvatele bere v potaz i naději dožití a dostupnost vzdělání v zemi snižuje rozdíl mezi Španělskem

a bohatšími zeměmi. Španělsko patří mezi 5 zemí s nejvyšší střední délkou života na světě, má velmi vysokou úroveň zdravotnictví a vzdělání v zemi je relativně levné.

Tabulka č. 3: Srovnání vybraných ukazatelů zemí EU v roce 2016 (HDI 2015)

	HDP/obyv. v PPP (EUR)	Nezaměstnanost (%)	HDI
Česká republika	16 700	4,0	0,878
Dánsko	48 400	6,2	0,925
Evropská unie	29 200	8,5	-
Francie	33 300	10,1	0,897
Itálie	27 700	11,7	0,887
Litva	13 500	7,9	0,848
Německo	38 200	4,1	0,926
Portugalsko	18 000	11,2	0,843
Rumunsko	8 600	5,9	0,802
Řecko	16 200	23,6	0,866
Španělsko	24 100	19,6	0,884
Velká Británie	36 500	4,8	0,909

Zdroje dat: Eurostat (2018a, 2018b), UNDP (2017)

Při pohledu na výše zmíněné ukazatele je zjevné vymezení států jižní Evropy vůči evropskému jádru. Dominance evropské duality Severu a Jihu byla opuštěna již během devatenáctého století. Její pozůstatky jsou však znatelné dodnes, především pak z ekonomického hlediska. Hospodářsky se dokonce Evropa v poslední době spíše pomalu přibližuje zpět k severojižnímu modelu, opouštěje dosud převažující směr šíření ekonomických disparit od západu na východu. Severojižní gradient šíření ekonomických disparit je nejnáze pozorovatelný na příkladu míry nezaměstnanosti regionů Evropské unie viz příloha č. 3. Směrem jižně od evropského jádra se plynule zvyšuje počet nezaměstnaných v regionech, s výjimkou Portugalska, které i přes větší vzdálenost od severozápadní Evropy vykazuje nižší míru nezaměstnanosti než sousední Španělsko. Výrazné rozdíly jsou znatelné i uvnitř jednotlivých států jižní Evropy, nejvíce pak v Itálii a Španělsku. Stejně tak lze šíření rozdílů sledovat i u hrubého domácího produktu na obyvatele viz příloha č. 2, který plynule klesá směrem na jih od Modrého banánu. Výjimečnou pozici v šíření těchto disparit si udržují nejvýkonnější regiony Španělska, Baskicko, Navarra, Katalánsko a hlavní města zemí Iberského poloostrova, které dosahují vyšších hodnot v porovnání s průměrem EU než jižní regiony Francie.

4. ANALÝZA VYBRANÝCH UKAZATELŮ SOCIOEKONOMICKÉ DIFERENCIACE PROVINCÍ ŠPANĚLSKA

První sekci praktické části práce je analýza zvolených indikátorů rozdělená do tří skupin tak, jak bylo uvedeno v metodice. Analýza je, z důvodu snahy o vytvoření podrobnějšího obrazu španělských disparit, prováděna na úrovni provincií (NUTS 3).

4.1 Ekonomické ukazatele

Tato skupina zahrnuje nejzjevnější ukazatele pro srovnávání určitých území a indikuje skrze hospodářskou výkonnost a strukturu jejich ekonomickou vyspělost, ale díky průměrné mzdě či míře nezaměstnanosti například i životní styl a životní úroveň obyvatelstva.

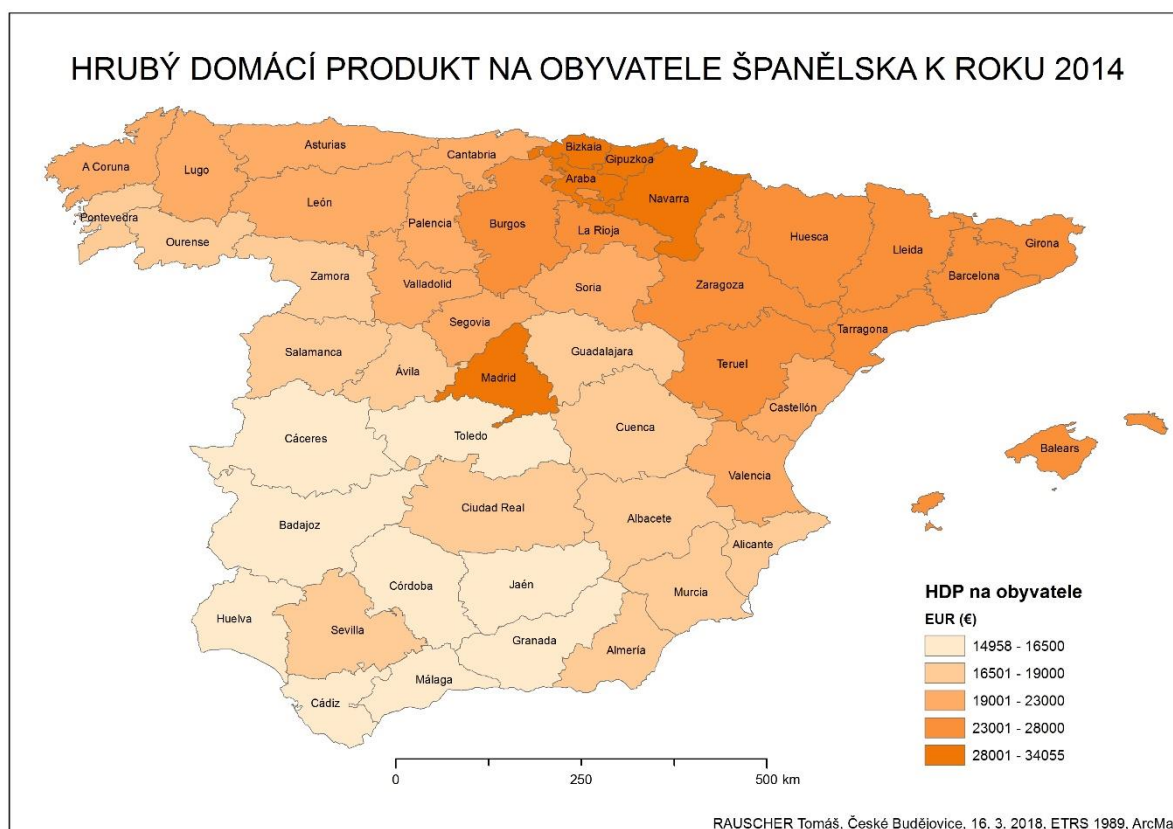
Tabulka č. 4: Ekonomické ukazatele v provinciích v letech 2014 (A) a 2015 (B, C, D)

	A (EUR)	B (EUR)	C (%)	D (%)		A (EUR)	B (EUR)	C (%)	D (%)
A Coruña	20496	1719	18,0	73,2	Jaén	15067	1782	34,6	75,9
Albacete	17380	1723	24,7	72,4	La Rioja	24285	1813	16,4	61,9
Alicante	17583	1745	24,1	72,5	León	19132	1775	20,8	73,6
Almería	17272	1782	29,1	72,4	Lleida	27621	2027	14,9	67,8
Araba	34055	2298	15,5	63,9	Lugo	19975	1719	16,4	67,2
Asturias	19500	1902	20,1	76	Madrid	30613	2204	17,7	84,5
Ávila	17800	1775	23,9	70,7	Málaga	16375	1782	29,9	87,1
Badajoz	14958	1630	30,8	68	Melilla	16647	1778	36,4	97
Balears	23441	1783	16,4	83	Murcia	18156	1744	24,8	67,5
Barcelona	26625	2027	19,0	75,1	Navarra	28021	2072	12,6	66,6
Bizkaia	28029	2298	17,0	76,8	Ourense	18790	1719	21,1	68,5
Burgos	25226	1775	18,7	61,3	Palencia	22683	1775	19,5	63,6
Cáceres	15669	1630	27,4	71,5	Palmas, Las	16741	1655	30,5	88,6
Cádiz	15480	1782	37,3	83,9	Pontevedra	18821	1719	23,3	68,6
Cantabria	20352	1821	18,1	75,5	Salamanca	18217	1775	16,2	69,9
Castellón	21628	1745	23,9	67,7	Tenerife	18790	1655	30,1	86
Ceuta	18268	1778	24,6	93,7	Segovia	20191	1775	14,1	67,4
Ciudad Real	17353	1723	32,3	72,4	Sevilla	17993	1782	29,3	79,1
Córdoba	16024	1782	29,1	72,9	Soria	22916	1775	15,5	61,1
Cuenca	18740	1723	23,8	58,1	Tarragona	26235	2027	22,2	68,7
Gipuzkoa	29814	2298	14,6	70,2	Teruel	24763	1861	18,1	57,4
Girona	25805	2027	19,2	70,1	Toledo	16295	1723	28,8	68,9
Granada	16133	1782	31,1	78,6	Valencia	20717	1745	22,1	72,7
Guadalajara	18258	1723	18,6	78,8	Valladolid	22481	1775	16,4	72,3
Huelva	16173	1782	26,9	61,2	Zamora	17929	1775	23,0	73,8
Huesca	24870	1861	15,8	63,7	Zaragoza	24563	1861	17,1	69,1

A - HDP na obyv., B - průměrná mzda, C - nezaměstnanost, D - podíl zaměstnaných v terciéru

Zdroje dat: A - Eurostat (2017a); B, C, D - Instituto Nacional de Estadística (2017)

Mapa č. 2:

Zdroj: Eurostat (2017a)

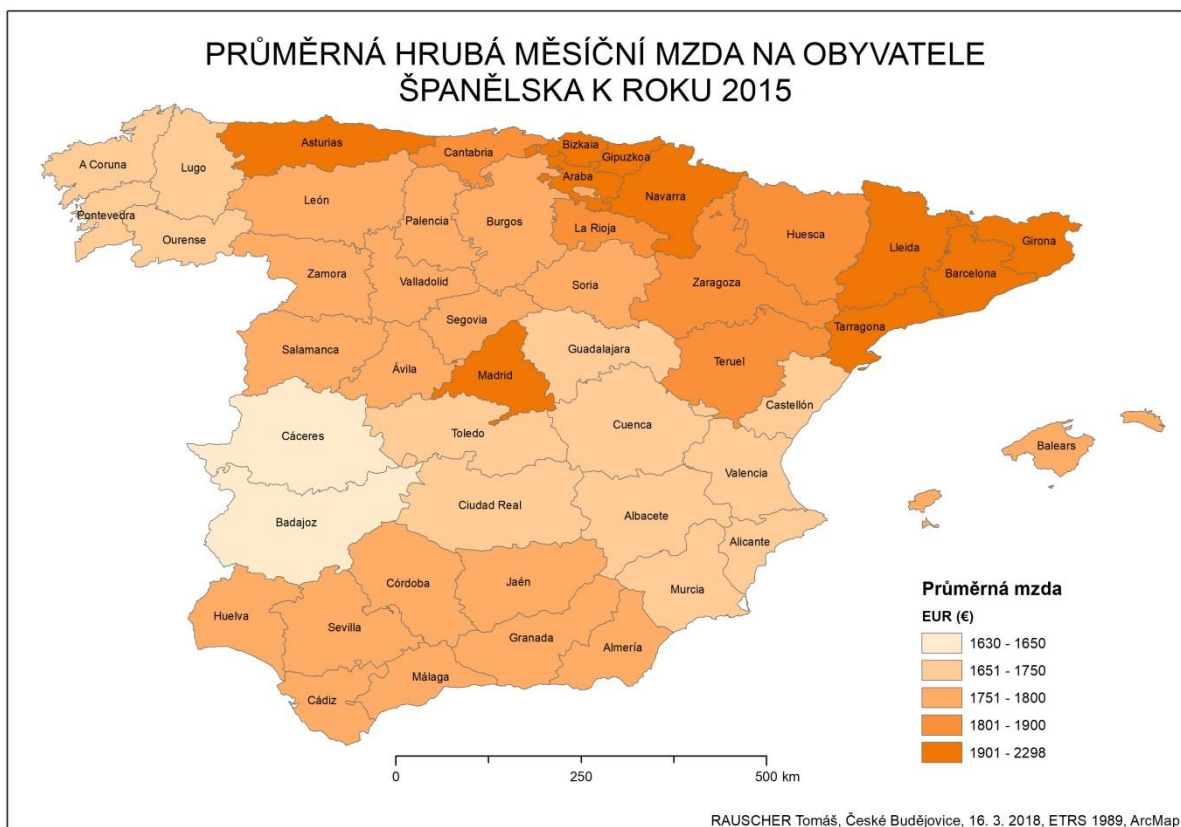
První ze sledovaných ukazatelů, *hrubý domácí produkt*, je primárním indikátorem ekonomické vyspělosti země. Vyjadřuje celkovou hodnotu statků a služeb vytvořených v určitém státu či regionu. Zrelativizované hodnoty na počet obyvatel pak umožňují pomocí HDP snadno srovnávat různé územní jednotky. Obecně lze říci, že vysoký domácí produkt je znakem vyspělých ekonomik a tedy i celkově rozvinutých zemí. Výjimky ovšem lze najít u některých mimoevropských států, které, na základě vývozu svého velkého surovinového bohatství, vykazují vysoké hodnoty HDP, avšak v některých sociálních či kulturních aspektech zaostávají za svým ekonomickým rozvojem. Výrazně se pak hodnoty hrubého domácího produktu mohou rozcházet na regionální úrovni uvnitř některého státu, jako je tomu u zkoumaného Španělska.

U hrubého domácího produktu na obyvatele, více než u kteréhokoliv jiného ukazatele, je zjevný avizovaný severovýchodně-jihozápadní gradient. Nejvyšších hodnot dosahuje provincie Araba (139 % španělského průměru), následovaná hlavním městem Madridem, ostatními provinciemi Baskicka a Navarrou (všechny 125-135 % celostátního průměru). Vysokých hodnot dosahují i provincie Katalánska, Aragonie a Baleárských ostrovů. Jev, na který upozorňuje Kebza (2015) v práci o Maďarsku, kdy hlavní města středoevropských států

typicky vykazují extrémní odchylku od průměrného HDP země, se ve Španělsku neprojevuje. To lze vysvětlit silnou, historickým vývojem podloženou, hospodářskou samostatností regionů mimo vnitrozemí země. Monocentrismus ve Španělsku, jako celku, tedy není tak silný, jako například ve zmiňovaném Maďarsku, avšak je znatelný v kontextu španělského vnitrozemí. Nejnižší hodnoty HDP vykazují provincie Extremadury a Andalusie na jihozápadu země. Hodnoty nejslabších provincií, pořízené z Eurostatu (2017), odpovídající okolo 55 % průměru Evropské unie, jsou už srovnatelné s nejvýkonnějšími regiony České republiky či Slovenska, konkrétně s Jihomoravským (53 %) a Trnavským krajem (57 %).

Mapa č. 3:

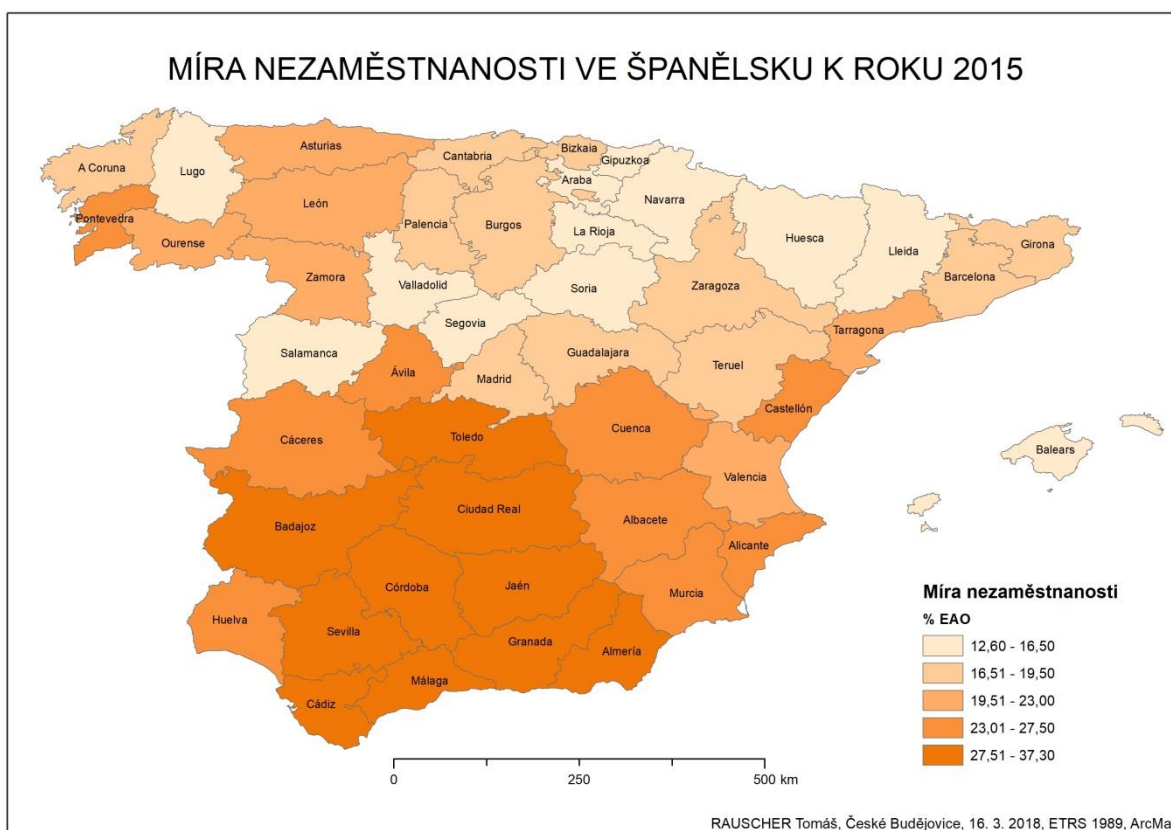

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística (2017)

Další z ekonomických ukazatelů, *průměrná hrubá měsíční mzda*, značně kopíruje gradient projevující se v mapě hrubého domácího produktu. Tyto dva indikátory jsou si velmi blízké a úzce spolu souvisí. Jak již bylo zmíněno v metodice práce, data pro průměrnou mzdu jsou k dispozici pouze na úrovni NUTS 2. Provinční disparity v rámci větších celků jsou tak v tomto případě bohužel opomenuty. Nejvyšších hodnot opět nabývá autonomní společenství Baskicko, následované Madridem, Katalánskem a Asturií. Ostatní severošpanělská společenství sousedící s těmito regiony také dosahují vysokých hodnot, avšak pouze jmenované regiony nejvyšší kategorie přesahují celostátní průměr hrubé mzdy, který v roce

2015 činil 1926 euro. Tento fakt poukazuje na to, jak velké jsou v některých socioekonomických aspektech rozdíly mezi regiony Španělska. Nižší měsíční příjmy mají obyvatelé společenství Valencie, Kastilie-La Manchy a Galicie. Na úplném chvostu tabulky se pak drží tradičně problémové společenství Extremadura, jehož průměrná mzda 1630 euro měsíčně patří mezi nejnižší mzdy v zemích, které do EU vstoupily před rokem 2004.

Mapa č. 4:

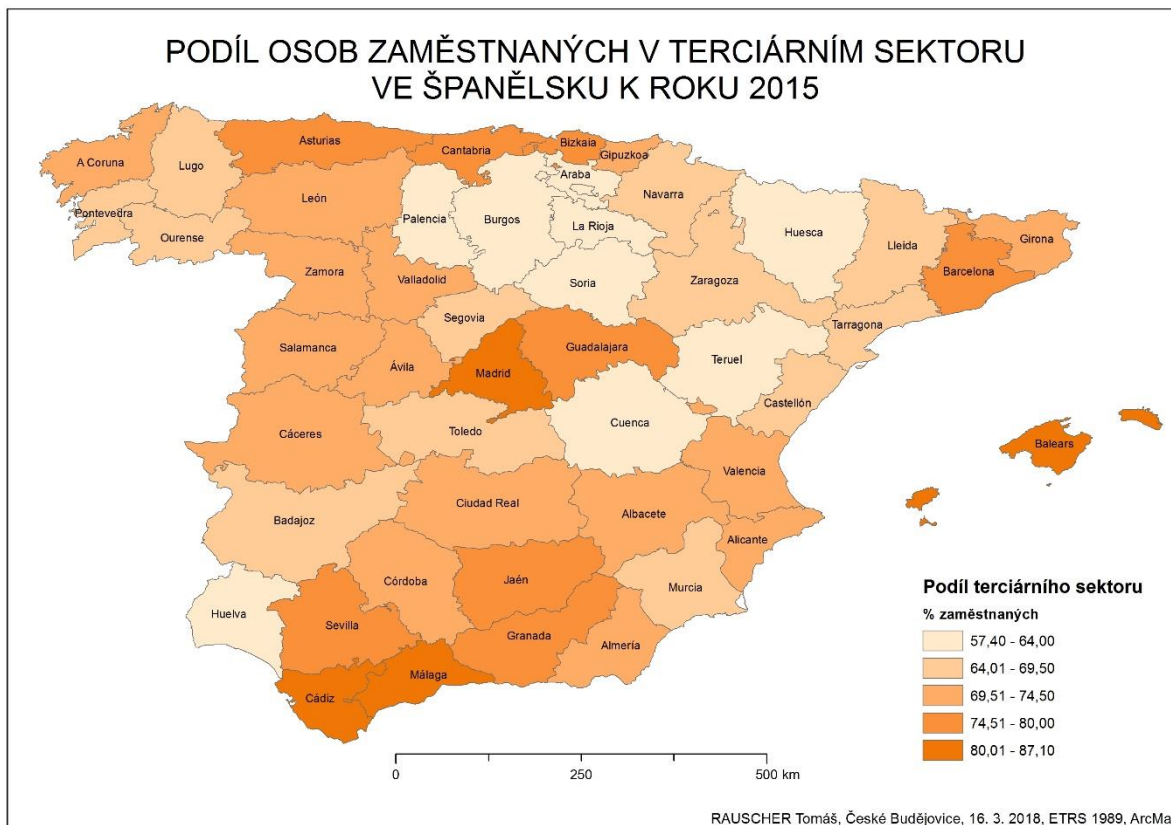
Zdroj: Instituto Nacional de Estadística (2017)

Míra nezaměstnanosti je dalším důležitým ukazatelem sociální a ekonomické reality ve sledované zemi. Vysoká nezaměstnanost je charakteristickým problémem Španělska, s kterým se potýká již mnoho dekad. Aktuální míra nezaměstnanosti k roku 16,55 % zemi nadále řadí na druhou pozici v EU. Nutno podotknout, že se Španělsko drží obecného trendu nárůstu počtu pracovních míst, neboť ještě v roce 2015 dosahovala nezaměstnanost 22,4 %. Tento ukazatel je již třetím ekonomickým indikátorem analýzy, který jasně vykazuje šíření rozdílů ve směru od severovýchodu k jihozápadu.

Nejméně nezaměstnanost sužuje regiony severozápadu země. Absolutně nejnižší procento ekonomicky aktivního obyvatelstva bez práce v roce 2015 se nacházelo v Navarře (12,6 %), což je, v porovnání s jinými evropskými státy, stále velmi vysoké číslo. Nejhůře z této statistiky opět vychází provincie Extremadury, Andalusie a Kastilie-La Manchy.

Touto tématikou se zabývá mnoho odborných publikací, z nichž některé jsou zmíněné v diskuzi s literaturou. Zmíněné výzkumné zprávy se obecně shodují na tom, že v dobách recese (90. léta a období následující po krizi v roce 2008) se zaměstnanostní disparity v zemi rychle zmenšují. V dobách hospodářského růstu se však znovu zvýrazňují. V dnešní době by tedy mělo opět docházet k rozevírání nůžek mezi dvěma skupinami regionů, které vymezili ve své práci Bande a Karanassou (2011). Sedm regionů s nižší nezaměstnaností a vyšší hospodářskou výkonností řadí do jedné skupiny, zatímco zbytek Španělska do skupiny druhé. Do kategorie s lepší situací trhu práce patří severovýchodní, autonomní společenství Katalánsko, Baleárské ostrovy, Aragonie, Navarra, Baskicko, La Rioja a hlavní město Madrid. Příčinu zacyklení problémových regionů druhé skupiny autoři shledávají v neadekvátně vysoce ohodnocených zaměstnáních. Období rapidního ekonomického růstu v letech 1985-1991 přineslo výraznou decentralizaci systému vyjednávání mezd. To umožnilo nízko produktivním odvětvím v málo výkonných regionech navázat svůj mzdový růst na produktivní sektory ekonomiky vysoce výkonných regionů. Následující nepřírozené zvýšení nákladů na jednotku práce pak vede k neschopnosti vytvářet nová pracovní místa v době ekonomického růstu.

Mapa č. 5:

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística (2017)

Poslední ekonomický ukazatel, *podíl zaměstnaných v terciéru*, je jedním z hlavních indikátorů vyspělosti ekonomiky. Vysoký podíl pracujících obyvatel ve službách je typickým rysem vyspělých zemí západní civilizace, východní Asie a obecně velkých měst. Výjimku pak tvoří zaostávající země, které jsou plně závislé na cestovním ruchu, řadíciho se do sektoru služeb. Právě cestovní ruch je významným kontributorem španělské ekonomiky. Dle světové rady cestování a cestovního ruchu (2016) činil v roce 2016 jeho podíl na zaměstnanosti v zemi 4,7 % a předpoklady pro rok 2017 očekávaly nárůst až na 7,6 %. Španělské ministerstvo průmyslu, energetiky a turismu (2016) uvádí pro rok 2016 až 13% podíl a zdůrazňuje klíčovou roli turismu v překonání ekonomické krize. Nejvíce internacionalizované firmy a odvětví totiž krizi pocítily nejméně. Rozdíly v podílu na zaměstnanosti lze vysvětlit rozdílnou klasifikací odvětví. Španělské ministerstvo mohlo například turismu přičíst i některá navazující či sporná pracovní místa. Významný je rozdíl v pohlaví zaměstnaných v služebním sektoru, který je znatelný ve všech zemích, vzhledem k vyššímu podílu mužů v primárních a sekundárních odvětvích. Například turismus pro ženy dle Eurostatu (2015b) vytváří velké množství pracovních příležitostí a v tomto sektoru celkově dominují. Obecně služby zaměstnávají 88,9 % zaměstnaných žen a pouhých 64,8 % mužů.

Průměrně činil v roce 2015 podíl zaměstnaných ve službách ve Španělsku 75,7 %. Takto vysoké číslo je typické pro vyspělou evropskou zemi. Důležité je však zmínit, že hodnoty se vztahují pouze k zaměstnaným lidem, nikoliv k celé ekonomicky aktivní populaci. Kněžíčková (2015) uvádí, že Spolková republika Německo v roce 2013 vykazovala 74% podíl třetího ekonomického sektoru na zaměstnanosti ekonomicky aktivního obyvatelstva. Španělsko se tedy v tomto ohledu může na první pohled jevit vyspělejší, avšak není tomu tak. Zatímco Německá ekonomika dlouhodobě inkludivuje drtivou většinu práce schopného obyvatelstvo do pracovního procesu, Španělsko se neustále potýká s vysokou nezaměstnaností. Při nějakých 6 % nezaměstnanosti v Německu se rozdíl mezi podílem terciéru u zaměstnaných a u EAO liší jen o pár procent. Naopak ve Španělsku a jeho provinciích jsou rozdíly markantní, viz srovnání mapy č. 5 a mapy č. 14. Podobně jako v Německu se v některých nejvyspělejších oblastech Španělska udržuje nižší podíl třetího sektoru, což je způsobeno tradičně silnou pozicí průmyslu. Paradoxně nejvíce se terciér na zaměstnanosti podílí právě v zaostávajících regionech jihu a západu země, ve kterých v historii nedošlo k vytvoření průmyslového zázemí a jednotlivé provincie se přeorientovaly na služby téměř přímo ze struktury s agrární dominancí. Některé z těchto méně produktivních provincií dokonce trpí nízkým podílem nejen průmyslu, ale i služeb. V těchto výjimečných

případech si totiž prvovýroba stále udržuje silnou pozici, např. Huelva (23,9 %) a Cuenca (17,2 %).

4.2 Sociální ukazatele

Druhá skupina ukazatelů nahlíží na socioekonomickou situaci provincií země z jiné perspektivy. Zobrazuje pohyby obyvatel mezi regiony a jejich rozmístění ve španělském prostoru či poukazuje na rozdílný životní styl různých oblastí. První dva indikátory této skupiny, celkový přírůstek a průměrný věk obyvatelstva, budou, vzhledem k patrné pozitivní korelaci, hodnoceny společně.

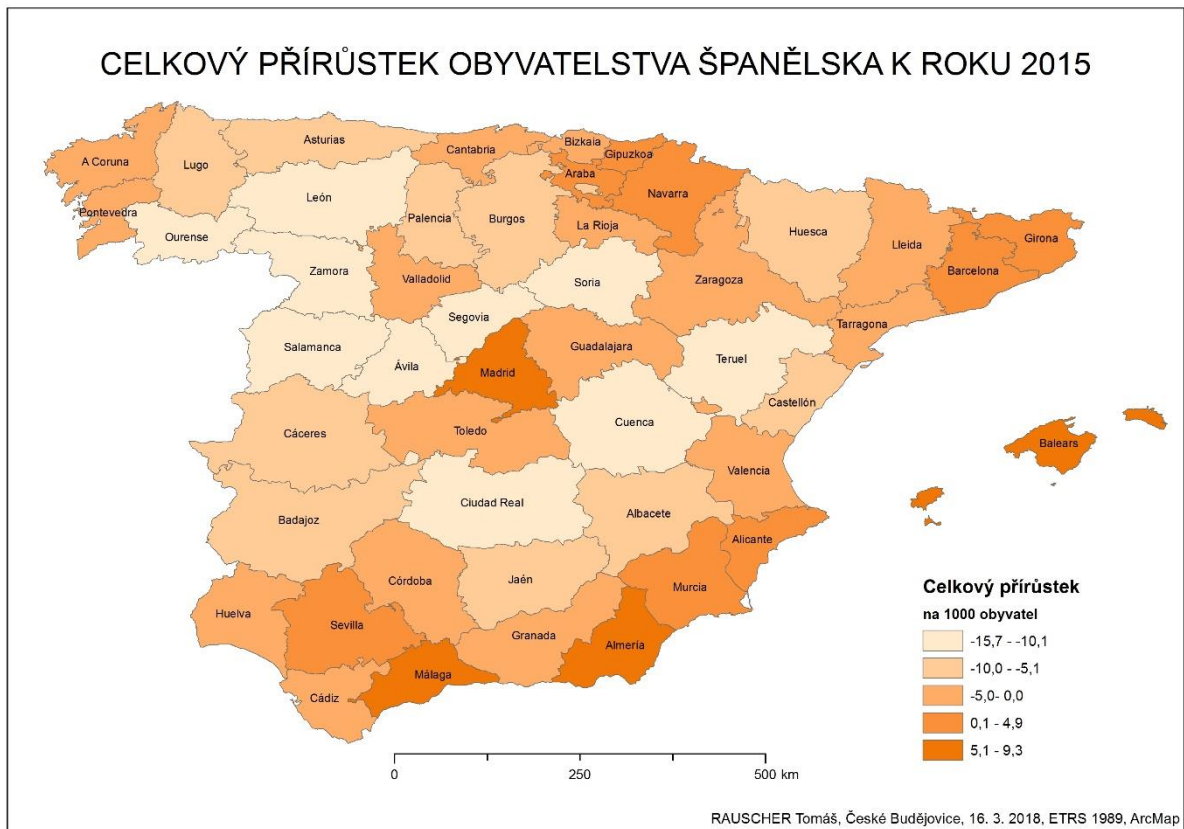
Tabulka č. 5: Sociální ukazatele v provinciích v roce 2015

	E (%)	F	G (obyv./km ²)	H (%)		E (%)	F	G (obyv./km ²)	H (%)
A Coruña	-4,1	46,0	142,8	2,1	Jaén	-8,7	42,0	48,6	1,9
Albacete	-5,0	41,9	26,5	2,1	La Rioja	-2,4	43,5	62,2	1,8
Alicante	0,1	42,8	320,3	2,0	León	-11,4	48,3	30,8	1,6
Almería	7,3	38,8	79,1	2,0	Lleida	-3,6	42,4	35,6	2,2
Araba	3,6	44,0	106,8	1,7	Lugo	-8,3	49,7	34,4	1,7
Asturias	-8,6	47,9	99,0	2,2	Madrid	6,1	41,4	804,0	2,0
Ávila	-12,7	47,0	20,6	1,0	Málaga	5,6	41,1	225,5	2,2
Badajoz	-5,1	42,1	32,1	1,7	<i>Melilla</i>	2,3	33,6	6513,3	2,2
Balears, Illes	9,3	40,3	226,8	2,2	Murcia	1,8	39,3	129,7	1,9
Barcelona	2,4	42,1	705,8	2,5	Navarra	1,7	42,7	61,6	1,8
Bizkaia	-2,4	45,9	514,6	1,8	Ourense	-12,9	50,6	44,0	2,1
Burgos	-8,4	45,9	25,3	1,7	Palencia	-9,4	48,0	20,6	1,6
Cáceres	-7,8	45,3	20,7	1,6	<i>Palmas, Las</i>	-5,2	44,3	275,2	2,2
Cádiz	-0,3	40,2	171,0	1,9	Pontevedra	-3,3	44,1	212,0	2,0
Cantabria	-4,9	44,7	110,9	2,2	Salamanca	-10,1	47,4	27,8	1,9
Castellón	-5,7	42,1	86,6	1,9	<i>Tenerife</i>	5,1	41,6	306,4	2,5
<i>Ceuta</i>	-0,5	35,8	4456,7	2,5	Segovia	-10,1	45,1	22,7	1,3
Ciudad Real	-11,2	42,2	25,9	1,8	Sevilla	0,7	39,9	139,7	2,1
Córdoba	-4,1	42,0	58,3	2,0	Soria	-11,3	47,1	8,9	1,0
Cuenca	-12,6	44,8	12,1	1,8	Tarragona	-1,9	41,6	126,5	2,4
Gipuzkoa	0,8	44,9	359,4	1,8	Teruel	-12,2	46,1	9,3	1,7
Girona	1,7	41,5	125,8	2,2	Toledo	-4,8	40,5	45,2	1,9
Granada	-1,8	41,0	72,6	2,0	Valencia	-1,7	42,2	234,0	2,4
Guadalajara	-1,1	40,3	21,0	2,3	Valladolid	-4,9	45,0	65,0	1,7
Huelva	-0,9	40,1	52,7	2,0	Zamora	-15,7	50,5	17,6	1,3
Huesca	-6,8	44,9	14,3	2,2	Zaragoza	-4,8	43,5	56,4	2,2

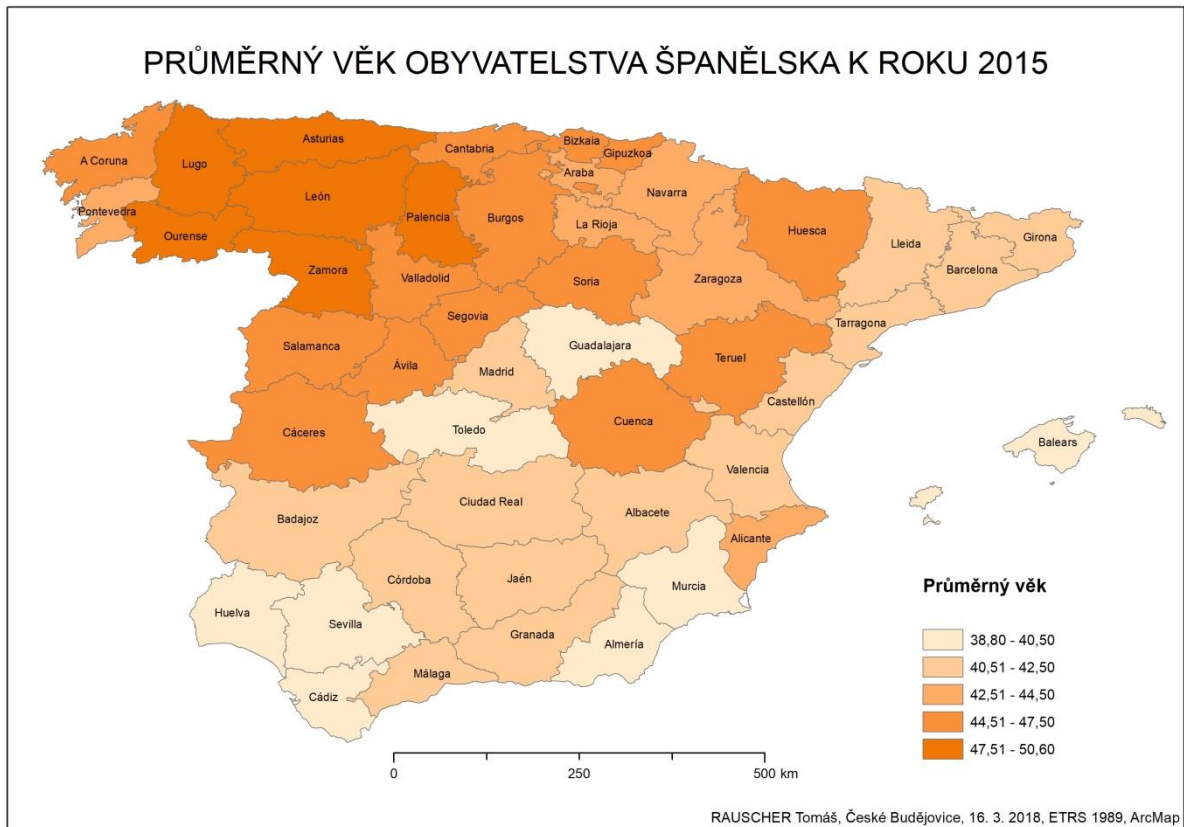
E – celkový přírůstek, F – průměrný věk, G – hustota zalidnění, H – míra rozvodovosti

Zdroje dat: E, F, G – Eurostat (2017a); H – Instituto Nacional de Estadística (2017)

Mapa č. 6:

Mapa č. 7:

Zdroj: Eurostat (2017a)

Zdroj: Eurostat (2017a)

Celkový přírůstek vyjadřuje hodnotu součtu přirozeného (zemřelí/narození) a migračního (vystěhovalí/přistěhovalí) přírůstku populace. Přírůstek ve Španělsku je, dle deníku El País (2016) zcela závislý na imigrantech a jejich následnému přirozenému přírůstku. Domorodí Španělé mají jednu z nejstarších populací světa, opouští své primární rodiny v průměru okolo 29 let věku a na jednu ženu připadá 1,32 narozeného dítěte, což je, ve srovnání si evropským průměrem 2,1, výrazně méně. Španělsko patří mezi 20 zemí světa, u kterých mezi lety 2010-2015 došlo k úbytku obyvatelstva. Tyto faktory, společně s vysokou nezaměstnaností, silně ohrožují budoucnost důchodů ve Španělsku a jediným řešením je zvýšení již diskutované produktivity. Jak bylo uvedeno v teoretické části práce, nejvyspělejší jádrové oblasti Evropy se vyznačují vysokým přírůstkem obyvatelstva. Z mapy celkového přírůstku roku 2015 však zřetelně vyplývá, že nárůst obyvatel se netýká pouze hospodářských center země.

Průměrný věk je medián věku všech obyvatel země. Rozděluje populaci státu či regionu na dvě poloviny, z nichž jedna polovina je mladší a druhá starší, než je hodnota průměrného věku. Vyspělé země euroatlantického prostoru a východní Asie, vzhledem k věkové struktuře svého obyvatelstva, vykazují vysoké hodnoty tohoto ukazatele. V rámci regionální problematiky těchto vyspělých států však tato práce s vysokým mediánem věku pracuje jako s negativním činitelem. Starší obyvatelstvo je ve vyspělých zemích typické pro marginální oblasti, může se ale soustřeďovat i do velkých měst. Celkově nejmladší obyvatelstvo mají suburbie v zázemí metropolí. Tento ukazatel se velmi jasně vymezuje v severozápadně-jihovýchodním gradientu.

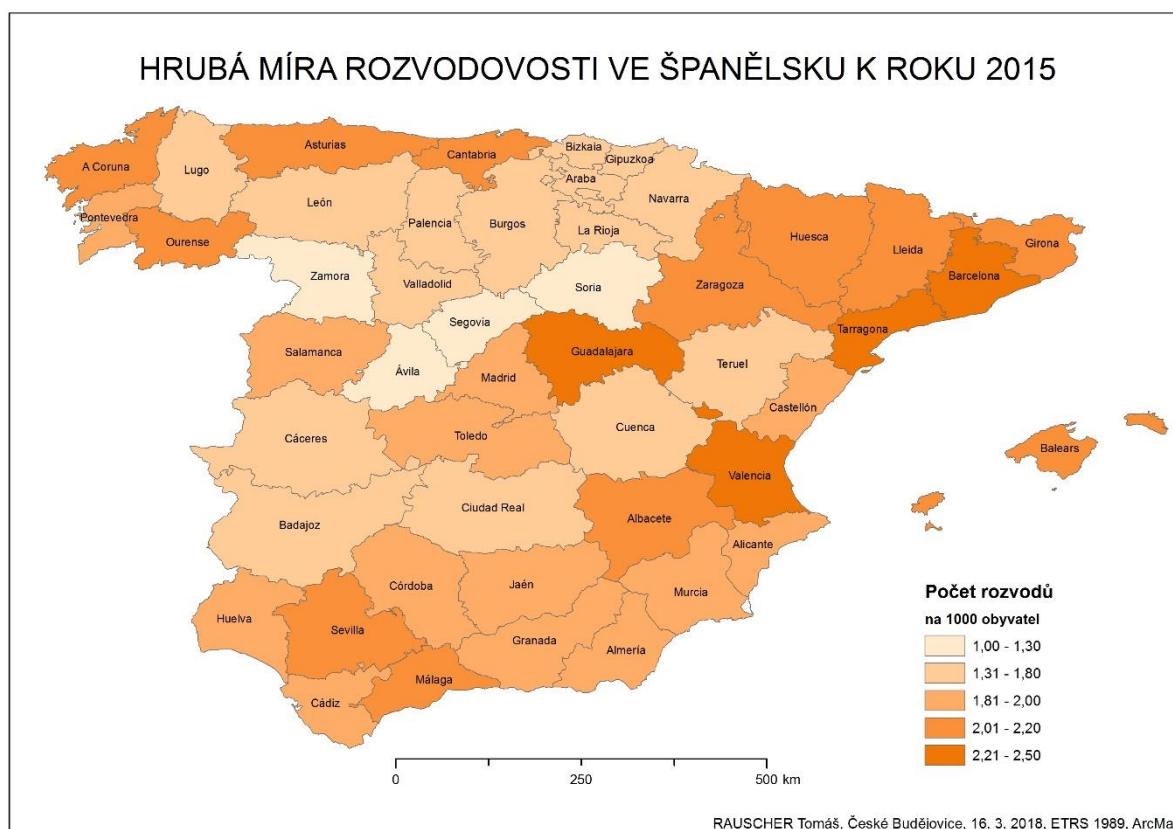
Většina provincií Španělska spadá do kategorie úbytkových regionů. Pouze 13 ze 48 sledovaných provincií vykazuje pozitivní růstovou bilanci. Dle očekávání mezi ně patří provincie ekonomicky výkonných regionů Baskicka, Navarry, Katalánska, hlavního města Madridu a Baleárských ostrovů. Nárůst lze ovšem sledovat i u provincií na jihu země. Čtyři provincie s největším celkovým přírůstkem jsou Baleárské ostrovy (9,3 %), andaluské Almería (7,3 %) a Málaga (5,6 %) či Madrid (6,1 %). Většina provincií, jejichž úbytek se pohybuje do pěti procentních bodů se nachází na jihu a východu země nebo při pobřeží. Vůbec nejhorší situace panuje ve vnitrozemí a na severozápadu země. Provincie v těchto oblastech vykazují až 15,7% úbytek. Při pohledu na průměrný věk vzejdou jako nejstarší provincie na severozápadě země, směrem od nich se pak medián věku snižuje. Vůbec nejstarší provincie Španělska jsou Ourense a Zamora (50,5, resp. 50,6 let) při hranicích s Portugalskem. S průměrným věkem 42,5 roku se Španělsko v EU řadí na devátou příčku nejstarších populací.

Dle předpokladu, celkový přírůstek vykazuje kladné hodnoty a nízké záporné hodnoty v ekonomicky výkonných regionech a jejich okolí, což se dá vysvětlit jejich imigrační atraktivitou. V těchto regionech je vyšší životní úroveň, mzdy, ale hlavně menší nezaměstnanost. Především mladí, často vzdělaní, lidé se tak stěhují právě do těchto regionů. Tento pohyb mladého obyvatelstva pak ovlivňuje i snižování průměrného věku v cílových destinacích migrace. Ze stejných důvodů migrují lidé i do oblastí se silnou pozicí cestovního ruchu na trhu práce, který má, jak již bylo popsáno v předešlé podkapitole, ve Španělsku významnou roli ve vytváření pracovních míst. Eurostat (2015b) uvádí, že turismus láká mladou pracovní sílu. V případě cestovního ruchu se však ve většině případů nejedná o vzdělané jedince. Turismus ve Španělsku, a například v Portugalsku či na Maltě, láká hlavně nové zaměstnance z řad lidí edukovaných na nižších úrovních vzdělání. Na vysokém přírůstku obyvatelstva na jihu Španělska by se mohla podílet vnější migrace z afrického kontinentu. Tyto oblasti jsou jí bezprostředně (pomineme-li úzký pruh moře) vystaveny a s přihlédnutím k evropské migrační krizi, která začala v roce 2015, se dá předpokládat pokračování růstu afrických přistěhovalců.

Na opačném konci škály se nachází již zmiňované provincie vnitrozemí a severozápadu země. U vnitrozemských regionů lze vysvětlovat úbytek obyvatelstva a vysoký věkový průměr přítomností silného centra v podobě Madridu, který stahuje mladé lidi z okolních regionů. Zároveň se v jeho přímém okolí nachází i provincie s nízkým věkovým průměrem a relativně příznivou bilancí přírůstku, což indikuje stěhování se mladých rodin do zázemí velkoměsta, odkud mohou za prací a studiem dojíždět do Madridu. Dále mají regiony s vysokým věkovým průměrem společný rys relativně vysokého podílu zaměstnaných v zemědělství (7-17,2 %), ve kterém věkový průměr zaměstnanců dle OECD (2001) v roce 2001 činil 55 let. Nebude-li se tato zaměstnanostní struktura výrazněji řešit, mohla by do budoucna v zasažených provinciích způsobovat problémy.

Mapa č. 8:

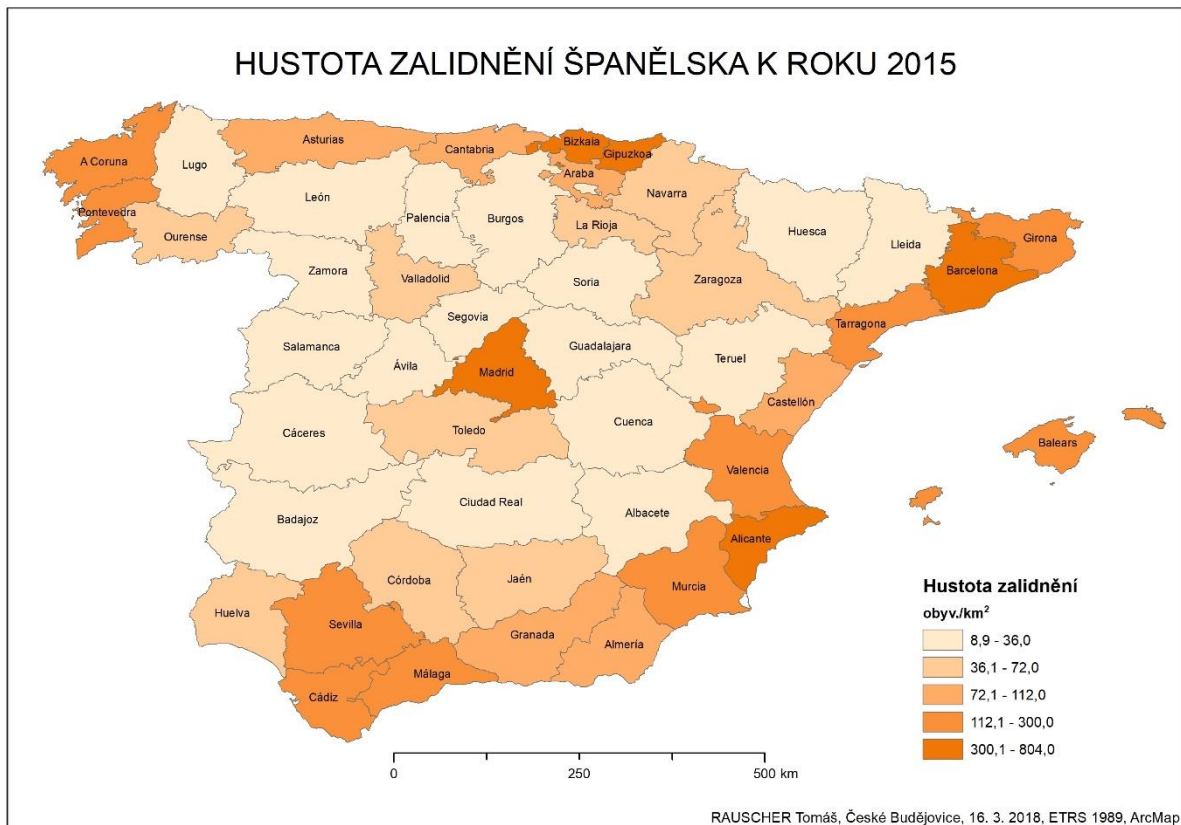
Zdroj: Eurostat (2017a)

Hrubá míra rozvodovosti, měřená počtem rozvodů na 1000 obyvatel, poskytuje sociokulturní obraz životní reality v daných provinciích země. Kalibová (2007) poskytuje výčet faktorů, které rozvodovost ovlivňují. Mezi hlavní proměnné řadí míru religiozity, zakořeněnost hodnot individualismu, emancipaci žen a legislativní prostředí. Země, dříve považovaná za baštu konzervativního katolicismu, zažívá od pádu Frankova režimu pokles podílu věřícího obyvatelstva a nárůst počtu rozvodů. Hlavní roli v tomto jevu však má vliv maritální legislativy. Britský deník *The Guardian* (2007) poukazuje na prudký nárůst rozvodovosti v letech následujících legalizaci rozvodu v roce 1981 a v období po úpravě zákona z rukou socialistické vlády z roku 2005.

Nižší míra religiozity, vzestup individuálních hodnot a emancipace žen jsou příznačné pro vyspělé země. Tyto jevy se nejvíce projevují právě v ekonomicky vysoce výkonných oblastech, především pak ve městech. Jinak tomu není ani ve Španělsku. Provincie s nejvíce rozvody na tisíc obyvatel se soustřeďují na severovýchodě země, zatímco nejméně se lidé rozvádí ve vnitrozemí. Z tohoto modelu značně vybočují provincie osídlená etnikem Basků. Tato území jsou, i přes svou nejvyšší ekonomickou výkonnost v zemi, velmi rezistentní ke změnám v genderových rolích a dlouhodobě si zachovávají tradiční model rodiny. Prudký

nárůst rozvodovosti po zmíněných legislativních úpravách se během několika let uklidnil a k roku 2015 průměrné hodnoty 2,1 rozvodu na 1000 obyvatel země se nijak nevykrají evropským poměrům. Vyšší rozvodovost mají například Česká republika (2,5), severské země či Pobaltí. Naopak nižší hodnoty tradičních katolických států Polsko (1,8), Irsko (0,6) a ortodoxního Řecka (1,3) posilují dojem silného odklonu obyvatel Španělska od víry (Eurostat, 2017b).

Mapa č. 9:

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística (2017)

Závěrem analýzy sociálních ukazatelů je na řadě *hustota zalidnění*. V celosvětovém kontextu není hustota zalidnění jasným ukazatelem vyspělosti. Vysoké hodnoty tohoto indikátoru vykazují jak nejvyspělejší země světa, jako je Nizozemsko či Belgie, tak i státy jako je chudobou zmítaná Bangladéš. Obecně se ovšem území s vysokou hustotou zalidnění, uvnitř jednotlivých států či regionů, vymezují jako jádrové oblasti. Nej hustěji osídlenými regiony Evropy jsou teritoria identifikovaná s Modrým banánem, hlavním jádrovým územím kontinentu.

Typickým rysem přímořských států je koncentrace obyvatelstva do pobřežních oblastí. Do 200 kilometrů od pobřeží se soustředí až polovina populace planety. Hornatý reliéf ve Španělsku ponechává, vyjma říčních údolí, pouze úzký pruh níže položeného území u pobřeží

moře. Právě sem se koncentruje většina obyvatel země. Pouze dvě pobřežní provincie, Huelva a Lugo, vykazují výrazně podprůměrnou hustotu osídlení, zatímco jedinou hustě osídlenou provincií vnitrozemí je první Madrid s 804 obyvateli na km², následovaný ekonomickými centry Barcelonou, Bizkaií, Gipuzkoou, Baleáry a jižními provinciemi s velkými městy.

4.3 Ostatní ukazatele

Třetí z kategorií ukazatelů, který se částečně překrývá s některými indikátory z předchozí kapitoly, poskytuje kulturně-politický pohled na zkoumaný stát. Do této kategorie spadá výsledek nejsilnější politické strany Španělska a podíl cizineckého obyvatelstva v provinciích.

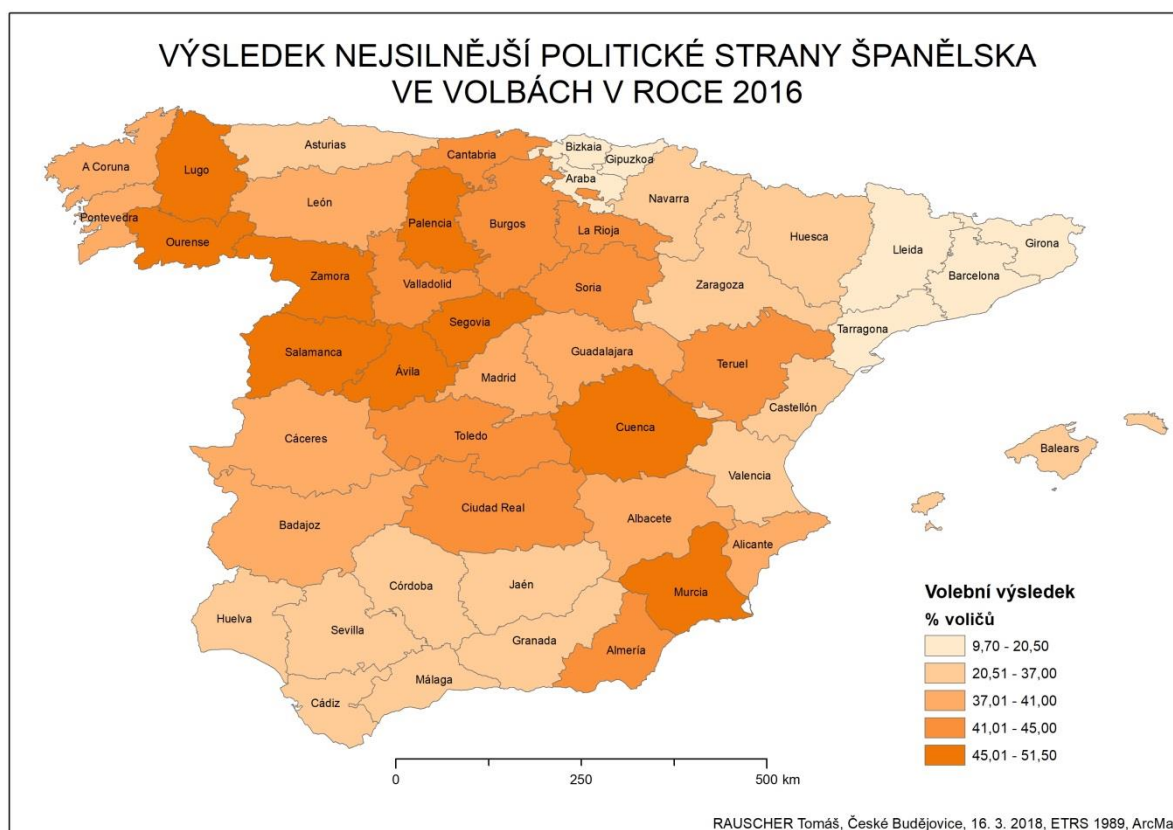
Tabulka č. 6: Ostatní ukazatele v provinciích v letech 2016 (I) a 2015 (J)

	I (%)	J (%)		I (%)	J (%)
A Coruña	40,1	6,61	Jaén	35,4	3,20
Albacete	40,9	6,52	La Rioja	42,6	13,15
Alicante	37,7	17,99	León	40,1	6,95
Almería	43,0	24,31	Lleida	13,5	16,45
Araba	20,4	6,91	Lugo	47,4	9,39
Asturias	35,3	5,85	Madrid	38,2	14,81
Ávila	51,5	16,30	Málaga	34,4	16,80
Badajoz	39,6	4,19	<i>Melilla</i>	<i>49,9</i>	<i>16,06</i>
Balears, Illes	35,1	21,47	Murcia	46,7	14,27
Barcelona	13,5	12,86	Navarra	31,9	11,60
Bizkaia	12,7	6,35	Ourense	49,7	11,46
Burgos	42,9	12,29	Palencia	45,7	5,57
Cáceres	40,4	3,96	<i>Palmas, Las</i>	<i>33,9</i>	<i>21,81</i>
Cádiz	32,3	3,63	Pontevedra	38,4	4,29
Cantabria	41,5	7,26	Salamanca	48,2	5,55
Castellón	35,7	17,32	<i>Tenerife</i>	<i>34,2</i>	<i>18,57</i>
<i>Ceuta</i>	<i>51,9</i>	<i>9,45</i>	Segovia	45,4	11,07
Ciudad Real	43,5	5,73	Sevilla	29,0	4,36
Córdoba	34,4	2,85	Soria	44,9	7,34
Cuenca	45,8	11,74	Tarragona	14,9	18,99
Gipuzkoa	9,7	7,29	Teruel	41,3	9,13
Girona	10,1	14,21	Toledo	43,4	12,01
Granada	35,3	7,36	Valencia	34,0	12,20
Guadalajara	39,6	14,07	Valladolid	41,8	5,06
Huelva	33,3	9,04	Zamora	48,3	5,75
Huesca	36,2	13,24	Zaragoza	34,9	12,88

I – Výsledek nejsilnější strany J – podíl cizinců

Zdroje dat: I - Ministerio del Interior (2017); J - Instituto Nacional de Estadística (2017)

Mapa č. 10:

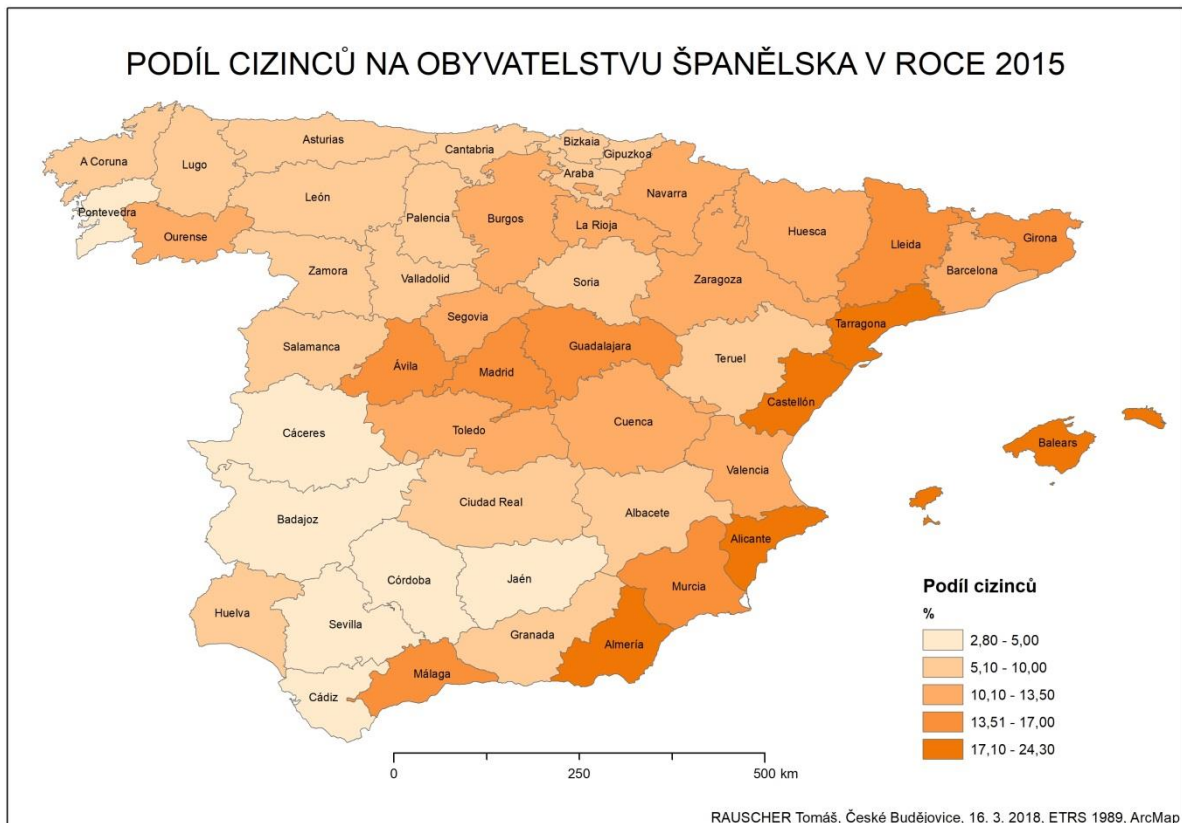
Zdroj: Ministerio del Interior (2017)

Aktuálně *nejsilnější politickou stranou* Španělska je konzervativní, křesťanská strana Lidová (Partido Popular), která v předčasných volbách v roce 2016 získala 33 % voličů. Partido Popular byla až do roku 2011 *nejsilnější opoziční stranou* k vládnoucí Španělské socialistické dělnické straně, která je momentálně druhým *nejsilnějším politickým subjektem* v zemi (22,6 %), těsně následovaným krajně levicovou koalicí Unidos Podemos (21,2 %). Další strany parlamentu jsou taktéž levicového ražení. Levá část politického spektra má ve Španělsku, stejně jako v Portugalsku, silnou pozici již od pádu autoritativních, pravicových režimů v 70. letech 20. století. Podobně jako na české politické scéně se ve Španělsku od 90. let střídají období vlády pravicové PP a socialistů. Proti-unijní sentiment, který se aktuálně šíří Evropou, nemá na iberském poloostrově žádné zastoupení. Proevropsky se vymezuje jak vládnoucí pravice, tak strany levice i regionální a nacionalistická uskupení.

Při pohledu na výsledky posledních voleb je zjevná zásadní politická polarizace mezi regiony. Tato polarizace však má dvojí podtext. Severovýchodní regiony země, primárně Katalánsko a Baskicko, i jihošpanělská Andalusie vykazují kontinuální podporu levicovým stranám, zatímco vnitrozemí a další provincie, historicky náležící ke Kastilii, v posledních volbách vyslovily podporu vládnoucí pravici. Mnohem významnější je v aktuální politické

situaci polarizace, která pramení z historického vývoje země. Elektorát v mnohých regionech Španělska preferuje strany obhajující regionální, nacionalistické a nezávislostní zájmy. Nejvíce se tento jev projevuje v podobě baskického a katalánského nacionalismu či regionalismu, u kterých lze sledovat silné separatistické snahy. Regionalismus má dále relevantní pozici i v Galicii, Asturii, Kantábrii, Aragonii, Valencii, Andalusii a na Baleárských ostrovech.

Mapa č. 11:

Zdroj: Instituto Nacional de Estadística (2017)

Podle Maza, Villaverde a Hierro (2013) závisí *podíl cizinců* v provinciích Španělska především na sociálních sítích (sítích sociálních interakcí a osobních vztahů), míře nezaměstnanosti a průměrné mzdě na obyvatele regionu. Výrazné zvláštnosti v distribuci cizinců jsou přípustné a vychází ze země původu těchto imigrantů. Španělsko se během 90. let změnilo z emigrační země v jednu z hlavních cílových destinací světové migrace. Od roku 2000 do roku 2009 země vykázala enormní nárůst cizineckého obyvatelstva, celých 511,4 %. Tento trend začal strmě upadat v důsledku ekonomické krize a skokového nárůstu nezaměstnanosti. Mezi lety 2010 a 2016 tak naopak dochází k odchodu cizinců, a vzhledem k závislosti Španělského přírůstku na imigraci, i k celkovému úbytku počtu obyvatel. Největší

dvě skupiny cizinců žijících na území Španělska jsou Rumuni a Maročané, kteří každý tvoří pětinu zahraniční populace.

Cizinci obecně míří především do provincií při pobřeží Středozemního moře a do Madridu. Jejich model usazování je závislý od regionu původu. Přistěhovalci ze západní Evropy (Britové, Němci, Francouzi) se koncentrují do větších měst a neutváří souvislé osídlení, zatímco ostatní cizinci, především pak Rumuni, v průběhu silného migračního období utvořili řetězce provincií souvislého osídlení a spojili tak původní centra své diaspory, provincie Madrid, Castellón a Almería. Mapový výstup této práce k roku 2015 potvrzuje vzory osidlování dle zmíněné trojice autorů. Nejvyšší hodnoty vykazují provincie Almería, Baleáry, Tarragona, Alicante a Castellón. Mezi nimiž a hlavním městem se na východě země nachází souvislá oblast provincií s podílem cizinců mezi 5 až 10 %.

4.4 Analýza faktorů

Závěrečnou částí čtvrté kapitoly je analýza faktorů, ke které byly použity dva různé postupy popsané v metodice. Během metody pořadí jednotek jsou provincie seřazeny od té, která vykazuje nejpozitivnější hodnoty a v pořadí je jí tedy udělena hodnota 1, po tu, která dosahuje hodnot nejvíce vzdáleným ideálnímu jádru. Takové provincie nabývá hodnoty max. 48. V případě, že jednotky NUTS 3 dosahují shodných hodnot nějakého ukazatele, je jim v metodě udělena stejná hodnota. Z pořadí provincií jsou následně pomocí aritmetického průměru vypočítány indexy skupin, do kterých byly ukazatele rozděleny: index ekonomický, sociální a index ostatní, z nichž vychází výsledný celkový index územní jednotky. Ekonomickým a sociálním indikátorům je vynásobením dvěma udělena vyšší váha v celkové analýze.

Dle prvního postupu, sestavením jednoduchého pořadí podle hodnot provincií, vystupuje na prvním místě Madrid. V porovnání se středoevropskými zeměmi ovšem hlavní město nevykazuje tak velké odchýlení od dalších vyspělých provincií, což lze vysvětlit existencí více silných center v zemi. Celkově se v první polovině pořadníku nachází oblasti severovýchodu země a pobřežní provincie. Výjimku tvoří některé vnitrozemské provincie, jako například Guadalajara v blízkosti Madridu, průmyslový Valladolid a Sevilla ležící na splavné části Guadalquiviru s přístupem k světovému oceánu. Druhé polovině pořadníku dominují provincie vnitrozemí, které vykazují nízké hodnoty všech ukazatelů s výjimkou podpory vítězné politické strany Partido Popular a podílu terciéru na hospodářské skladbě. Absolutně nejperifernější charakter pak vykazují provincie jihozápadního společenství Extremadura, Badajoz a Cáceres.

Tabulka č. 7: Pořadí provincií podle hodnot zvolených ukazatelů

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J		A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
A Coruña	21	15	16	15	23	38	11	5	21	33	Huesca	11	6	7	41	32	32	45	4	28	13
Albacete	37	14	35	19	29	14	36	5	19	34	Jaén	47	10	47	10	37	16	28	7	30	47
Alicante	36	12	34	18	12	24	5	6	27	4	La Rioja	14	8	10	43	20	25	23	8	15	14
Almería	39	10	40	20	2	1	20	6	13	1	León	26	11	25	14	43	45	34	10	22	31
Araba	1	1	5	40	5	27	17	9	42	32	Lleida	6	4	4	34	22	22	31	4	45	7
Asturias	25	5	24	9	36	43	18	4	31	36	Lugo	24	15	11	38	34	46	32	9	5	24
Ávila	35	11	32	24	46	40	42	12	1	8	Madrid	2	2	15	2	3	11	1	6	26	9
Badajoz	48	16	44	33	30	17	33	9	23	44	Málaga	40	10	43	1	4	10	8	4	36	6
Balears	15	9	9	4	1	6	7	4	33	2	Murcia	32	13	36	36	7	2	13	7	6	10
Barcelona	7	4	21	12	6	18	2	1	44	16	Navarra	5	3	1	39	9	23	24	8	40	21
Bizkaia	4	1	13	8	19	36	3	8	46	35	Ourense	28	15	26	32	47	48	30	5	2	22
Burgos	10	11	20	44	35	37	38	9	14	17	Palencia	17	11	23	42	38	44	43	10	8	39
Cáceres	45	16	38	23	33	35	41	10	20	45	Pontevedra	27	15	30	31	21	28	9	6	25	43
Cádiz	46	10	48	3	13	5	10	7	39	46	Salamanca	31	11	8	27	40	42	35	7	4	40
Cantabria	22	7	17	11	27	29	16	4	17	30	Segovia	23	11	2	37	39	34	39	11	9	23
Castellón	19	12	33	35	31	19	19	7	29	5	Sevilla	33	10	42	5	11	3	12	5	41	42
Ciudad Real	38	14	46	21	41	20	37	8	11	38	Soria	16	11	6	46	42	41	48	12	10	28
Córdoba	44	10	41	16	24	15	25	6	35	48	Tarragona	8	4	28	30	18	13	14	2	43	3
Cuenca	29	14	31	47	45	30	46	8	7	20	Teruel	12	6	18	48	44	39	47	9	18	25
Gipuzkoa	3	1	3	25	10	31	4	8	48	29	Toledo	41	14	39	29	25	8	29	7	12	19
Girona	9	4	22	26	8	12	15	4	47	11	Valencia	20	12	27	17	16	21	6	2	37	18
Granada	43	10	45	7	17	9	21	6	32	27	Valladolid	18	11	12	22	28	33	22	9	16	41
Guadalajara	30	14	19	6	15	7	40	3	24	12	Zamora	34	11	29	13	48	47	44	11	3	37
Huelva	42	10	37	45	14	4	27	6	38	26	Zaragoza	13	6	14	28	26	26	26	4	34	15

A – HDP na obyv., B – průměrná mzda, C – nezaměstnanost, D – podíl zaměstnaných v terciéru, E – celkový přírůstek, F – průměrný věk, G – hustota zalidnění, H – míra rozvodovosti, I – výsledek nejsilnější strany, J – podíl cizinců

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 8: Dílčí indexy ukazatelů a pořadí dle celkového indexu

	I _E	I _S	I _O	I _C		I _E	I _S	I _O	I _C
Madrid	5,25	5,25	17,5	7,7	Huesca	16,25	28,25	20,5	21,9
Balears	9,25	4,5	17,5	9	Toledo	30,75	17,25	15,5	22,3
Barcelona	11	6,75	30	13,1	Cádiz	26,75	8,75	42,5	22,7
Almería	27,25	7,25	7	15,2	Segovia	18,25	30,75	16	22,8
Girona	15,25	9,75	29	15,8	Asturias	15,75	25,25	33,5	23,1
Gipuzkoa	8	13,25	38,5	16,2	Burgos	21,25	29,75	15,5	23,5
Málaga	23,5	6,5	21	16,2	Pontevedra	25,75	16	34	23,5
Murcia	29,25	7,25	8	16,2	Lugo	22	30,25	14,5	23,8
Tarragona	17,5	11,75	23	16,3	Albacete	26,25	21	26,5	24,2
Guadalajara	17,25	16,25	18	17	Salamanca	19,25	31	22	24,5
Bizkaia	6,5	16,5	40,5	17,3	Huelva	33,5	12,75	32	24,9
Navarra	12	16	30,5	17,3	Ávila	25,5	35	4,5	25,1
Valencia	19	11,25	27,5	17,6	Ourense	25,25	32,5	12	25,5
Alicante	25	11,75	15,5	17,8	Soria	19,75	35,75	19	26
Araba	11,75	14,5	37	17,9	León	19	33	26,5	26,1
Lleida	12	19,75	26	17,9	Córdoba	27,75	17,5	41,5	26,4
Cantabria	14,25	19	23,5	18	Teruel	21	34,75	21,5	26,6
La Rioja	18,75	19	14,5	18	Ciudad Real	29,75	26,5	24,5	27,4
Zaragoza	15,25	20,5	24,5	19,2	Palencia	23,25	33,75	23,5	27,5
A Coruña	16,75	19,25	27	19,8	Cuenca	30,25	32,25	13,5	27,7
Sevilla	22,5	7,75	41,5	20,4	Zamora	21,75	37,5	20	27,7
Castellón	24,75	19	17	20,9	Jaén	28,5	22	38,5	27,9
Valladolid	15,75	23	28,5	21,2	Badajoz	35,25	22,25	33,5	29,7
Granada	26,25	13,25	29,5	21,7	Cáceres	30,5	29,75	32,5	30,6

Zdroj: vlastní zpracování

Principem druhého použitého postupu byl výpočet odchylek od mediánu. Prvně ale bylo třeba zavést opatření, zamezující vzniku záporných hodnot indexů. K hodnotám celkového přírůstku tak bylo u všech provincií přičteno číslo 15,8, aby i nejužtyčkovější provincie Zamora dosahovala kladných hodnot. U ukazatelů, jejichž vyšší hodnoty jsou považované za negativní jev, byly hodnoty převráceny pomocí jejich odečtení od čísla 100. Dále s nimi tedy bylo možné pracovat při výpočtu indexů jako s pozitivními indikátory.

Při použití této metody došlo ke změně pořadí oproti prvnímu postupu. Do popředí se, na úkor pobřežních provincií jihovýchodu země, dostaly nejuspěšnější provincie severozápadu země. Z celkového pohledu na provinční polaritu se však celkové pořadí nějak extrémně nevymyká výsledkům předešlé metody. Výjimku tvoří provincie Guadalajara, která vykázala nejvýraznější propad oproti minulému pořadí. Z 10. místa se posunula až do druhé poloviny řady provincií.

Tabulka č. 9: Hodnoty ukazatelů dle odchylek od mediánu

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
A Coruña	103,8	96,6	103,1	103,9	95,0	106,6	238,1	110,5	102,8	71,4
Albacete	88,1	96,9	94,7	102,8	102,2	97,1	44,2	110,5	104,9	70,4
Alicante	89,1	98,1	95,4	102,9	100,6	99,2	534,1	105,3	96,7	194,3
Almería	87,5	100,2	89,1	102,8	107,7	89,9	131,9	105,3	110,3	262,4
Araba	172,5	129,2	106,2	90,7	98,5	102,0	178,1	89,5	52,3	74,6
Asturias	98,8	106,9	100,4	107,9	91,6	111,0	165,1	115,8	90,5	63,2
Ávila	90,2	99,8	95,7	100,4	93,2	108,9	34,3	52,6	132,1	176,0
Badajoz	75,8	91,7	87,0	96,5	101,8	97,6	53,5	89,5	101,5	45,3
Balears	118,8	100,3	105,1	117,8	105,0	93,4	378,2	115,8	90,0	231,8
Barcelona	134,9	114,0	101,8	106,6	101,8	97,6	1176,9	131,6	34,6	138,8
Bizkaia	142,0	129,2	104,3	109,0	95,2	106,4	858,1	94,7	32,6	68,5
Burgos	127,8	99,8	102,2	87,0	95,2	106,4	42,2	89,5	110,0	132,6
Cáceres	79,4	91,7	91,3	101,5	96,2	105,0	34,5	84,2	103,6	42,8
Cádiz	78,4	100,2	78,8	119,1	105,2	93,2	285,1	100,0	82,8	39,2
Cantabria	103,1	102,4	103,0	107,2	97,3	103,6	184,9	115,8	106,4	78,4
Castellón	109,6	98,1	95,7	96,1	101,8	97,6	144,4	100,0	91,5	187,0
Ciudad Real	87,9	96,9	85,1	102,8	101,7	97,8	43,2	94,7	111,5	61,9
Córdoba	81,2	100,2	89,1	103,5	102,0	97,3	97,2	105,3	88,2	30,7
Cuenca	94,9	96,9	95,8	82,5	97,1	103,8	20,2	94,7	117,4	126,7
Gipuzkoa	151,1	129,2	107,4	99,6	96,9	104,1	599,3	94,7	24,9	78,7
Girona	130,7	114,0	101,6	99,5	102,9	96,2	209,8	115,8	25,9	153,4
Granada	81,7	100,2	86,6	111,6	103,8	95,0	121,1	105,3	90,5	79,5
Guadalajara	92,5	96,9	102,3	111,9	105,0	93,4	35,0	121,1	101,5	151,9
Huelva	81,9	100,2	91,9	86,9	105,4	92,9	87,9	105,3	85,4	97,6
Huesca	126,0	104,6	105,8	90,4	96,9	104,1	23,8	115,8	92,8	142,9
Jaén	76,3	100,2	82,2	107,7	102,0	97,3	81,0	100,0	90,8	34,6
La Rioja	123,0	101,9	105,1	87,9	99,4	100,8	103,7	94,7	109,2	142,0
León	96,9	99,8	99,6	104,5	90,9	111,9	51,4	84,2	102,8	75,0
Lleida	139,9	114,0	107,0	96,2	101,3	98,3	59,4	115,8	34,6	177,6
Lugo	101,2	96,7	105,1	95,4	88,5	115,2	57,4	89,5	121,5	101,4
Madrid	155,1	123,9	103,5	119,9	103,1	95,9	1340,6	105,3	97,9	159,9
Málaga	83,0	100,2	88,1	123,6	103,6	95,2	376,0	115,8	88,2	181,4
Murcia	92,0	98,1	94,5	95,8	106,8	91,1	216,3	100,0	119,7	154,1
Navarra	142,0	116,5	109,9	94,5	100,8	99,0	102,8	94,7	81,8	125,3
Ourense	95,2	96,7	99,2	97,2	86,9	117,3	73,4	110,5	127,4	123,8
Palencia	114,9	99,8	101,2	90,3	91,5	111,2	34,3	84,2	117,2	60,2
Pontevedra	95,4	96,7	96,4	97,4	98,3	102,2	353,5	105,3	98,5	46,3
Salamanca	92,3	99,8	105,3	99,2	92,5	109,8	46,4	100,0	123,6	60,0
Segovia	102,3	99,8	108,0	95,7	96,6	104,5	37,9	68,4	116,4	119,5
Sevilla	91,2	100,2	88,9	112,3	105,7	92,5	232,9	110,5	74,4	47,0
Soria	116,1	99,8	106,2	86,7	93,1	109,2	14,8	52,6	115,1	79,3
Tarragona	132,9	114,0	97,8	97,5	102,7	96,4	210,9	126,3	38,2	205,1
Teruel	125,5	104,6	103,0	81,5	94,8	106,8	15,5	89,5	105,9	98,6
Toledo	82,6	96,9	89,5	97,8	104,7	93,9	75,4	100,0	111,3	129,7
Valencia	105,0	98,1	97,9	103,2	101,7	97,8	390,2	126,3	87,2	131,7
Valladolid	113,9	99,8	105,1	102,6	96,7	104,3	108,4	89,5	107,2	54,6
Zamora	90,8	99,8	96,8	104,8	87,1	117,0	29,3	68,4	123,8	62,0
Zaragoza	124,5	104,6	104,2	98,1	99,4	100,8	94,0	115,8	89,5	139,1

Zdroj: vlastní zpracování

A – HDP na obyv., B – průměrná mzda, C – nezaměstnanost, D – podíl zaměstnaných v terciéru, E – celkový přírůstek, F – průměrný věk, G – hustota zalidnění, H – míra rozvodovosti, I – výsledek nejsilnější strany, J – podíl cizinců

Tabulka č. 10: Dílčí indexy ukazatelů a pořadí dle celkového indexu odchylek od med.

	I _E	I _S	I _O	I _C		I _E	I _S	I _O	I _C
Madrid	125,6	411,2	128,9	240,5	Ourense	97,1	97,0	125,6	102,8
Barcelona	114,3	377,0	86,7	213,9	Guadalajara	100,9	88,6	126,7	101,2
Bizkaia	121,1	288,6	50,6	174,0	Huesca	106,7	85,2	117,9	100,3
Alicante	96,4	209,8	145,5	151,6	Burgos	104,2	83,3	121,3	99,3
Gipuzkoa	121,8	223,7	51,8	148,6	Ávila	96,5	72,3	154,0	98,3
Balears	110,5	173,1	160,9	145,6	Valladolid	105,4	99,7	80,9	98,2
Málaga	98,7	172,7	134,8	135,5	Toledo	91,7	93,5	120,5	98,2
Valencia	101,0	179,0	109,4	133,9	Granada	95,0	106,3	85,0	97,5
Tarragona	110,6	134,1	121,6	122,2	Lugo	99,6	87,6	111,5	97,2
Pontevedra	96,5	164,8	72,4	119,0	Segovia	101,4	76,8	118,0	94,9
Almería	94,9	108,7	186,3	118,7	Huelva	90,2	97,9	91,5	93,5
Murcia	95,1	128,5	136,9	116,8	Cuenca	92,5	79,0	122,1	93,0
Girona	111,4	131,2	89,7	115,0	Salamanca	99,2	87,2	91,8	92,9
A Coruña	101,9	137,6	87,1	113,2	Teruel	103,6	76,7	102,2	92,6
Castellón	99,9	111,0	139,3	112,2	León	100,2	84,6	88,9	91,7
Cantabria	103,9	125,4	92,4	110,2	Albacete	95,6	88,5	87,7	91,2
Araba	124,7	117,0	63,5	109,4	Palencia	101,5	80,3	88,7	90,5
Cádiz	94,1	145,9	61,0	108,2	Córdoba	93,5	100,5	59,5	89,5
Zaragoza	107,8	102,5	114,3	107,0	Ciudad Real	93,2	84,3	86,7	88,3
La Rioja	104,5	99,7	125,6	106,8	Zamora	98,0	75,5	92,9	88,0
Navarra	115,7	99,3	103,5	106,7	Soria	102,2	67,4	97,2	87,3
Sevilla	98,1	135,4	60,7	105,6	Jaén	91,6	95,1	62,7	87,2
Asturias	103,5	120,9	76,9	105,1	Badajoz	87,7	85,6	73,4	84,0
Lleida	114,3	93,7	106,1	104,4	Cáceres	90,9	80,0	73,2	83,0

Zdroj: vlastní zpracování

5. SYNTÉZA ÚZEMNÍ POLARITY ŠPANĚLSKA

Po provedení analýzy územní polaritě Španělska přichází na řadu hlavní část práce, její syntéza. Ta byla, stejně jako v práci věnující se maďarské polaritě (Kebza, 2015), provedena jak na úrovni jednotek NUTS 3, tak na úrovni NUTS 2, a to proto, aby byly detailní výsledky analýzy provincií zgeneralizovány, čímž bylo umožněno vytvoření dvou jasně vymezených skupin regionů s odlišnými socioekonomickými a kulturními podmínkami. Polarita španělského území, která na úrovni provincií utvářela nejasný model dominovaný přímořskými provinciemi, tak získala na úrovni vyšších jednotek zřejmé rozmístění v prostoru. Ke generalizaci došlo především díky zmenšení počtu územních jednotek branných v potaz. Právě rozlohou velké regiony zaostávajícího vnitrozemí jsou totiž rozděleny na největší počet provincií. Množství provincií řazených mezi skupinu vyspělých regionů se tedy výrazně snížilo a výběr se zúžil pouze na ty oblasti, které vykazovaly kladné hodnoty téměř ve všech aspektech. Tímto bylo docíleno komplexního pohledu na polaritu, v souladu se všemi skupinami ukazatelů, aniž by některá území profitovala z několika mála výjimečně silných aspektů, zatímco mnohé jejich jiné indikátory dosahují hodnot výrazně nižších než u celkově prosperujících regionů.

Tabulka č. 11: Pořadí autonomních společenství podle hodnot zvolených ukazatelů

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Andalusie	15	10	16	3	6	3	9	8	13	10
Aragonie	5	6	5	14	12	11	13	5	9	7
Asturie	12	5	11	4	15	16	8	4	11	15
Baleárské ostrovy	7	9	4	2	1	2	4	6	12	1
Baskicko	2	1	2	7	7	13	2	13	16	13
Extremadura	16	16	15	11	13	9	14	15	7	16
Galicie	10	15	10	9	11	14	10	9	5	14
Kantábrie	9	7	7	5	10	12	7	2	6	12
Kastilie a León	8	11	8	12	16	15	15	16	2	11
Kastilie-La Mancha	14	14	14	10	14	5	16	10	3	9
Katalánsko	4	4	9	6	5	6	3	1	15	5
La Rioja	6	8	3	16	9	10	11	12	4	6
Madrid	1	2	6	1	2	4	1	7	8	3
Murcie	13	13	13	13	3	1	6	11	1	4
Navarra	3	3	1	15	4	8	12	14	14	8
Valencie	11	12	12	8	8	7	5	3	10	2

Zdroj: vlastní zpracování

*A – HDP na obyv., B – průměrná mzda, C – nezaměstnanost,
D – podíl zaměstnaných v terciéru, E – celkový přírůstek, F
– průměrný věk, G – hustota zalidnění, H – míra
rozdovovosti, I – výsledek nejsilnější strany, J – podíl cizinců*

Tabulka č. 12: Dílčí indexy a pořadí autonomních společenství dle celkového indexu

	I _E	I _S	I _O	I _C
Madrid	2,5	3,5	5,5	3,5
Baleárské ostrovy	5,5	3,25	6,5	4,8
Katalánsko	5,75	3,75	10	5,8
Baskicko	3	8,75	14,5	7,6
Kantábrie	7	7,75	9	7,7
Murcie	13	5,25	2,5	7,8
Valencie	10,75	5,75	6	7,8
Navarra	5,5	9,5	11	8,2
La Rioja	8,25	10,5	5	8,5
Aragonie	7,5	10,25	8	8,7
Andalusie	11	6,5	11,5	9,3
Asturie	8	10,75	13	10,1
Galicie	11	11	9,5	10,7
Kastilie-La Mancha	13	11,25	6	10,9
Kastilie a León	9,75	15,5	6,5	11,4
Extremadura	14,5	12,75	11,5	13,2

Zdroj: vlastní zpracován

Tabulka č. 13: Hodnoty ukazatelů autonomních společenství dle odchylek od mediánu

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
Andalusie	80,4	99,1	85,0	110,5	131,6	104,1	98,9	100,2	90,5	82,5
Aragonie	119,6	103,5	102,2	94,0	49,0	98,2	28,5	106,7	96,8	115,2
Asturie	94,4	105,8	98,3	106,7	14,2	91,3	101,1	107,2	95,4	59,4
Baleárské ostrovy	113,8	99,2	102,9	116,5	245,2	104,6	231,5	106,2	94,9	212,0
Baskicko	142,9	127,8	103,5	101,9	118,7	95,9	307,6	88,4	34,9	63,3
Extremadura	74,1	90,7	86,7	97,4	46,5	99,6	27,3	84,0	107,8	39,6
Galicie	95,4	95,6	98,5	98,8	56,8	94,3	94,8	99,8	112,2	61,6
Kantábrie	98,8	101,3	100,8	106,0	61,9	96,9	113,2	110,1	112,2	69,2
Kastilie a León	101,2	98,7	100,4	97,1	1,3	93,1	26,9	77,5	119,7	72,1
Kastilie-La Mancha	83,8	95,8	89,9	98,5	38,7	102,5	26,5	94,8	115,4	90,5
Katalánsko	128,8	112,7	99,6	103,2	144,5	101,7	236,8	120,5	36,2	130,9
La Rioja	117,7	100,8	103,0	86,9	94,2	99,0	63,5	90,4	115,1	125,0
Madrid	148,2	122,6	101,4	118,6	203,9	102,7	820,8	101,7	103,2	139,0
Murcie	88,1	97,0	92,6	94,7	148,4	106,4	132,4	92,3	126,2	135,7
Navarra	135,6	115,2	107,7	93,5	147,1	100,4	62,9	86,9	86,2	109,5
Valencie	95,4	97,1	94,8	101,2	105,8	101,0	217,8	108,1	95,7	140,4

A – HDP na obyv., B – průměrná mzda, C – nezaměstnanost, D – podíl zaměstnaných v terciéru, E – celkový přírůstek, F – průměrný věk, G – hustota zalidnění, H – míra rozvodovosti, I – výsledek nejsilnější strany, J – podíl cizinců

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulka č. 14: Pořadí autonomních společenství dle celkového indexu odchylek

	I_E	I_S	I_O	I_C
Madrid	122,7	307,3	121,1	196,2
Baleárské ostrovy	108,1	171,9	153,4	142,7
Katalánsko	111,1	150,9	83,6	121,5
Baskicko	119,0	152,6	49,1	118,5
Valencie	97,1	133,2	118,0	115,7
Murcie	93,1	119,9	130,9	111,4
Navarra	113,0	99,3	97,9	104,5
La Rioja	102,1	86,8	120,0	99,6
Andalusie	93,7	108,7	86,5	98,3
Kantábrie	101,7	95,6	90,7	97,0
Aragonie	104,8	70,6	106,0	91,4
Galicie	97,1	86,4	86,9	90,8
Asturie	101,3	78,4	77,4	87,4
Kastilie-La Mancha	92,0	65,7	102,9	83,7
Kastilie a León	99,4	49,7	95,9	78,8
Extremadura	87,2	64,3	73,7	75,4

Zdroj: vlastní zpracování

Při vytváření závěrečné podoby socioekonomické polarity země na úrovni autonomních společenství (NUTS 2) byly vzaty v potaz jak výsledné indexy vzešlé z jednoduchého pořadí, tak celkové indexy odchylek od mediánu. Především se však finální výstup orientoval podle druhé ze jmenovaných metod. Na nejvyšších a nejnižších příčkách se v obou případech umístily stejné regiony, nejvýše hlavní město Madrid, Baleárské ostrovy, Katalánsko a Baskicko, nejnižše Galicie, Asturie, Kastilie-La Mancha, Kastilie a León a Extremadura. K rozdílům dochází pouze uprostřed pořadníků. Krom La Rioji byla mezi jádrové oblasti zařazena společenství, jejichž celkový index odchylky od mediánu dosahoval hodnoty vyšší než 100, vyjma Murcie, která byla nahrazena Aragonií. K tomuto kroku se autor uchýlil, protože poslední dva zmiňované regiony byly nejvíce zasaženy zkreslením výsledků v důsledku extrémních hodnot některých ukazatelů, především těch sociálních. Toto zkreslení bylo způsobeno v předešlé kapitole zmíněnou korelací indikátorů celkového přírůstku a průměrného věku a zároveň nízkou hustotou zalidnění relativně rozsáhlé Aragonie na jedné straně a malého, přímořského autonomního společenství Murcie, tvořeného pouze jednou stejnojmennou provincií, na straně druhé. První dva sociální ukazatele tedy duplikovaly pozitivní efekt na celkový výsledek tohoto regionu společně s vysokou hustotou zalidnění a například i vyšším podílem nejsilnější politické strany, zatímco v ekonomických ukazatelích oblast silně zaostává za upřednostněnou Aragonií a s ní sousedícími regiony.

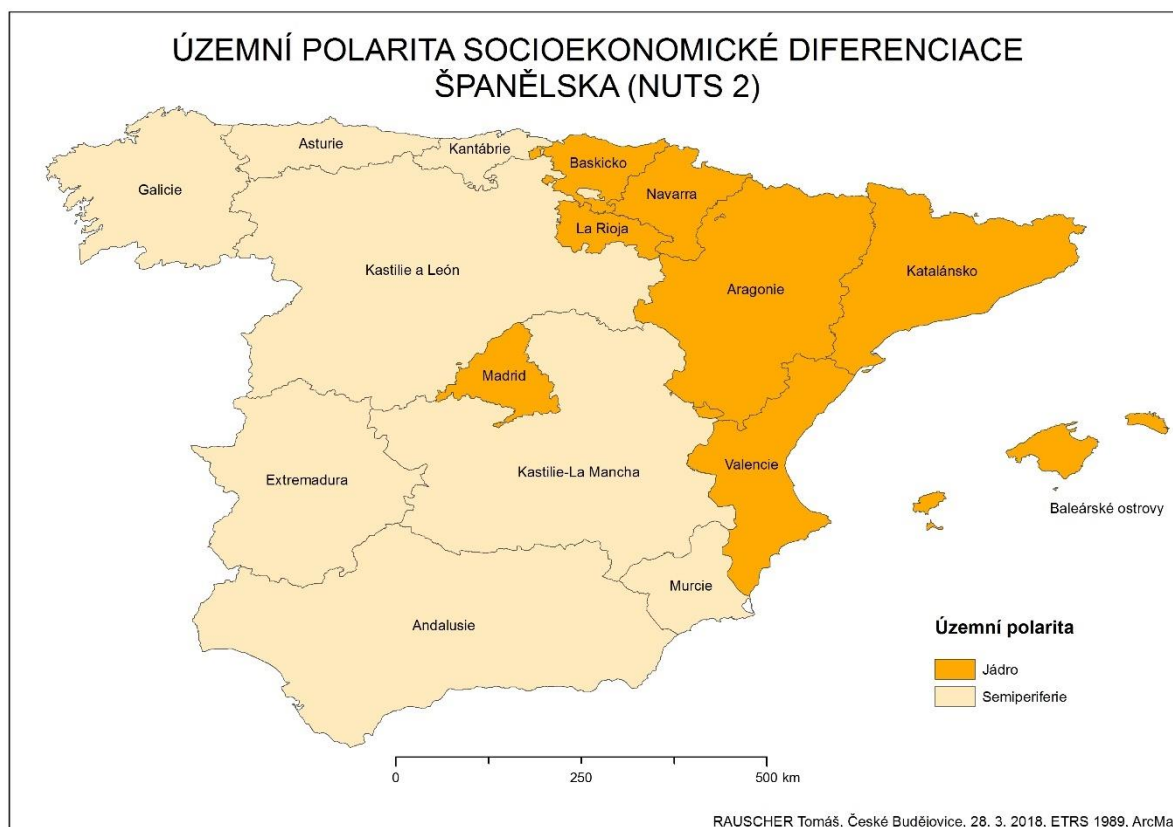
Mapa č. 12:

Zdroj: vlastní zpracování

Z výsledků vzešlá polarita španělského prostoru na úrovni provincií nejeví známky rozmístění, definovatelného gradientem založeným výhradně na směru dle světových stran. Severovýchodně-jihozápadní gradient je na úrovni NUTS 3 narušen polaritou mezi pobřežím a vnitrozemím. Tato polarita je způsobena celkově pozitivními hodnotami sociálních ukazatelů a vyšším podílem cizineckého obyvatelstva ve většině pobřežních provincií. Například samotná hustota zalidnění zjevně favorizuje tyto provincie. Jak již bylo zmíněno v analytické části, pouze 2 pobřežní provincie v zemi spadají do nižší kategorie hustoty zalidnění, než je střední rozsah pohybující se okolo celostátního průměru. V důsledku slabších výsledků vnitrozemských regionů v zmíněných aspektech analýzy se hned dvě ze tří provincií Aragonie, jinak jako celku řazené mezi jádrové oblasti Španělska, ocitly v druhé polovině pořadníku. Severní provincie Huesca ovšem stále vykazuje kladnou celkovou odchylku od mediánu. Naopak provincie Teruel se nachází hluboko mezi ostatními zaostávajícími územími Španělského vnitrozemí. Tyto dvě provincie tak mají oproti Zaragoze charakter marginálního regionu v rámci sdíleného autonomního společenství. Na mapě je také možno zaznamenat propojení Madridu s vyspělým severovýchodem země skrze provincii Guadalajara.

Mapa č. 13:

Zdroj: vlastní zpracování

Vyspělejší část regionů Španělska neutváří souvislou oblast. Madrid, který z analýzy vychází jako nejvyspělejší region země, se totiž nachází uprostřed zaostávajícího vnitrozemí a vytváří tak jakousi exklávu rozvinuté poloviny země. Pozice hlavního města na první příčce není nijak překvapivá, neboť ke stejným výsledkům došly i výše zmiňované práce zabývající se zeměmi střední Evropy, konkrétně Visegrádské čtyřky. Na rozdíl od nich však v okolí hlavního města v případě Španělska nevystupují jako nejvyspělejší i přiléhající regiony. Zatímco Středočeský kraj, Mazovské vojvodství, Střední Maďarsko či Trnavský kraj patří společně s hlavním městem svých zemí mezi nejvyspělejší regiony, oblasti okolo Madridu vykazují hodnoty těch nejvíce zaostávajících. Tento jev by se dal přirovnat k pozici Berlína uvnitř bývalého východního Německa v práci Kněžíčkové (2015). Mimo Madrid spadá do jádrové oblasti severovýchod země s několika významnými centry nadregionálního významu, která jsou výsledkem po dlouhou dobu odděleného historického a ekonomického vývoje. Ten, společně s prioritním šířením průmyslové revoluce, vyústil v utvoření silné socioekonomické pozice Barcelony, ale i hustě osídleného baskického pobřeží. Potenciál Valenciie, jako významného centra, je oslabován jejím ekonomickým zaostáváním za severními regiony.

5.1 Hlavní determinanty

Rozdílná vyspělost regionů určité země je výsledkem mnoha vlivů, jejichž význam se v čase mění. Determinanty, hrající zásadní roli v utváření disparit v minulosti, mohou být v dnešní moderní době téměř zcela upozaděny. Takovým prvotním určujícím prvkem, který během vývoje vyspělých společností ztratil svůj určující význam, jsou *fyzicko-geografické podmínky*. Ty byly podrobněji rozebrány v třetí kapitole práce. Přírodní determinanty určovaly prvotní osídlení a strukturu prvovýrobního hospodářství. Podmínky, které tehdy vytvořily, dnes nemají žádný přímý vliv, avšak právě od těchto prvotních podmínek se odvíjel další historický a socioekonomický vývoj, který byl zrovna v případě Španělska po téměř celou jeho historii na regionální úrovni značně segregován. S příchodem průmyslové revoluce se pak předpoklady různých regionů pro přijímání jejich výtěžků značně lišily.

Ve spojitosti s průmyslovou revolucí je ovšem mnohem významnější další z determinantů, *poloha jednotlivých regionů vůči hlavní evropské jádrové oblasti*, Modrému banánu. Tento faktor je bezesporu nejvíce určujícím pro vznik polarit na španělském území. S výjimkou Madridu se všechny jádrové regiony nacházejí v blízkosti francouzských hranic. Právě z Francie se do Španělska šířily industriální inovace. Jako jakési vstupní brány, v prvopočátcích industrializace země, sloužila dnešní autonomní společenství Katalánsko a Baskicko. Tyto dva regiony jsou dodnes, společně s Madridem, nejvyspělejšími a ekonomicky nejproduktivnějšími ve Španělsku. Přes ně se pozitivní vlivy šířily i do sousední Aragonie, Navarry, La Rioji, Valencie a na Baleárské ostrovy. Při zohlednění polarit na úrovni provincií je pak zjevné šíření i do dalších částí země, především po pobřeží atlantského oceánu, kde se nacházejí industriálně významné regiony Kantábrie a Asturie. Modrý banán však není jediným konceptem uvedeným v teoretické části práce. Svou polohou se vlastně ani nepřibližuje k území Španělska. Otázku polohy tedy lze vztáhnout i k tzv. Zlatému banánu, který je jakousi extenzí prvního zmiňovaného konceptu a táhne se po pobřeží Středozemního moře ze severní Itálie až do Valencie či Murcie. Tato dvě autonomní společenství vzešla ze syntézy s relativně dobrými výsledky, a dá se tak i vzhledem k jejich poloze usuzovat jejich potenciál pro budoucí pozitivní vývoj.

Zaostávající autonomní společenství se na druhé straně potýkají s nepříznivou polohou v rámci celé země. Extremadura, která vykazuje nejslabší výsledky téměř ve všech sledovaných ukazatelích, a další vnitrozemské regiony se nachází při hranicích s Portugalskem. Tato země zdaleka nepatří mezi ekonomicky nejvýkonnější státy Evropy, naopak, některé bývalé země východního bloku již Portugalsko předstihly v hodnotách hrubého domácího produktu na obyvatele. V důsledku toho nemohou přilehlé regiony

Španělska těžit ze své příhraniční polohy, jako tomu dlouhodobě činí jejich protějšky u hranic s Francií. Z oblasti jihozápadu ze své polohy historicky těžily pouze provincie Sevilla, Cádiz a Málaga a to v koloniálních dobách. Tyto provincie ze zaostávajícího okolí vystupují s poměrně pozitivními výsledky.

Aktuálně silným determinantem socioekonomické polarity Španělska je v práci mnohokrát skloňovaný *cestovní ruch*. Ten má výrazný podíl na HDP země i zaměstnanosti. Tři společenství při pobřeží Středozemního moře, která spadají do jádrové skupiny, jsou zároveň turisticky nejvytíženějšími regiony v evropském Španělsku. Pracovní pozice vytvářené cestovním ruchem dále lákají nezaměstnané obyvatele vnitrozemních oblastí i do dalších pobřežních provincií mimo vyspělé regiony. V turistických centrech je také typický vyšší podíl obyvatel z ciziny, který je bezkonkurenčně nejvyšší na Baleárských ostrovech, následovaný Valencií, Murcií, Madridem a Katalánskem. Tyto socio-kulturní vlivy, které jsou výrazně ovlivněny cestovním ruchem, způsobují umístění Baskicka na čtvrtém místě za ostatními vyspělými regiony, navzdory jeho ekonomickému primu.

5.2 Kategorizace indikátorů dle míry polarity

Ne všechny ukazatele se podílely na utváření polarity stejnou měrou. Některé indikátory vykazovaly pouze velmi jemné odchylky či neutvářely žádný vzor polarity v prostoru. Pro poskytnutí obrazu o rozsahu vlivu různých ukazatelů na socioekonomickou polaritu země tedy byly, po vzoru předešlých prací na toto téma, indikátory rozděleny do tří skupin dle podílení se na polarizaci území a velikosti odchylek. Nejvlivnější aspekty socioekonomické diferenciacce se shlukují do skupiny vysoké míry polarizace, ty s nižším vlivem do skupiny střední polarizace, zatímco ukazatele s marginálním vlivem do kategorie nízké.

Tabulka č. 15: Kategorizace indikátorů podle míry polarity (NUTS 2)

Míra polarity	Indikátor	
Vysoká	Hrubý domácí produkt na obyvatele	
	Míra nezaměstnanosti	Celkový přírůstek
Střední	Průměrný hrubý měsíční příjem	Průměrný věk
	Hustota zalidnění	Výsledek nejsilnější politické strany
	Podíl cizinců	
Nízká	Podíl zaměstnaných v terciéru	
	Hrubá míra rozvodovosti	

Zdroj: vlastní zpracování

Nejvyšší míru polarity vykazují hrubý domácí produkt a míra nezaměstnanosti. První zmiňovaný se jasně vymezuje v severovýchodně-jihozápadním gradientu, zatímco míra nezaměstnanosti v gradientu severojižním. Celkový přírůstek sice nevykazuje celistvé prostorové disparity, dosahuje však kladných hodnot v celkově vyspělých částech země a dále potvrzuje zmiňovanou polaritu mezi pobřežím a vnitrozemím.

Do skupiny střední míry polarity bylo zařazeno pět ukazatelů. Průměrná hrubá mzda dosahuje vysokých odchylek, ale nevykazuje jasnou polarizaci a některé regiony, mimo výsledné jádro, vykazují vyšší hodnoty než například Aragonie. Naopak průměrný věk má rysy zřejmého jihovýchodně-severozápadního gradientu, avšak odchylky v rámci něj nejsou výrazné. Hustota zalidnění dosahuje extrémních odchylek a s výjimkou Madridu taktéž podporuje polaritu mezi pobřežními a vnitrozemskými provinciemi. V polarizaci se ale nepodepsala v takové míře i díky výše zmiňovanému zásahu do její výsledné podoby. Politická polarizace, přes své zjevné dělení na Kastilii a ostatní regiony, nemá velký vliv na celkový výstup. Společně s podílem cizinců, v kterém se společně projevuje východně-západní gradient s polaritou pobřeží/vnitrozemí, totiž patří do skupiny ostatních ukazatelů, kterým byla udělena nižší váha.

Nejmenší vliv na polaritu v zemi měly podíl v terciéru a míra rozvodovosti. Podíl třetího ekonomického sektoru neměl žádné rysy prostorové polarity i kvůli dříve popisované problematice jeho nižšího zastoupení v nejvyspělejších regionech, vyjma jejich hlavních center. Polarita v rozvodovosti sice sledovatelná je, v rámci nejvyspělejších regionů se však její hodnoty výrazně liší. Vyspělé regiony středozemní oblasti vykazují vyšší rozvodovost, zatímco Baskicko a okolí naopak, přičemž Madrid se nachází někde mezi jejich hodnotami.

5.3 Specifika

V návaznosti na slova o míře polarity vyvstává jedno ze specifík jejího působení ve Španělsku. Tou je nejednotná forma polarity u jednotlivých skupin ukazatelů, která se projevuje i v jejich vnitřní diferenciaci. V dříve zpracovaných pracích na stejné téma, zaměřených na východní část střední Evropy, se pozitivní jevy u většiny indikátorů napříč skupinami soustřeďovaly do výsledného vyspělého shluku regionů. Situace nastávající v případě Španělska je spíše přirovnatelná k té vzniklé v Kněžíčkové (2015) práci o Německé polaritě. V tomto případě jsou však rozdíly mnohem výraznější. Například situace autonomního společenství Valencie se podobá situaci Bavorska, které bylo dle autorky mezi vyspělou polovinu regionů vyneseno díky silnému postavení v rámci sociálních ukazatelů. Různé formy a směry polarity, pozorovatelné na španělském území, svým křížením ve

výsledku zvýraznily jádrové území, uvnitř kterého samotného dochází k relativně výrazným rozdílům, právě odvozeným od různé úrovně podílení se určité skupiny indikátorů na vynesení daného regionu do jádra země. Celkový severovýchodně-jihozápadní gradient tak u ekonomických ukazatelů inklinuje k severojižnímu směru šíření disparit, zatímco sociální ukazatele jeví spíše východně-západní orientaci. K tomu se přidávají i značné rozdíly mezi úzkým pruhem pobřežních oblastí a rozsáhlým, hornatým vnitrozemím. Zcela v opozici k výslednému schématu je pak politická polarizace země s dominantní centrální vládou v Madridu, podporovanou především elektorátem zaostávajících a problémových provincií. Jádrové regiony severozápadu země naopak patří mezi ty s nejmenší podporou Lidové strany.

Dalším výrazným specifikem je polycentrický charakter země, který nemá, v našem střeoevropském prostoru relativně malých unitárních států, obdoby. Existence více center různého druhu a významu je typická pro velké země s federálním řízením. Kupříkladu v Německu je politickým centrem Berlín, finančnictví sídlí ve Frankfurtu a hospodářským jádrem země je konurbace v Porýní. V případě Španělska polycentrismus sice není tak silný, v zemi oficiálně nepanuje federálním zřízením, přesto jej lze sledovat. Hospodářská dominance Baskicka, s jeho centrem Bilbaem, a Katalánska s Barcelonou, v kontrastu s politickou dominancí Madridu a historické Kastilie, pouze navazuje na dlouhodobý dějinný vývoj a nedá se předpokládat, že by se tento stav měl v bližší době měnit. Nezískají-li tedy ekonomicky silné regiony kýženou nezávislost. K hlavnímu městu se váží i další specifika spojená s polycentrismem. Není-li brána v potaz hustota zalidnění, která je, vzhledem k disproporčně velkému počtu obyvatel a relativně malému území, velmi vysoká, nelze pak v zemi pozorovat příliš výrazné odchylky Madridu od ostatních nejvyspělejších regionů. Madrid je dále, na rozdíl od mnoha hlavních měst, obklopen zaostávajícími regiony, srovnatelně jako Berlín v centru bývalé NDR.

Poslední zvláštností je již zmiňovaná hospodářská struktura jednotlivých provincií, způsobená diskontinuitou v jejich vývoji. Mnoho jádrových regionů se potýká s nižším podílem zaměstnaných v terciéru, zatímco u zaostávajících oblastí je tomu naopak. Tuto odchylku způsobuje absence průmyslové výroby v problémových regionech, která se odráží do extrémní nezaměstnanosti jihozápadu země. Nejhorší situace panuje v autonomním společenství Extremadura, která nejenže nemá tradičně silnou pozici průmyslu, jako sever země, zároveň patří i mezi regiony s nižším podílem terciéru. S přihlédnutím k nižší nezaměstnanosti industriálních regionů tedy lze tvrdit, že i přes nižší procentuální podíl, zde mají služby větší význam pro produktivitu celého státu než terciární sektor na jihu země.

6. ZÁVĚR

Hlavním cílem práce bylo, v průběhu syntézy výsledků analýzy faktorů, vymezit polaritu socioekonomické diferenciacie španělského území. Pomocí vyšších územních jednotek, autonomních společenství (NUTS 2), byl vytvořen závěrečný mapový výstup vyobrazující dva rozvojově odlišné póly Španělska. První hypotéza, založena na předpokladech plynoucích z historického vývoje, předpokládala severojižní gradient šíření socioekonomických disparit. Tento předpoklad byl částečně potvrzen. Mezi jižními a severními provinciemi lze pozorovat plynulé šíření ekonomických rozdílů, celková polarita však vykazuje severovýchodně-jihozápadní charakter. V hypotéze zmiňované dějinné vlivy, jakožto součást navazujícího historického vývoje, samozřejmě měly na polaritu větší či menší vliv, nicméně hlavní dopad na vznik disparit měla průmyslová revoluce 19. a počátku 20. století.

Právě šíření inovací průmyslové revoluce potvrzuje druhou hypotézu práce, která předpokládala, že oblasti nacházející se blíže k evropské jádrové oblasti, Modrému banánu, přejímaly výtěžky severozápadní Evropy dříve než zbytek země. Tento předpoklad měl největší vliv na utváření polarit španělského prostoru. Regiony při hranicích s Francií byly první, v kterých proběhla masivní industrializace a na ni navázané urbanizační procesy. Z těchto regionů se dále industrializace zprostředkovaně šířila do zbytku země. Tento proces šíření ale nebyl rovnoměrný, k rozvoji průmyslu docházelo především v pobřežních oblastech Atlantiku a Středozemního moře, zatímco vnitrozemí a jižní pobřeží si nadále uchovávalo silný agrární charakter. Tyto regiony se dodnes potýkají s nízkým průmyslovým potenciálem a na něj navazující nezaměstnaností. Během druhé poloviny 20. století totiž jejich hospodářská struktura přestoupila od výrazné zemědělské orientace k dominanci terciárního sektoru. V jejich vývoji tak chyběl přirozený mezikrok industriálního období. S tímto faktem se jihozápadním provinciím, s výjimkou některých velkoměst, dodnes nedaří vypořádat.

Pozitivním efektem přítomnosti velkoměst v jednotlivých provinciích se zaobírala třetí hypotéza práce. Její premisou bylo vyčlenění provincií s významnými centry z jinak zaostávajících oblastí. Tento předpoklad se potvrdil, ovšem ne v celé šíři. Například pobřežní provincie se silnými centry jihošpanělské Andalusie opravdu výrazně převyšovaly své okolí. Tento jev se ale neprojevil ve vnitrozemském prostoru, vyjma nejvyspělejšího společenství země, hlavního města Madridu. To se uprostřed zaostávajícího vnitrozemí rýsuje jako velmi dominantní centrum. Zatímco se rozdíly mezi severozápadní jádrovou oblastí a přilehlými

regiony šíří relativně souvisle, hlavní město jakožto exkláva vyspělého pólu země způsobuje existenci nejvýraznější hranice disparit mezi dvěma rozvojovými póly země.

Lepší výsledky zmiňovaných pobřežních provincií Andalusie úzce souvisí s předpokladem čtvrté hypotézy, která se zakládá na koncentraci obyvatelstva a ekonomické činnosti do pobřežních oblastí států. Polarita mezi pobřezím a vnitrozemím byla výrazná především u skupiny sociálních ukazatelů. Rozmístění španělské populace je velmi disproportionální. Téměř všechny pobřežní provincie vykazují vyšší než průměrnou hustotu zalidnění, zatímco vnitrozemí je hluboko pod průměrem. Stejně tak hodnoty celkového přírůstku, průměrného věku a podílu cizinců jsou pozitivní hlavně při pobřeží středozemního moře. Na výslednou polaritu na úrovni autonomních společenství neměly příznivé sociální jevy provincií Andalusie, Murcie a dalších vliv. Mezi jádrové regiony sociální indikátory vynesly společenství Valencii, která dlouhodobě ekonomicky zaostává za severními regiony. Její ekonomický status však není zdaleka tak špatný, jako u regionů na jihozápadu země, a tak mohla být do pólu vyspělého území zařazena.

Poslední hypotéza se zakládala na jevu typickém pro mnoho středozemních zemí. Cestovní ruch je ve státech na jihu Evropy významným přispěvatelem hrubého domácího produktu, ale i příležitostí pro vytváření pracovních míst. Jinak tomu není ani ve Španělsku, ve kterém hypotéza předpokládala pozitivní vliv turismu na severozápadní regiony, zbytek pobřeží Středozemního moře a Baleárské ostrovy. Tato premisa se potvrdila. Cestovní ruch se významně podílí na domácím produktu země, což se odráží i na vyšším HDP východního pásma středozemního pobřeží, ve srovnání s okolními provinciemi. Mnohem výraznější vliv na územní polaritu však vychází z jeho působení na trh práce, migraci a další sociální ukazatele. Pracovní příležitosti lákají velké množství mladých lidí jak z vnitrozemí Španělska, tak ze zahraničí, čímž vzniká řetězec navazujících pozitivních společenských vlivů. Turismus je bezesporu jedním z hlavních důvodů prosperity Baleárských ostrovů a přispívá i k relativní vyspělosti autonomního společenství Valencie.

Územní polarita Španělska není tak jasně vymezená, jako většinou u dosud zpracovaných zemí střední Evropy. Každá skupina ukazatelů vykazuje specifickou formu polarit, přesto spojením těchto různých směrů bylo docíleno vytvoření výsledného vyspělého pólu jádrových regionů v severozápadní části země, od kterých se do zbytku země šíří socioekonomické a kulturní disparity. Tento jev však není sledovatelný u ostře vyhraněné hranice disparit Madridu uzamčeného uvnitř zaostávajícího pólu Španělska, z něhož není šíření pozitivních vlivů do okolních oblastí pozorovatelné.

7. SEZNAM ZDROJŮ A LITERATURY

- ÁLVAREZ, I., BLÁZQUEZ, R. (2014): The influence of the road network on private productivity measures using Data Envelopment Analysis: A case study from Spain. Výzkumná zpráva. Universidad Autónoma de Madrid, 11 s.
- BANDE, R., KARANASSOU, M. (2011): The NRU and the Evolution of Regional Disparities in Spanish Unemployment. Výzkumná zpráva, University of Santiago, Santiago, 27 s.
- BANDE, R., FERNÁNDEZ M., MONTUENGA, V. (2007): Regional unemployment in Spain: Disparities, business cycle and wage setting. Výzkumná zpráva, University of Santiago de Compostella, 30 s.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. Univerzita Karlova v Praze, Praha, 342 s.
- BENEŠOVÁ, M. (2009): Hospodářský vývoj ve Španělsku po pádu frankistického režimu v roce 1975. Bakalářská práce. Ústav romanistiky FF JU, České Budějovice.
- BUESA, M. (2006): Regional systems of innovation and the knowledge production function: the Spanish case. Výzkumná zpráva, University Complutense Madrid, 10 s.
- EL PAÍS (2016): Spain's population falls as number of foreigners leaving continues to rise. https://elpais.com/elpais/2016/01/20/inenglish/1453304654_059614.html
- EU (2018): EuroVoc. <http://eurovoc.europa.eu/drupal/>
- EUROPEAN COMMUNITY SHIPOWNERS' ASSOCIATIONS (2015): The economic value of the EU shipping industry – update. http://www.ecsa.eu/publications?search_api_fulltext=&page=2
- EUROPEAN POLICIES RESEARCH CENTRE (2005): Spain. Výzkumná zpráva, Second International Conference „Benchmarking Regional Policy in Europe,“ 5 s.
- EUROSTAT (2015a): NUTS - Nomenclature of territorial units for statistics. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/overview>
- EUROSTAT (2015b): Tourism industries – employment. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_industries_-_employment
- EUROSTAT (2017a): Rural development. <http://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development/data>
- EUROSTAT (2017b): Marriage and divorce statistics. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics
- EUROSTAT (2017c): GDP at regional level. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/GDP_at_regional_level

- EUROSTAT (2017d): Unemployment statistics at regional level.
http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics_at_regional_level
- EUROSTAT (2018a): National accounts (including GDP).
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/national-accounts/data/database>
- EUROSTAT (2018b): Unemployment statistics. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
- EVROPSKÁ KOMISE (2017): Spain is the main tourist destination in the EU.
<http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20170509-1>
- ETXEZARRETA, M., NAVARRO, F., RIBERA, R., SOLDEVILA, V. (2011): Boom and (deep) crisis in the Spanish economy: the role of the EU in its evolution. *Výzkumná zpráva, Universitat Autònoma de Barcelona*, 33s.
- FUENTE, A. (2001): On the sources of convergence: A close look at the Spanish regions. *Výzkumná zpráva, Instituto de Análisis Económico*, 31 s.
- GÓMEZ, P., NICOLÁS, Á. (2007): Regional Differences in Socioeconomic Health Inequalities in Spain. *Výzkumná zpráva, Fundación BBVA*, 44 s.
- HÄGERSTRAND, T. (1967): Innovation diffusion as a spatial process. University of Chicago Press, Chicago, 334 s.
- HAMPL, M. (1998): Realita, společnost a geografická organizace: hledání integrálního řádu. DemoArt, Praha, 110 s.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, č. 1, s. 1–11.
- HOLAKOVSKÝ, J. (2014): Územní polarita socioekonomické diferenciace Slovenska. *Bakalářská práce. Katedra geografie PF JU, České Budějovice*.
- HOSPERS, G. J. (2002): Beyond the Blue Banana? Structural Change in Europe's geoeconomy. 42nd Congress of the European Regional Science Association, Dortmund, 21 s.
- CHROMÝ, P. (2009): Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, č. 1, s. 2–5.
- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2017): INEbase.
<http://www.ine.es/dyngs//INEbase/en/listaoperaciones.htm>
- KEBZA, M. (2015): Územní polarita socioekonomické diferenciace Maďarska. *Bakalářská práce. Katedra geografie PF JU, České Budějovice*.
- KERIMOGLU, E., CAN KARAHASAN, B. (2012): Location Patterns of Creative Capital and Regional Disparities in Spain. *Výzkumná zpráva, Research Institute of Applied Economics, Barcelona*, 29 s.

- KLAPKA, P., HALÁS, M., TONEV, P. (2013): Funkční regiony: koncepty a typy. 16. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Valtice, s. 94-101.
- KNĚŽÍČKOVÁ, M. (2015): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Spolkové republiky Německo. Bakalářská práce. Katedra geografie PF JU, České Budějovice.
- KUNCL, J. (2008): Geografie obyvatelstva. In: Toušek, V. a kol.: Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, s. 41-96.
- KALIBOVÁ, K. (2007): Rozvodovost. In: Fialová, E. a kol.: Populační vývoj České republiky 2001-2006. Přírodovědecká fakulta UK, Praha, s. 31-37.
- LEŽÁKOVÁ, L. (2014): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Rakouska. Bakalářská práce. Katedra geografie PF JU, České Budějovice.
- LNĚNIČKA, L. (2011): Prostorové aspekty vývoje politických regionů.
<https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/pedf/js11/geo/web/pages/prostorove-aspekty.html>
- MADDISON, A. (2001): The World Economy a Millennial Perspective. OECD Publications, Paris, 383 s.
- MAR SALINAS-JIMÉNEZ, M. (2004): Public infrastructure and private productivity in the Spanish regions. Výzkumná zpráva, University of Extremadura, 18s.
- MAROTO, A., ZOFÍO, J. (2016): Accesibility gains and road transport infrastructure in Spain: A productivity approach based on the Malmquist index. Výzkumná zpráva, Universidad Autónoma de Madrid, 10 s.
- MARTINO, R. (2015): Convergence and growth. Labour productivity dynamics in the European Union. Výzkumná zpráva, Università di Pisa, 15s.
- MAZA, A., VILLAVERDE, J., HIERRO M. (2013): Explaining the settlement patterns of foreigners in Spain. Applied Geography, 40, č. 1, s. 11-20.
- METAXAS, T., TSAVDARIDOU, M. (2013): From „Blue Banana“ to „Red Octopus“ and the Development of Eastern and Southern European Cities: Warsaw and Lisbon. Regional and Sectoral Economic Studies, Vol. 13-1, s. 15-31.
- MINISTERIO DE INDUSTRIA, ENERGÍA Y TURISMO (2016): Empliyoment in the Spanish tourism industry and its key role in the economic crisis recovery. Výzkumná zpráva, Secretaría de Estado de Turismo, 13s.
- MINISTERIO DEL INTERIOR (2017): Consulta de Resultados Electorales.
<http://www.infoelectoral.mir.es/min/home.html>
- MULÍČEK O. (2008): Geografie sídel. In Toušek, V. a kol.: Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 97-130.

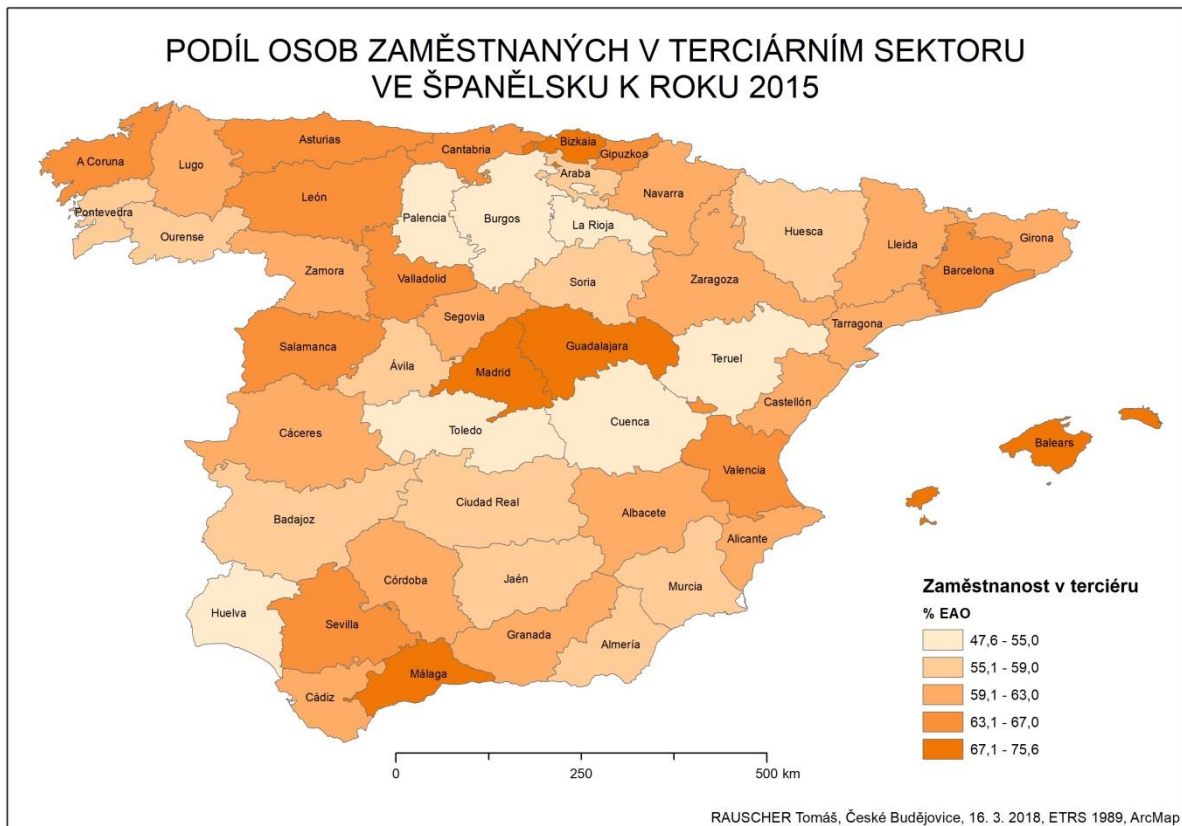
- NOVÁČEK, A. (2005): Vývojové trendy polarizace prostoru v Česku. In: Novotná, M. a kol.: Problémy periferních oblastí, Univerzita Karlova, Praha, s. 25-35.
- NOVÁČEK, A. (2012): Dualita Evropy: historickogeografická analýza. Nakladatelství ČGS – edice Geographica, Praha, 241 s.
- ODSTRČILOVÁ, J. (2007): Politicko-geografický vývoj Španělska. Diplomová práce. Katedra geografie, PF MU, Brno, 137 s.
- OECD (2001): OECD Territorial Reviews Teruel, Spain. OECD Publications Service, Paris, 236 s.
- OSN (2018): Geographic Regions. <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/>
- ROGERS, E. (2004): Diffusion of Innovation. The Free Press, New York, 526 s.
- ROSÉS, J., MARTÍNEZ-GALARRAGA, J., TIRADO, D. (2010): The upswing of regional income inequality in Spain (1860–1930). Explorations of Economic History, 47, č. 2, s. 244–257.
- SUCHÁNEK, J. (2016): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Česka. Bakalářská práce. Katedra geografie PF JU, České Budějovice.
- SVĚTOVÁ RADA CESTOVÁNÍ A CESTOVNÍHO RUCHU (2016): Travel and Tourism: Economic Impact 2017: Spain. Výzkumná zpráva, World Travel and Tourism Council, London, 19 s.
- SÝKORA, L., POSOVÁ, D. (2011): Formy urbanizace: kritické zhodnocení modelu stadií vývoje měst a návrh alternativní metody klasifikace forem urbanizace. Geografie, 116, č. 1, s. 1–22.
- THE ECONOMIST (2017): An imminent threat to the unity of Spain. <https://www.economist.com/news/europe/21729996-government-mishandles-catalan-defiance-imminent-threat-unity-spain>
- THE GUARDIAN (2007): Spain's divorce rate soars after rules relaxed. <https://www.theguardian.com/world/2007/nov/17/spain.international>
- UBIETO, A. et al. (1995): Dějiny Španělska. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 913 s.
- UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (2017): Human Development Reports. <http://hdr.undp.org/en/data>
- VÁCHA, L. (2014): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Polska. Bakalářská práce. Katedra geografie PF JU, České Budějovice.
- VANČURA, M. (2008): Geografie průmyslu. In: Toušek, V. a kol: Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, s. 177-230.

VYSTOUPIL, J. (2008): Geografie cestovního ruchu. In: Toušek, V. a kol.: Ekonomická a sociální geografie. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, s. 295-332.

WALLERSTEIN, I. (1974): The Modern World-System I, Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century. Academic Press, San Diego, 410 s.

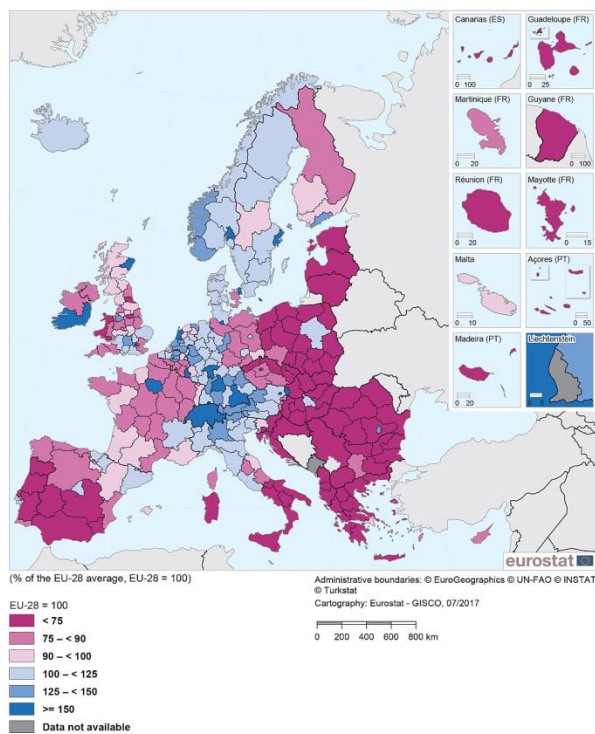
8. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Příloha č. 2: HDP na obyvatele NUTS 2 v PPS ve vztahu k průměru EU v roce 2015

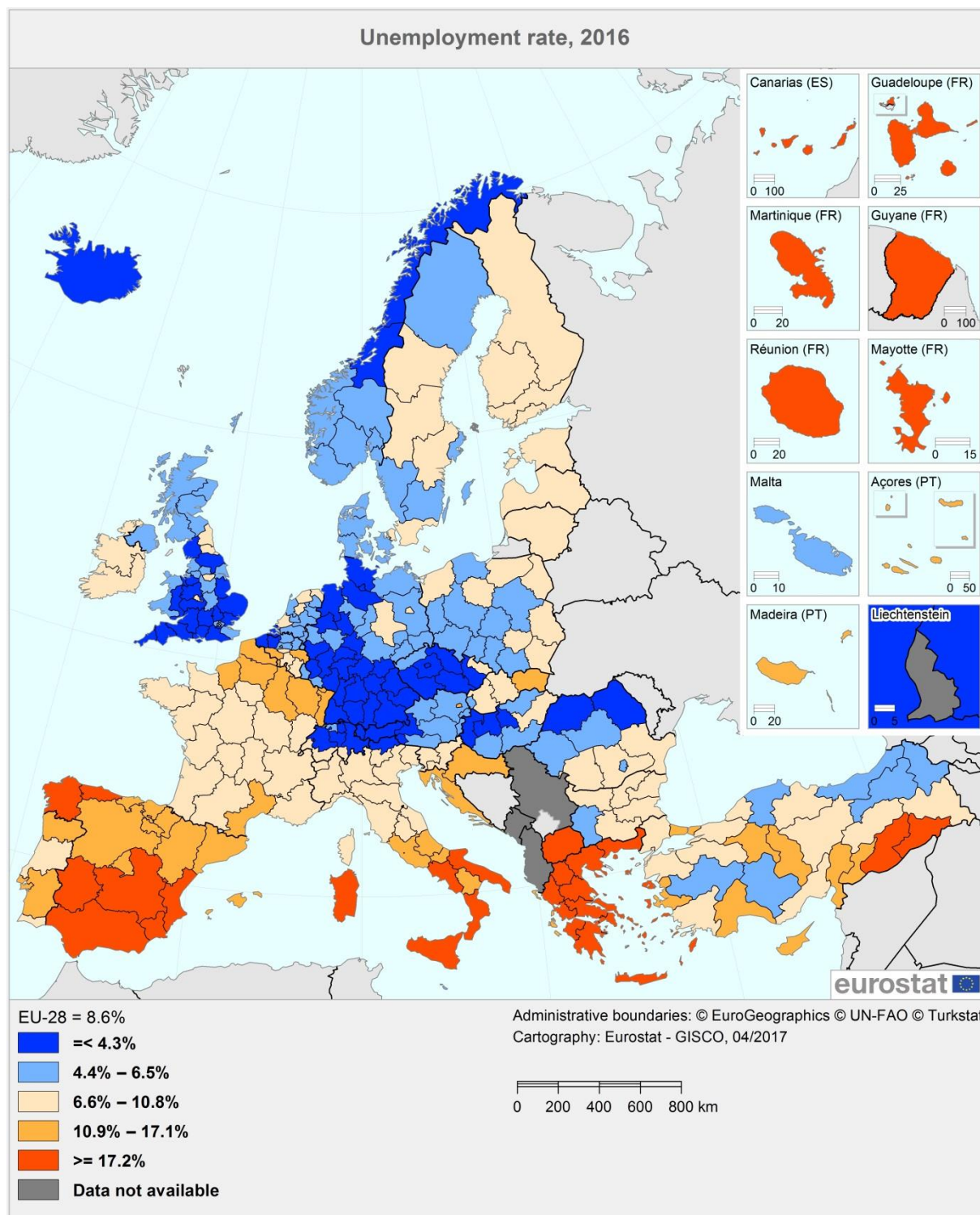
Gross domestic product (GDP) per inhabitant in purchasing power standards (PPS) in relation to the EU-28 average, by NUTS 2 regions, 2015
(% of the EU-28 average, EU-28 = 100)

Note: Ireland, Norway and Albania: 2014. Switzerland and Serbia: national data. Switzerland: provisional.
Source: Eurostat (online data codes: nama_10r_2gdp and nama_10_pc)

Zdroj: Eurostat (2017c)

Příloha č. 3: Míra nezaměstnanosti v NUTS 2 regionech v roce 2016

Zdroj: Eurostat (2017d)

9. SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Kategorizace vybraných ukazatelů	18
Tabulka č. 2: Vývoj podílu regionů NUTS 2 na HDP Španělska v letech 1860-1930	24
Tabulka č. 3: Srovnání vybraných ukazatelů zemí EU v roce 2016 (HDI 2015)	29
Tabulka č. 4: Ekonomické ukazatele v provinciích v letech 2014 (A) a 2015 (B, C, D)	30
Tabulka č. 5: Sociální ukazatele v provinciích v roce 2015	36
Tabulka č. 6: Ostatní ukazatele v provinciích v letech 2016 (I) a 2015 (J)	42
Tabulka č. 7: Pořadí provincií podle hodnot zvolených ukazatelů	46
Tabulka č. 8: Dílčí indexy ukazatelů a pořadí dle celkového indexu	47
Tabulka č. 9: Hodnoty ukazatelů dle odchylek od mediánu	48
Tabulka č. 10: Dílčí indexy ukazatelů a pořadí dle celkového indexu odchylek od med.	49
Tabulka č. 11: Pořadí autonomních společenství podle hodnot zvolených ukazatelů	50
Tabulka č. 12: Dílčí indexy a pořadí autonomních společenství dle celkového indexu	51
Tabulka č. 13: Hodnoty ukazatelů autonomních společenství dle odchylek od mediánu	51
Tabulka č. 14: Pořadí autonomních společenství dle celkového indexu odchylek	52
Tabulka č. 15: Kategorizace indikátorů podle míry polarit (NUTS 2)	56

10. SEZNAM MAP

Mapa č. 1: Regionalizace Španělska	17
Mapa č. 2: Hrubý domácí produkt na obyvatele Španělska k roku 2014	31
Mapa č. 3: Průměrná hrubá měsíční mzda na obyvatele Španělska k roku 2015	32
Mapa č. 4: Míra nezaměstnanosti ve Španělsku k roku 2015	33
Mapa č. 5: Podíl osob zaměstnaných v terciárním sektoru ve Španělsku k roku 2015	34
Mapa č. 6: Celkový přírůstek obyvatelstva Španělska k roku 2015	37
Mapa č. 7: Míra rozvodovosti ve Španělsku k roku 2015	37
Mapa č. 8: Průměrný věk obyvatelstva Španělska k roku 2015	40
Mapa č. 9: Hustota zalidnění Španělska k roku 2015	41
Mapa č. 10: Výsledek nejsilnější politické strany Španělska ve volbách v roce 2016	43
Mapa č. 11: Podíl cizinců na obyvatelstvu Španělska v roce 2015	44
Mapa č. 12: Územní polarita socioekonomické diferenciaci Španělska (NUTS 3)	53
Mapa č. 13: Územní polarita socioekonomické diferenciaci Španělska (NUTS 2)	54

11. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Podíl EAO zaměstnaných v terciárním sektoru ve Španělsku k roku 2015	66
Příloha č. 2: HDP na obyvatele NUTS 2 v PPS ve vztahu k průměru EU v roce 2015	66
Příloha č. 3: Míra nezaměstnanosti v NUTS 2 regionech v roce 2016	67